

Título: Historia nacional i historia social.

Autor:

Fecha: 01/01/1985

Número: 0490

VA ORIENTATIVA 3

amb la unitat 30 hem arribat al final d'aquest primer curs Digui, digui... Aquesta prova orientativa us permetrà saber si heu assimilat bé els coneixements de les unitats que heu treballat fins ara o si encara us convé repassar-les.

La prova consta de dos qüestionaris de 15 preguntes cadascun. El qüestionari B es vincula amb el programa d'avaluació 3 que podreu veure per TV a les hores d'emissió habituals. L'altre, el A, es pot respondre sense necessitat de cap programa complementari

QÜESTIONARI (A)

Llegeix les preguntes següents i tria la resposta més indicada en cada cas.

1 Completa la resposta.

—Què et passa, Andreu? Fas mala cara.

- Sí, és que em trobo _____
- a) gens bé
 - b) malament
 - c) mal
 - d) gaire bé

2 Completa la frase.

Si tens son, _____

- a) acosta't al llit
- b) acosta't a la meua cama
- c) estira la cama
- d) estira't al llit

3 Completa la frase.

S'ha fet un _____ al dit amb el ganivet.

- a) curt
- b) bony
- c) tall
- d) cop

4 Completa la frase.

Aquesta cadira, aquí al mig fa nosa: _____ a la paret.

- a) arramba-la
- b) lloga-la
- c) separa-la
- d) llença-la

5 Substitueix la part subratllada pel seu equivalent.

—T'has recordat de felicitar la Lluïsa?

—Sí, ja _____ he pensat.

- a) hi
- b) ho
- c) m'ho
- d) —

6 Arribes tard a una cita. Per expressar que ho lamentes dius:

«_____ però no he pogut arribar abans»

- a) em sap mol greu
- b) ja n'estic tip
- c) no t'hi amoïnins
- d) no hi valen excuses

7 Completa la frase.

Avui no he pogut venir perquè _____ d'anar a cal metge.

- a) vaig haver
- b) he hagut
- c) hi ha hagut
- d) hi va haver

8 Completa la frase.

Jo ja _____ deia, però vostès no em feien cas.

- a) els ho
- b) us ho
- c) t'ho
- d) l'hi

9 Completa la resposta.

—Quin fred que fa!

—Sí, noi. Fixa't: el termòmetre marca 18° _____ zero.

- a) sobre
- b) sota
- c) baix
- d) avall

10 Completa la resposta.

—Es bo aquest pastís?

—Sí, _____ gust _____ lli-mona.

- a) tens _____ de _____
- b) tens _____ a _____
- c) té _____ de _____
- d) té _____ a _____

11 Completa la resposta.

—Aquest matalàs és molt dur.

—Sí, però és que a mi no m'agrada que siguin massa _____

- a) tous
- b) mullats
- c) blancs
- d) dolços

12 Completa la frase.

No podem veure la pel·lícula perquè la televisió es veu _____

- a) mal
- b) dolent
- c) malament
- d) malalta

13 Completa la frase.

Vostès, què opinen dels acords entre la patronal i els sindicats? _____ que seran beneficiosos?

- a) creuen
- b) creien
- c) creiem
- d) creguin

14 Completa la frase.

Espera't un moment. No _____

- a) vagis
- b) et vagis
- c) te'n vagis
- d) ves-te'n

15 Completa la frase.

No _____ en aquesta cadira, que l'acaben de pintar.

- a) seieu
- b) segueu
- c) sigueu
- d) sentiu.

Digui, digui...

QÜESTIONARI (B)

Mira les escenes del programa d'avaluació 3 a la TV, escolta les preguntes o les frases introductòries i tria la resposta més adequada a cada situació.

1 Que li fa mal?

2 Quin d'aquests símptomes no correspon als que diu en Carles?

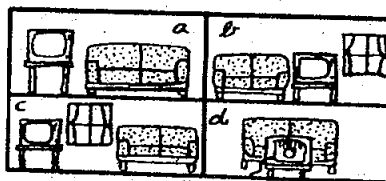
- a) Es mareja molt sovint.
- b) Ha perdut la gana
- c) Quan és al llit li fa mal la panxa
- d) Sempre està cansat

3 Què diu el noi?

—Home, _____!

- a) ja n'hi ha prou
- b) ja pots comptar
- c) això rai
- d) déu n'hi do

4 On posaran el televisor?

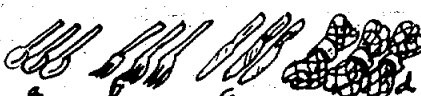

5 Què diu en Carles?

—Jo mateix _____ fa un moment.

- a) les hi he posat
- b) els hi he posat
- c) els he posat
- d) les he posat

6 Què és el que no troba l'Imma al calaix?

7 Què respon la secretària?

- a) No me'n descuidaré pas.
- b) El recordaré.
- c) No l'oblidaré pas.
- d) No em descuidaré

8 Aproximadament, a quina hora hi va anar la senyora, a la caixa?

9 Què diu aquesta noia?

- a) Ah, doncs hi vaig amb tu.
- b) Ah, doncs jo també vaig anar-hi.
- c) Ah, doncs jo també vaig venir.
- d) Ah, doncs vinc amb tu.

10 Què li agrada de la seva feina?

- a) No és gaire cansada.
- b) Li agrada cuinar.
- c) Paguen un bon sou.
- d) És una feina que el satisfà

11 Què pregunta la noia?

I quan _____ començar?

- a) vaig haver de
- b) hauré de
- c) he hagut de
- d) vaig a

12 Quin temps diu que fa avui, la senyora?

13 Els pantalons estan...

- a) estripats
- b) tacats
- c) foradats
- d) trencats

14 Què diu el noi?

—Vejam... Però si _____ i tot!

- a) se sent malament
- b) olora malament
- c) és de mal gust
- d) fa mala olor

15 Què diu la Lúcia al seu company?

- a) Et fa res que abaixi el televisor?
- b) Et fa res que apugi el televisor?
- c) Et fa res abaixar el televisor?
- d) Et fa res apujar el televisor?

UN CONCURS ESPECIAL

Diumenge que ve, a l'hora habitual, podreu conèixer les solucions d'aquestes preguntes i valorar els vostres coneixements de català. Si encerteu entre 25 i 30 preguntes, el resultat és BO. Si n'encerteu de 20 a 25, PASSABLE. Si no arribeu a 20 encerts, és convenient que repasseu les unitats.

Ah! I aquesta setmana hi ha 5 premis especials: tots els llibres, cassettes i cintes de vídeo d'aquest primer curs, per a cada concursant que encerti 6 preguntes (3 de cada qüestionari). Envieu la butlleta amb la vostra opinió sobre el concurs a TV-3 —Concurs Digui, digui...—, Apartat 30.050 (08080-Barcelona)

Gràcies, sort i... bones vacances!

DÓNANOS LA TEVA OPINIÓ

1. Indica els components del curs Digui, digui... que has fet servir.

	FREQUÈNCIA			VALORACIÓ		
	Sovint	Rarament	Molt bona	Bona	Regular	Dolenta
Llibre de l'alumne						
Llibre d'exercicis						
Guia de l'autoaprenent						
Cassettes						
Vídeos						
Televisió						
Ràdio						
Prensa en castellà						
Prensa en català						
Classe						
Consultes als professors						
Concurs TV3						

2. Dóna els noms dels mitjans de comunicació que has seguit:

☐ TV3 ☐ TVE2 ☐ Ràdio/s _____ ☐ Periòdic/s _____

3. Quina llengua uses normalment?

4. Edat ☐ menys de 15 anys
☐ de 15 a 40 anys
☐ més de 40 anys

5. Estudis que has completat:

☐ elementals
☐ mitjans
☐ superiors

Nom _____
Cognoms _____
Adreça _____
Població _____
Telèfon _____

HORARIS:

RÀDIO: Catalunya Ràdio: Dilluns 22.45 h; dimecres 12.45 h; divendres 18.30 h. Ràdio Associació: Dimarts 21.45 h; dissabte 8.45 h. Hi col·laboren també: Radio Nacional de España, Cadena 13, Radiocadena, Emissores municipals i altres emissores privades de Catalunya. TELEVISIÓ: TV3: Dilluns 15.45 h; dijous 21 h; diumenge 18.30 h; Concurs Digui, digui... diumenge 18.45 h. TVE2: Dimarts 16.45 h; dissabte 11.20 h. PREMSA: En castellà: La Vanguardia, El Periódico, El País, El Correo Catalán, El Noticiero Universal, Los Sitios, Segre, Lecturas, Diario de Llerda, El Vigia. En català: Avui, Punt Diari, Regió 7, El 9 Nou, El Correu Tres, El Món, AUSA.

Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya

Direcció General
de Política Lingüística

Ràdio i Televisió

Els comunistes ataquen JR

JORDI BATLLE CAMINAL

És curiós el que està passant —o el que ja ha passat— amb el diàleg espectador-personatge a la sèrie *Dallas* durant els darrers mesos, o potser durant l'últim any. La relació d'antipatia i desaprovació envers la personalitat un pel reprovable de JR s'ha convertit ara, de la nit al dia, en simpatia. Dues coses: o els guionistes de la història l'han redimit dels inferns, i han fet del seu "estil de vida" un model digne de les millors societats —que no ho han fet—, o nosaltres hem canviat bastant; tant, que a hores d'ara les seves bestieses econòmico-sentimentals ens semblen trapelleres pròpies de la quitxalla. Encara recordo, ara fa uns anys, quan *Dallas* s'emetia a la segona cadena de TVE, els comentaris populars que suscitava l'home del barret texà quan mirava obliquament, pèrfidament, la pobre Sue Ellen, o quan els col·locava, a la família i a qui fos, el negoci brut i la traïció legal. Ja quan li van clavar aquell sonat tret, finalitzant l'assumpte a TVE per reprendre'l gloriósament a TV-3, començàvem a sentir pel carrer, pel metro i a les dones al mercat, que JR no era tan dolent, que era la societat la qui li enduria la pell i l'ànima.

Doncs així hem arribat fins aquí. Ara ja sabem que és la societat, com a les pel·lícules de l'Antonioni, la causant de tanta disbau-

xa, i, també, que els personatges que l'envolten no són angelets caiguts del cel com a can Capra. El personatge, així, s'ha embellit enormement; i ara, justament el diumenge passat, ha caigut a la xarxa comunista. Sí senyor, els cubans, amb la indumentària com cal, i les barbes pentinades amb porc espí, s'han atrevit a posar les mans damunt l'intocable JR. La veritat és que fou tot un poema contemplar en aquell episodi de la setmana passada com l'arrestaven i com se l'enduïen sense miraments, mentre el bon salvatge de Texas anava dient allò de "deixeu-me, deixeu-me, sóc ciutadà americà". I veure'l darrera una reixa, com si fos Lon Chaney a punt de transformar-se en home llop, va ser ja el deliri total de tot espectador amb un mínim de sentit de l'humor.

És probable, en tot això, que el destí final de *Dallas* sigui no deixar d'emetre's mai a la petita pantalla, convertir-se en un àngel de la guarda que cada nit de cada diumenge ens fa el lit i ens escalfa convenientment. I, gairebé, com qui no vol la cosa, imposar-nos un determinat codi, un sistema de vida i uns principis morals exemplars.

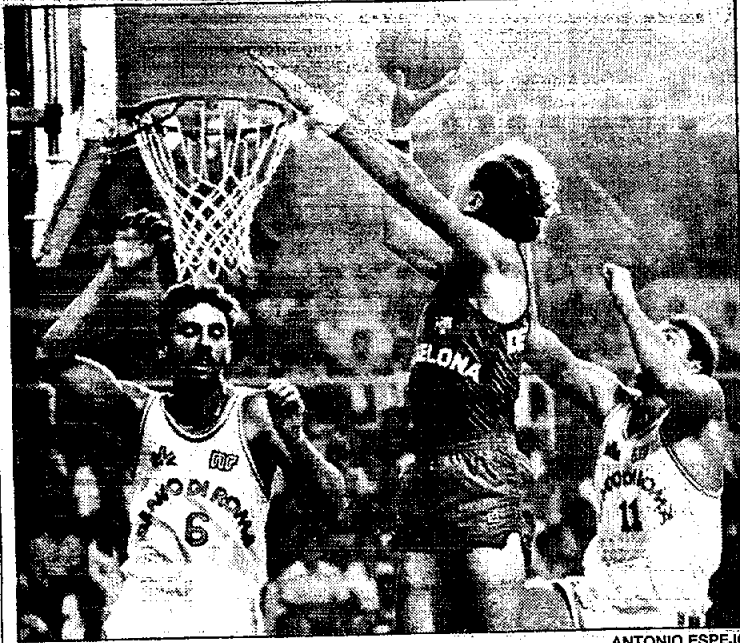
Quants oficinistes amb poder, ara i aquí, no deuen estar actuant, els dilluns al matí, amb les fórmules seques, dures i implacables de JR? Quantes dones no deuen posar les banyes al marit pel mateix

JR, amb el seu germà i contricant, Bobby, i la mare, Ellie. La lluita entre els dos germans a portar JR a Cuba, on té nous problemes.

cantó que les posen les de *Dallas*? El perill, en tot cas, no radica en plantejaments ètics de ribets religiosos —Jaume Lorés, per cert, va escriure: "si JR és un mal pecador, els altres són un imbecils tan desgraciats que ni arriben a pecadors"— sinó en enfocaments fílmics, en la infravaloració del poder de les imatges, que, de la fasci-

nació que ens han de procurar per se, han passat a ser pura finestra del veí, on mirar, tafanejar i aprendre, sense que la suggestió i la consciència suspesa, el somni, bases de tot contacte amb les imatges, prenguin part en la funció. Ara, amb els capítols cubans, *Dallas* ha passat a formar part dels *Juegos Reunidos*.

El Barça i el Banco di Roma podrien trobar-se a la final del II Campionat del Món de Clubs de Bàsquet, que aquesta setmana ofereix TV-3.

14.30 Telenotícies migdia. Director: Salvador Alsius.
15.15 Les aventures del jove Ramsay i Ray Turner. Selecció natural.
16.05 Aula visual. Jovenut Europa.
19.32 Avanç Informatiu.
19.35 Connecta el micro, pica el start.
19.50 Fes flash. Contes màgics. Concurs.
20.30 Telenotícies.
21.00 Bàsquet. Transmissió del partit: Club de Maxaquene - F.C. Barcelona, des del Palau Blau Grana.
22.30 Històries imprevistes. Un be per matar.
23.00 La mort furiosa. Capítol 3.
24.00 Resum de bàsquet.
00.30 Fi de l'emissió.

TVE-1 (Balears)
14.00 Art i part.
14.30 Informatiu balear. Resum d'actualitat.

DIJOUS 27
TVE-1
13.15 Carta d'ajust. Francesc Roca.
13.30 Retalls de temps.
14.00 Informatiu. Director: Toni Esteve. Amb els espais Comarques i Miramar.
15.00 Connexió amb Madrid.

TVE-2
16.30 Carta d'ajust.
16.45 Berenar a Sant Cugat.

TV-3
13.32 Avanç Informatiu.
13.35 Joc de ciència internacional. Comencen les vacances.
14.00 TV-3, segona vegada. Repetició resumida del programa Angel Casas Show.

DIVENDRES 28

TVE-1
13.15 Carta d'ajust. Companyia Eléctrica Dharma.

13.30 Primera fila.
14.00 Informatiu. Director: Toni Esteve. Amb els espais Comarques i Miramar.
15.00 Connexió amb Madrid.

TV-3
13.32 Avanç Informatiu.
13.35 TV-3 segona vegada. Resum de bàsquet.
14.15 Connecta el micro, pica el start.
14.30 Telenotícies migdia. Informatiu dirigit per Salvador Alsius.
15.15 Les aventures de Peter Ramsay i Ray Turner. Mujinda.
16.05 Aula visual. Arriben les vacances.
18.30 Començament de l'emissió.
18.32 Bàsquet. Semifinal, des del pavelló Palau Sacosta de Girona.
20.15 Digui, digui...
20.30 Telenotícies. Informatiu. Director: Josep Maria Rafols.
21.00 Bàsquet. Transmissió de la semifinal, des del Palau Blau Grana.
22.30 30 minuts. Programa de reportatges. Direcció i conducció: Joan Salvat. Realitzador: Joan Ubeda.
23.00 Galeria oberta. L'espai Informatiu cultural.

00.45 Resum bàsquet.
01.00 Cinema de mitjanit. *Woodstock*, 1969, 185'. Director: Michael Wadleigh.

TVE-1 (Balears)
14.00 Xiu-xiu. Dirigit per Xisco Busquets.
14.30 Informatiu balear.

DISSABTE 29

TVE-2
10.15 Carta d'ajust.
10.30 La família Robinson. Dibuixos animats.
11.00 Tres i no res.
11.30 Pleitaguensam. Videoclips musicals.
12.05 Benvinguts.
13.00 Un milió per al millor. Concurs.
14.00 Recull Informatiu. L'informatiu del dissabte. Director: Josep M. Balcells.
15.00 Enric, parada i fonda. Idees per al cap de setmana. Presenta: Enric Majó.
16.30 Connexió amb Madrid.

TV-3

16.02 Avanç Informatiu.
16.05 Cinema d'animació.
16.30 Bojos per Califòrnia. Guerres a la platja.
17.15 Digui, digui...
17.45 La dona blònca. El misteri de Nashville.
19.00 Els tresors de cinemateca.
19.30 Retalls i embolles. La moda de la pell.
20.00 L'arca ambulanc. Capítol 12.
20.30 Telenotícies.
21.00 Bàsquet.
22.30 Tres i l'astròleg.
00.30 Resum de bàsquet.
00.45 Fi de l'emissió.

DIUMENGE 30

TVE-2
10.30 Missa.
11.30 Miramar esportiu.
14.00 Recull Informatiu.

TV-3

16.02 Avanç Informatiu.
16.05 Pel·lícula. El boulevard del rom.
17.30 Veles al vent.
18.00 Dibuixos animats.
18.30 Set per tres.
19.00 Etoc de pop.
20.00 Curar-se en salut. Epilèpsia.
20.30 Telenotícies. Informatiu.
21.00 Dallas. Les coses no van gaire bé a Southfork.
22.00 Gol a gol esports.
00.30 Fi de l'emissió.

Programes de ràdio

Ràdio Avui

L'espai Temps era temps oferirà música de Carlos Gardel. Temps era temps, que presenta Jordi Mateu els diumenges, de les 11.00 a les 13.00 hores, serà dedicat avui a recordar la música del cantant argentí Carlos Gardel en el cinquantè aniversari de la seva mort, que es compleix demà. Hi haurà Roberto Daus, gran coneixedor de la vida de Gardel, i organitzador dels actes del cinquantenari.

L'espai infantil 13 pometes va organitzar la festa El millor gos el millor amic del nen. Com a cloenda del concurs de redacció i dibuix per a nens, que convocà el programa infantil 13 pometes, ahir Ràdio Avui organitzà una gran festa en la que llurà els premis corresponents. L'acte va ser transmès en directe, i es va celebrar a les instal·lacions de can Roig, del Prat de Llobregat, on es va fer una exhibició de gossos ensinistrats, i el sorteig entre tots els nens d'un cadell de pastor alemany. Jordi Mauri presenta d'aquest espai infantil, cada dissabte de les 10.00 a les 11.00 hores.

RNE

El programa Notes i pilotes llura trofeus als millors de l'hoquei. L'espai Notes, notes, stick i pilotes, que s'emet per Ràdio 4 dins el programa Notes i pilotes en l'edició dels dissabtes, dirigida per Fèlix Monclús, ha creat uns premis dedicats a les figures més destacades de l'any en l'esport d'hoquei sobre patins. L'emissora catalana de RNE va convidar tots els aficionats a aquest esport a assistir a l'acte de lliurament d'aquests premis celebrat el divendres, a la discoteca Kallibú d'Hostalets de Balenya. Els guanyadors d'aquests premis han estat: Juan Luis Maestro, Juanchi, jugador del Club Patin La Cibeles d'Oviedo, que va resultar el màxim goleador; Josep Llonch, del F.C. Barcelona, el porter menys golejat; Josep Maria Catalva, del Reus esportiu, el jugador revelació; Ferran Pujalte, de l'A. A. Anòia, millor jugador; Francesc Prats, del Club Natació Píera, millor entrenador; Alfons Mestres, millor àrbitre; Club Natació Píera, equip revelació; Futbol Club Barcelona, millor conjunt; i el premi especial es va concedir a la selecció espanyola absoluta pel títol de campiona d'Europa aconseguit a Barcelonès, Portugal. L'espai Notes, notes, stick i pilotes és l'únic especialitzat en el món de l'hoquei que analitza les notícies més importants que es produeixen durant la setmana, dona informació detallada dels partits a jugar l'endemà, i transmet en directe des de tots els pavellons espanyols.

Comencen a funcionar les emissores de F.M. de Ràdio 2 i Ràdio 3 al Rocacorba. Les freqüències d'emissió d'aquestes emissores de RNE són 91.1 Mhz (Ràdio 2) i 95.9 Mhz (Ràdio 3). La potència de cada emissora és de 5 Kw, i la zona de cobertura agafa l'Alt Empordà, el Gironès, la Selva i bona part de la Garrotxa.

Revetlla de Sant Joan a Ràdio 4. Avui, a les 23.00 hores, Xavier Sardà presentarà un programa especial per amenitzar la revetlla de Sant Joan. En aquest espai es podrà escoltar música engrescadora, ballable i festera. Aquest programa estarà a l'antena de les 23.00 a les 2.00 hores, hora en què s'iniciarà l'emissió del programa *Monjuïc hotel*, que també radicarà un especial *Revetlla de Sant Joan*.

Ràdio 4 signa un contracte en exclusiva amb els escaladors de l'Everest. Conrad Blanch, cap de l'expedició *Caixa de Barcelona a l'Everest*, i Xavier Foz, director de RNE a Catalunya, han signat un contracte de col·laboració, segons el qual aquesta emissora tindrà en exclusiva tots els documents sonors que els muntanyencs catalans vagin enregistrant al llarg de l'expedició. Amb aquests enregistraments, a la tornada, es farà una sèrie de 10 programes de mitja hora, amb el guió i el muntatge musical adequats perquè els documents sonors es convertixin en una autèntica radio-novel·la, en un reportatge serià mitjançant el qual els oients puguin viure totes les peripecies dels expedicionaris.

Radiocadena

Especial nit de Sant Joan. El programa especial *Gran Verbenes de Radiocadena* amenitzarà la vetllada de la nit de Sant Joan amb música de tots els estils, i participació del oients a través de trucades a l'emissora. El programa s'emetrà de les 21.30 a les 03.00 hores, per l'OM de Radiocadena, i serà presentat per Agustí Rodríguez.

Cadena Catalana

Especial nit de Sant Joan. Avui, Radio Espanya oferirà un *Especial Verbenes*, des de les 22.00 a les 02.00 hores, presentat per Frederic Salas, el qual entrevistarà Joan Manuel Serrat, Maria del Mar Bonet, Eugenio, Santi Vendrell, Ramon Calduch, Diango, Pedro Marín i Andrés Caparrós, entre altres. D'altra banda, Radio Reloj, en la FM, també emetrà un programa especial en la nit de Sant Joan, que, presentat per Albert Navarro, oferirà molta música. L'espai s'emetrà de les 22.00 a les 03.00 hores.

La nit de Sant Joan a Catalunya Ràdio i Ràdio Associació. Les emissores de la Generalitat oferiran avui, de les 22.00 a les 03.00 hores, una edició especial del programa musical *Miki-Moto*, per amenitzar la nit de festa.

TOT APUNTAT

L'avantguarda russa

JOAN TEIXIDOR

L'exposició sobre l'avantguarda russa que ara podem veure a la Fundació Joan Miró és d'un interès excepcional. Primordialment per la qualitat de les obres, però també perquè ens il·lustren sobre una aventura artística que per circumstàncies polítiques adverses no ha tingut el relleu que es mereixia. Els moviments avantguardistes de l'Europa occidental gaudeixen d'una bibliografia molt extensa, i han estat objecte d'una atenció constant almenys pels entesos. En canvi, l'aparició de la burocràcia soviètica, a partir del dirigisme artístic propugnat per Stalin, va produir una ruptura que va liquidar dràsticament un dels grans intents de renovació que havia donat fruits esplèndids els dos decennis que van més o menys des del 1913 al 1930. Tots els totalitarismes acostumen a fer aquestes coses, i només fa pocs anys que s'intenta recuperar aquest buit. Col·leccionistes i estudiosos s'apliquen a fer-nos entendre tot el que hi havia de fecund en aquell seguit de moviments que agiten aquells anys trasbalsats. Dues grans col·leccions particulars, la de George Costakis i la de Peter Ludwig, són, a l'origen d'aquesta curiositat reparadora. La segona d'aquestes col·leccions és la base de l'actual exposició de la nostra Fundació Miró.

Ens havien acostumat massa a pensar que Rússia era essencialment una terra de músics i de poetes, i negligíem altres aspectes creatius que ara es posen de manifest en aquesta sèrie d'obres que admirem. El panorama se'n amplifica, i comprem molt bé que no es tractava solament de mimetismes provocats per l'entusiasme d'artistes russos que anaren a París o a Itàlia per imitar futurismes i cubismes, que eren la moda dels temps. Tot això hi és indiscutiblement, però veiem també que no podria explicar-nos l'accent peculiar, l'originalitat decisiva d'uns creadors que partien d'un altre context i d'unes circumstàncies distintes. El capítol de l'avantguarda russa té massa volum perquè no sigui comprès en tota la seva força expressiva.

Advertim, primer, com tota aquesta aventura té un suport indiscutible en la mateixa terra

que la veia néixer. Com les velles icones i l'artesanía popular, gravats, estampes i atuells, juguen en l'esforç per una superació d'academicismes estèrils. Els noms de Natàlia Contxarova i de Mikhaïl Larjónov són suficients per fer-ho entendre. Al capdavall, és una reacció equivalent a la que ens expliquen molts altres avantguardismes, abocats a la recerca d'arts primitius i de màscares africanes per fugir d'una fixació renaixentista i neoclàssica que es considera nefasta. A Rússia mateix, la música de Stravinsky intenta la mateixa jugada.

Però aquest primer estadi de recerca dona pas, immediatament, a unes temptatives cada vegada més arriscades. Cubofuturismes i rayonistes ens porten als extrems del suprematisme que encarna tot aquell somni de matèria i energia com un total indestruïble que propugna Kazimiv Malevitx. Guanya un joc més abstracte que és la font de molts avantguardismes posteriors. Cercles i quadrilàters s'enfilen per la tela, amb una tensió creixent. La forma zero, la forma geomètrica. Tot és elemental, sintètic, pur i transcendent —una altra vegada metafísica, per utilitzar una paraula perillosa que també estima Malevitx—. S'imposa el símbol. Ell mateix ho confirma: "El negre és el signe de l'economia; el vermell, el senyal de la revolució, i el blanc, el del pur moviment".

Els constructivistes aniran més enllà o més ençà. Tot aquest esforç d'abstracció i de puresa no pot quedar mort en la simple fulguració cromàtica o en el no-res que interroga. Àlexandr Rodtchenko, aquest escultor de formes espacials adherides a la terra, o suspeses en l'aire, que anticipa el joc primorós de Calder, pensa que tot ha de ser útil i tornat a la vida.

Moltes altres tendències i temptacions s'entrecreuen en aquesta aventura artística tan ràpida i ambiciosa. Hem assenyalat només alguns dels noms cabdals. L'efervescència fou immensa, i ens commou. Els texts, a vegades, ens poden semblar ingenus i excessius. Som a l'època dels manifestos. Però és que la fe, i això és la seva grandesa, sempre és ingènua i excessiva.

Ràdio i Televisió

Un fotograma del film *Woodstock*, que s'emet el divendres a la nit a TV-3.

Un cotxe i un concert

J. B. C.

Les dues pel·lícules d'aquests proxims dies tenen un caire molt diferent. La primera, *L'assassí invisible*, té com a protagonista un misteriós cotxe, sense conductor aparent, que provoca accidents, morts, i esdevé pràcticament irreduïble. La seva similitud amb Spielberg i el seu *Duel*, en el punt de partida, és obvi. Però Silverstein, cineasta de bastant menys capacitat, després d'un inici prometedor, no aconsegueix insuflar misteri a la pel·lícula,

la, que ben aviat es queda en un suat exercici d'acció, un telefilm sense pes específic.

La segona és un document, *Woodstock*, realitzada per Michael Wadleigh, celebració del famós concert de roc que aplegà un bon nombre d'estrelles famoses, entre elles Joan Baez, The Who, o Santana. La pel·lícula té avui el sabor ranci d'un esdeveniment passat, i és que Wadleigh devia estar massa preocupat per assaborir el moment, sense tenir gaire en compte que tot allò, aquella època i aquell mig milió d'espectadors, tenen

avui una altra lectura. El cinema té sovint aquestes males passades: força vegades té més valor sociològic un film de ficció, amb la realitat del moment dibuixada sempre de fons, que no un documental, com *Woodstock*, que intenta abastar-ho tot de cop. En qualsevol cas, encara hi queden una bona colla de cançons, aquestes vàlides per a sempre, més enllà del temps. I l'espai.

L'assassí invisible s'emet el dilluns, a les 22.00, per TV-3. *Woodstock* s'emet el divendres, a les 23.30, per TV-3.

Programes de Televisió

DILLUNS 24

TVE-1

- 10.15 Carta d'ajust. Tete Montoliu, trio.
- 10.30 Pel·lícula. *La rebel·lió del rei Kung-Fu-Sun* (dibuixos animats). Basada en la novel·la *Peregrinació a l'oest*, obra clàssica mitològica de la Xina del XVI.
- 12.00 Musical: *Non stop clips*.
- 13.30 Crear i viure. Monogràfic sobre artistes i creadors catalans. Avui: Xavier Mariscal.
- 14.00 Informatiu. Amb els espais *Miramar esportiu* i *Miramar*.
- 15.00 Connexió amb Madrid.

TV-2

- 15.00 Documental. *Aio tana*.
- 15.50 Musical: *Estrelles 85*.
- 16.35 Pel·lícula. *Johnny Guitar*. Director: Nicolas Ray. Intèrprets: Joan Crawford, Mercedes McCambridge, Sterling Hayden i John Carradine. Una animada i empenedora dama ha instal·lat en una petita localitat d'Arizona, un refinat i luxós saló-casino, on ella mateixa amenitza les vetllades amb un autèntic piano de cua.
- 18.45 Dibuixos animats.

TV-3

- 13.32 Avanç informatiu.
- 13.35 TV-3, segona vegada. Revetlla de Sant Joan.
- 14.30 Telenotícies migdia. Informatiu.
- 15.15 Les aventures del jove Ramsay i Ray Turner.
- 16.05 Digui, digui... *L'hora en blanc*.
- 16.20 Don Joan de Serrallonga. 1948. Director: Ricardo Gascón. Intèrprets: Amadeo Nazzari, José Nieto, Maruja Asquerino i Fernando Sancho. A les Guilleries, a mitjan segle XVII, tenia el seu campament Joan de Serrallonga.
- 18.00 Sevillanes 85. Enregistrat al Pavelló del Joventut de Badalona, el 20 d'abril del 85.
- 19.30 Avanç informatiu.
- 19.32 Fes flash.
- 20.30 Telenotícies. Recull de l'actualitat diària. Director: Josep Maria Rafols.
- 21.00 Bàsquet. Transmissió del partit: F.C. Barcelona - C.S.P. Limoges, des del Palau Blau Gran.
- 22.30 Informatiu cinema.
- 23.00 Cinema 3. *L'assassí invisible* (The Car), 1977, 96'. Director: Elliott Silverstein. Intèrprets: James Brolin, John Marley i R.G. Armstrong.

00.30 Resum bàsquet.

00.45 Fi de l'emissió.

TVE-1 (Balears)

- 14.00 Esport competició.
- 14.30 Informatiu balear. Resum de l'actualitat d'arreu del món i especialment de les illes Balears. Dirigit per Sebastià Verd.

DIMARTS 25

TVE-1

- 13.15 Carta d'ajust. Marina Rossell.
- 13.30 Terenci a la fresca.
- 14.00 Informatiu. Director: Toni Esteve. Amb els espais *Comarques* i *Miramar*.

TVE-2

- 16.30 Carta d'ajust.
- 16.45 Berenar a Sant Cugat.
- 19.00 Connexió amb Madrid.

TV-3

- 13.32 Avanç informatiu.
- 13.35 TV-3, segona vegada. Programa *Estoc de pop*.
- 14.15 Connecta el micro, pica el start.
- 14.30 Telenotícies migdia. Informatiu. Dirigit per Salvador Alsius.
- 15.15 Les aventures del jove Ramsay i Ray Turner. *Matilda*. Les coses van cada vegada pitjor a la secció de cirurgia animal des que Julie ha dimitit.
- 16.05 Aula visual. *Festes populars*.
- 18.32 Avanç informatiu.
- 19.35 Pobles de Catalunya. Premia de Dalt.
- 19.50 Fes flash. L'espai *Poltrona Express*. Concurs.
- 20.30 Telenotícies. Informatiu.
- 21.30 Bàsquet. Transmissió del partit: Cibona - Golden Eagles, des del Pavelló Palau Sacosta de Girona.
- 22.30 Angel Casesa Show.
- 00.30 Resum bàsquet.
- 00.45 Fi de l'emissió.

TVE-1 (Balears)

- 14.00 Mus, mus i cello. Programa d'actualitat musical.
- 14.30 Informatiu balear. Resum de l'actualitat d'arreu del món i especialment de les illes Balears. Dirigit per Sebastià Verd.

DIMECRES 26

TVE-1

- 13.15 Carta d'ajust. Ramon Busquets, orquestra.
- 13.30 Honorables ciutadans. Reflecteix una mostra de la activitat associativa a

Si ets diabètic,
els teus problemes són els nostres,
unim-nos per resoldre'ls.

CONEIX-NOS

ASSOCIACIÓ CATALANA DE DIABÈTICS
Gran Via de les Corts Catalanes, 628, 4.ª 2.ª
Tel. 317 67 40 de 16,30 a 20,00 h.

BARCELONA-7

Si ha tenido Vd. un
INFARTO DE MIOCARDIO
o desea contribuir a la prevención
de las enfermedades coronarias
le interesa conocer nuestro

CLUB CORONARIO

associació catalana
d'ajuda a la
cardiologia

Gran via de les Corts Catalanes, nº 582, 1.ª
(junt a Pza. Universitat) Tel. 253 57 18
Informació: lunes, miércoles
y viernes de 11 a 13 h.

El discurs historiogràfic de Vicens, malgrat les seves exigències de científisme i objectivitat, té, evidentment, pretensions socials i polítiques. La seva interpretació de la història de Catalunya desqualificava els mites medievals i moderns de la historiografia clàssica catalana, especialment aquells qui expressen la confrontació Trastámara-Catalunya, Castella-Catalunya, Felip V-Catalunya... Segons Vicens, aquesta historiografia no era científica, i no va permetre, deia en referir-se a la historiografia i a la política dels anys trenta, portar a terme una gran política (J. Vicens Vives, *La nova Història*, dins el primer volum de l'*Obra dispersa de J. Vicens Vives*).

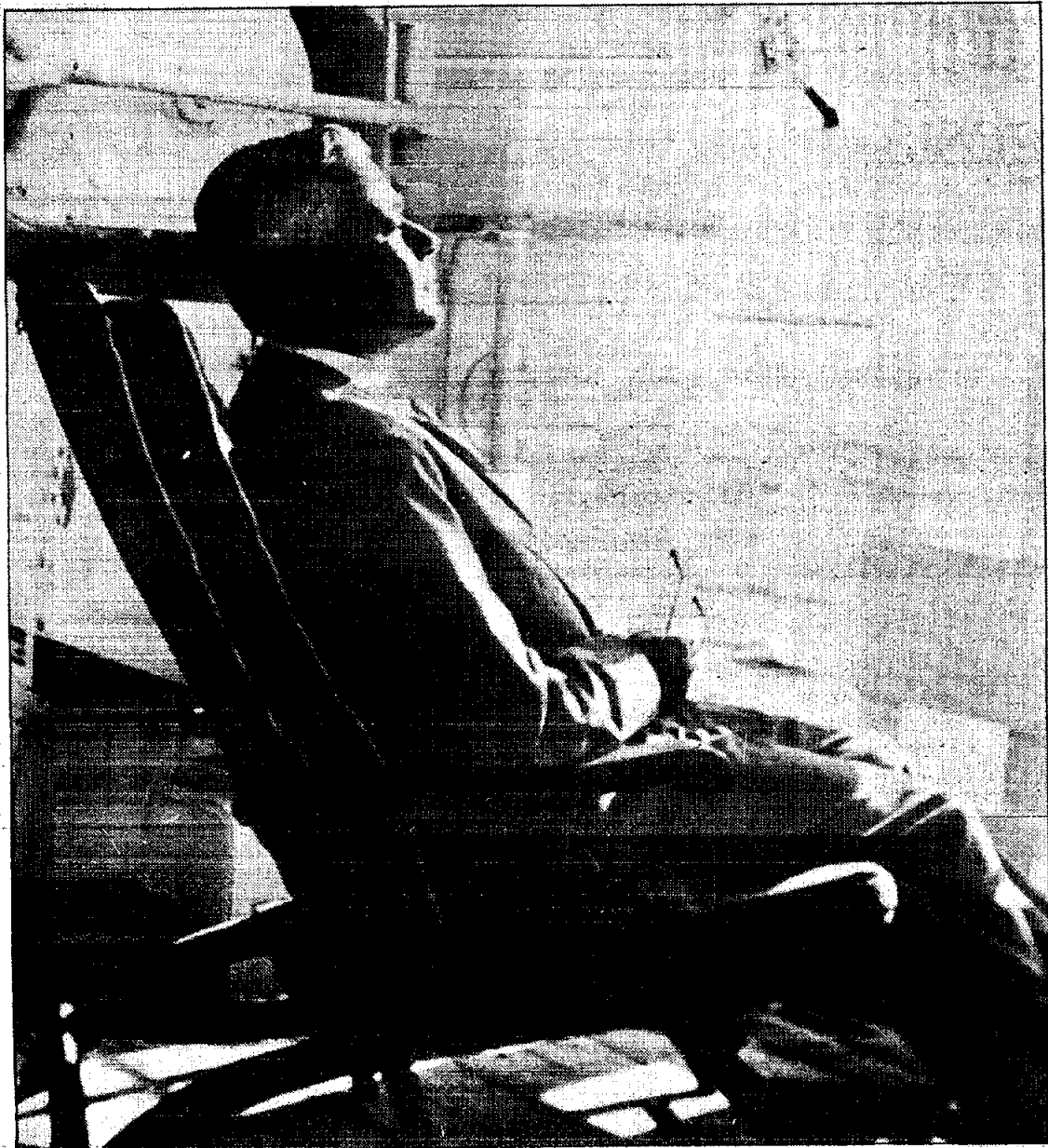
La ideologia social i política de Vicens

La contrapartida n'és la formulació d'unes altres referències o mites: Monarquia, apologia del segle XVIII, realitzacions burgeses del segle XIX, apologia del proteccionisme, missió hispànica dels catalans... Tot això li podem trobar a l'*Aproximació a la Història de Espanya*, la *Notícia de Catalunya*, a diversos passatges del *Manual de Història Econòmica de Espanya* i a *Industrials i polítics del segle XIX*. Primer, hi ha tota una lògica política en tot aquest seguit de desqualificacions que, en certa manera i en bona mesura, eren facilitades pels anacronismes i la manca de rigor científic de bona part de la historiografia catalana romàntica, i, en segon lloc, hi ha també una lògica política en les noves qualificacions, en aquest cas presentades, però, amb una millor fonamentació metodològica i documental.

Aquesta lògica és el projecte ideològic i polític que somiava Vicens, clarament explicitat en la seva *Notícia de Catalunya*, on exigeix que Catalunya redrexi econòmicament Espanya, que Catalunya tingui sentit de vertebració i responsabilitat hispànica, com ho feren —diu— molts homes del XIX, i els homes de la generació del 1901, i que Catalunya posi Espanya a l'hora d'Europa i del món Occidental.

Tenint com a eix vertebrador de la seva visió històrica aquest raonament polític, Vicens no solament desqualifica les visions historiogràfiques clàssiques (l'alcament contra la decisió de Casp, el Corpus de Sang, o el 1714 deixen de tenir tant sentit històric com futur polític) sinó que desqualifica també, històricament i políticament, bona part de la història revolucionària de la Catalunya contemporània, i, en aquest sentit, Vicens se'n mostra com un bon deixeble de la ideologia conservadora catalana de l'Estat de la Restauració. Exclou dels processos revolucionaris del segle XIX tota racionalitat, i qualifica la majoria de les accions revolucionaries d'aquell segle d'acció mística, d'entorbellament messiànic, de mil·lenarisme catastròfic redemptor, de producte de l'hibridisme, d'engrescament infantívol per la bullanga, etcètera. I sent ben poca simpatia, per no dir gens, envers el 1931 i el 1936.

Tot això ens porta a la reflexió i consideració que la renovació historiogràfica de Vicens tragué d'un cul-de-sac la historiografia catalana, i l'obrí a nous espais cronològics, a noves temàtiques, a novetats metodològiques, a noves interpretacions, i, en definitiva, l'esporgà de connotacions resistencialistes, i la modernitzà, però tot això ho féu des d'unes limitacions teòriques, i des d'unes posicions ideològiques al servei d'una opció social i política burgesa i espanyola alienes a bona part de les profundes exigències socials i nacionals del nostre poble.

Jaume Vicens Vives.

ARXIU FAMILIAR

Destruir i construir mites

RAMON GARRABOU

Preguntar-te, qüestionar-te o, simplement, reflexionar sobre persones, esdeveniments o situacions que han deixat un solc profund en la teva vida sempre neguiteja una mica. Ara, després de 26 o 27 anys que vaig conèixer Vicens Vives, encara em costa ordenar els records sobre el significat precis que va tenir per a un estudiant tot just acabat d'arribar a la Facultat, assistir a les classes i seminaris que Vicens va donar els dos darrers anys de la seva vida. Sense exagerar, els excel·lents dots d'expositor que tenia exercien una autèntica fascinació, i sens dubte m'hi vaig sentir arrossegat, com la majoria d'assistents, i aquesta capacitat de captació continuava en la lectura dels seus treballs. Vicens sabia comunicar l'interès per una història raonada, pels nous mètodes, per nous terrenys, i tot plegat representava construir uns horitzons superadors de la vella historiografia política, i, lògicament, això va marcar els meus anys d'aprenentatge i em deixà un fort impacte.

Però tot i la importància que va tenir el fet de trobar-me amb un professor capaç d'estimular altres maneres de practicar la Història, vist amb la perspectiva dels anys que han passat, penso que en la persona i l'obra de Vicens hi havia un altre vessant que explica la forta capacitat d'arrossegament entre historiadors i un ampli ventall de lectors: em refereixo als continguts ideològicopolítics. Probablement,

la voluntat generalitzadora i sintetitzadora, la vocació per establir nexes entre història i realitat político-social, i, sobretot, la preocupació constant per indagar en el passat els signes d'identitat com a país siguin les claus per entendre l'impacte de l'obra i la persona de Vicens.

Voldria il·lustrar aquestes afirmacions analitzant una parcel·la menor, però penso que força significativa, com ara les planes d'*Industrials i polítics del segle XIX*, dedicades a estudiar els canvis en l'agricultura catalana del vuit-cents. Resulta sorprenent com un historiador que havia treballat en altres èpoques, i amb unes investigacions molt escadusseres proposa un esquema interpretatiu dels components del qual es veuran confirmats per treballs posteriors. Pensem, per exemple, en la capacitat per aïllar els elements motors del creixement agrari, que passava pels canvis institucionals, la integració econòmica del Principat, i la introducció de les innovacions que havien transformat l'agricultura europea. Certament, investigacions recents han permès introduir més factors en el model, matisar algunes de les seves afirmacions, i reduir la magnitud del canvi, però malgrat tot no deixa d'impressionar la capacitat de Vicens per dibuixar les línies d'evolució del camp català al segle passat.

Però, com assenyalava més amunt, la personalitat de Vicens historiador no es limita a l'anàlisi dels canvis agrònomicos i econòmics sinó que integra aquestes dades en una construcció ideològica molt més àmplia, i la presenta com si es despregués de la mateixa rea-

litat estudiada. Observem alguns punts del seu univers ideològic. L'ús freqüent d'un contrast: enfront de l'endarreriment i estancament d'allò que ell anomena agricultura castellana, a Catalunya s'hauria produït un notable creixement, seguint els passos dels països més avançats d'Europa. Els catalans "lluitant en un doble front, esguardant alhora endins i enfora, foren capaços de crear un nucli econòmic ric, complex i puixant, en el qual els factors de dissociació ancestrals semblaven eliminats per una sola fe en el progrés col·lectiu. Podia afirmar-se que Catalunya havia reeixit en la tasca de posar-se al nivell dels centres econòmics més desenvolupats de la Terra". (*Industrials...*, pàg. 31).

Catalunya-Castella

Fixem-nos en els primers passos de l'argumentació: els catalans a final del segle passat havien assolit ja el nivell europeu. El desenvolupament econòmic se situava, així, al bell mig de la identitat com a catalans, i a la vegada es convertia en un model per al futur. El pas següent era el d'identificar els protagonistes del canvi. Amb molta habilitat, Vicens insisteix freqüentment en el fet que la pròspera situació que hi ha al país a l'inici del segle XX és obra de tots els catalans que s'han sentit solidaris del seu esdevenidor immediat. Així s'han aconseguit superar les tradicionals rivalitats entre la Catalunya muntanyenca i la del litoral, produint-se "un trasvassament de les essències del seny en l'esperit d'aventura del litoral..." "tots donant-se la mà i oblidant punxades

de rivalitats històriques. Catalunya era perfecta" (*Industrials...*, pàg. 28-29).

Així es crearen les condicions perquè les persones més aptes, fos quin fos el seu origen, poguessin ascendir als llocs més enlairats de la vida econòmica social i cultural. En el discurs de Vicens, però, més important que no aquesta fusió territorial eren les solidaritats interclassistes que s'havien establert entre el món rural i l'urbà mitjançant el parralisme, i, sobretot, l'esperit de col·laboració i la capacitat per llimar els antagonismes de classe que, segons ell, caracteritzaria l'etapa més pròspera de l'agricultura catalana del vuit-cents. Això hauria estat possible gràcies a "les dues institucions que permeteren el renovellament agrari sense provocar l'esclat revolucionari, o sigui el cens i la rabassa morta" (*Industrials...*, pàg. 32-33). Assenyalant de passada que en cap moment s'hi fa referència a les relacions d'explotació, inherents a aquestes institucions, i remarcant, també, el descrèdit amb què hi és vista qualsevol situació de conflictivitat, presentada com a principal responsable de l'endarreriment econòmic, com havia succeït en altres indrets de la península.

De la mà d'aquests raonaments s'arriba a un altre nus important de la proposta ideològica de Vicens. La prosperitat de la societat rural catalana fou el resultat d'una tasca col·lectiva, però acceptant com a natural l'existència d'unes èlites, cada grup, cada classe hi va cobrir una funció específica: "Les minories dirigents, terratinents i fabricants posaren el coll, ensenyant als pagesos i als obrers els nous procediments tècnics per a la millora de la producció agrícola i industrial." (*Industrials...*, pàg. 32).

Els aspectes examinats fins aquí penso que són suficients per familiaritzar-nos amb el món ideològic de Vicens: exaltació del creixement econòmic i de la capacitat d'adaptació a la modernitat, enaltiment de l'esperit de col·laboració i del pactisme, rebuig de la violència i de qualsevol tipus de conflictivitat, i tot això sota unes èlites burgeses capaces de galvanitzar el conjunt de la societat. Al mateix temps, en la mesura que s'aconseguia desenvolupar una consciència nacional des d'aquesta perspectiva, el negoci era rodó. Una legitimació més eficaç dels pressupòsits burgesos era inimaginable.

Per acabar, i reprenent el fil argumental, penso que una de les raons que expliquen la profunda empremta de Vicens entre els historiadors i el conjunt del panorama cultural i ideològic català es troba en el rigor i en el renovellament metodològic, sens dubte, però sobretot en la seva capacitat per elaborar un discurs que lligava estretament l'anàlisi històrica amb un projecte polític, sense complexos i amb audàcia.

El component ideològic traspua una plana darrera l'altra en els llibres de Vicens, sense que li creés el tipus de preocupacions que fa uns mesos F. Cabana exposava quan demanava: "m'agradaria que els nostres historiadors escrivissin de tal manera que pel text no es pogués endevinar quin partit polític voten, o quina ideologia política tenen" (*Avui*, 28 d'octubre de 1984). No sabem quin partit hauria votat, però no hi ha gaires dubtes sobre les seves opcions ideològiques, i les classes a qui serviria. I això no li treu legitimitat com a historiador, ni tampoc no li rebaixa el seu paper com a historiador i ideòleg, però em sembla que ja ha arribat el moment de situar cada cosa al seu lloc, i que campí qui pugui.

Intel·lectual de la burgesia

EVA SERRA I PUIG

seva mort i a una distància de quasi un quart de segle.

A 25 anys de la mort de Vicens Vives, no es tracta pas de fer-ne la lloança convencional, i cal deixar clar que aquestes ratlles no tenen la intenció de valorar la tasca de Vicens des d'una visió apològica.

A casa nostra, Vicens ha estat, i per motius obvis (la vastitud de la seva tasca), un valor en alça, i una figura indiscutible, i, evidentment, el valor objectiu del seu treball, però també la situació política, farà que ho continuï essent.

És per això que tal vegada, i sempre que sigui possible, cal aprofitar les avinenteses per —si més no— fer-ne una valoració crítica, no pas tant per afany de polemitzar com per la necessitat de trencar —quan es pugui— el marc de les valoracions ideològiques hegemòniques. I no es tracta pas de negar la immensa i valuosa tasca de Vicens, i la seva personalitat, sinó d'intentar situar-lo.

La naturalesa exclusivista de l'Estat franquista a casa nostra deixà fora del règim un bon planter d'homes que han passat per nacionalistes radicals i per persones d'esquerra a causa d'aquest caràcter eliminadori de l'Estat, però aquestes persones, en definitiva, més que nacionalistes, eren l'expressió d'una altra visió del model social i polític espanyol, i unes persones poc, per no dir gens, sospitoses de qualitat esquerrana. I una d'aquestes persones fou Vicens Vives (Ignacio Agustí, a *Ganas de hablar*). Una mitologia inapropiada s'ha apoderat de Vicens Vives fins a l'extrem de fer-nos oblidar la seva condició de monàrquic convençut de sempre i el seu ambigu antifranquisme, aquell que en definitiva li permetia moralment escriure i publicar el 1940 i en plena repressió: *España: geopolítica del Estado y del Imperio*.

Situar, ara i avui, la figura de Vicens és més important que no sembla per a tots aquells qui s'han o ens hem quedat astorats i esmaderats davant el paper de Catalunya en el procés de la transició política i de la consolidació de l'Estat monàrquic de la reforma.

La trajectòria personal, la tasca de renovació historiogràfica, i les formulacions que apareixen en bona part de la seva obra d'historiador no estan deslligades d'aquest procés polític, i contenen bones dosis d'aquesta ideologia de modernitat econòmica i política que impregna el regeneracionisme de l'actual estat postfranquista. Una bona repassada de la premsa de Barcelona dels darrers 10 anys ens confirmaria el paper ideològic exercit per Vicens després de la

La renovació historiogràfica

Des d'un punt de vista historiogràfic, les renovacions foren moltes i ben importants. En nom d'una Història teòricament científica i objectiva desqualificà, per indocumentada i ideologista, la historiografia catalana que anomenava romàntica, i que suposava el gruix historiogràfic de qualitat diversa d'una seixantena d'anys. Vicens obria, també, la historiografia catalana a àmbits cronològics més enllà del reducte medievalista en què aquesta es trobava enclavada, obria la historiografia catalana a àmbits temàtics nous com l'economia i la demografia, i la portava més enllà dels límits estrictament jurídico-polítics en què es trobava, en renovava la metodologia i forjava eines institucionals —Centre d'Estudis Històrics Institucionals—, didàctiques —*Història General Moderna*, *Índice Histórico Español*—, per facilitar la tasca docent i d'investigació, i, finalment, lluità decididament per situar la Història i la historiografia catalanes com una part de la Història i la historiografia europees, fent que es trenqués amb qualsevol tendència localista, i que es mirés més enllà dels límits estrictament catalans. Ara bé, els afanys renovadors de Vicens, fets en nom d'un compromís professional objectiu i científic, i en oberta polèmica amb el que ell qualificava de caràcter subjectiu polític de la historiografia catalana clàssica, foren iniciats en moments propicis, l'etapa republicana, però es desenvoluparen, sobretot, en uns moments històrics en què els catalans, especialment aquells qui no eren propietaris de fàbriques ni empresaris de pro, hi perdien bous i esvelles. El canonge d'Urgell del segle XVII, o el conseller en cap Rafael Casanova del XVIII no sols inquietaven o molestaven Vicens sinó també el nou règim polític franquista, i la renovació historiogràfica de Vicens tendí, en nom de la ciència històrica, a desvaloritzar per inconsistents i mítics aquests personatges i les etapes i fets històrics que representen.

Ja el 1935, fent la crítica de la *Història de Catalunya* de Ferran Soldevila acabada de sortir —subvencionada per Cambó, però possiblement menys útil al projecte de Cambó que no pas ho hauria estat la historiografia de Vicens—, Vicens havia rebutjat la "perspectiva nacional política" de l'obra de Soldevila, i enfront d'aquesta perspectiva oposava aleshores la concepció conservadora d'un Henri Berr.

Segons Vicens la síntesi de Berr —lògica-necessitat-contingència— explicava millor que no una concepció nacional política el procés

Jaume Vicens, amb els seus fills.

ARXIU FAMILIAR

històric del nostre país. L'esforç emprà per Vicens per donar alternatives renovadores a la historiografia catalana tot just, però, començava, i el portava a exigir rigor bibliogràfic i documental, i a anar a la recerca de novetats metodològiques. En aquesta perspectiva, introduïa, els anys quaranta, la geopolítica d'una escola germànica aleshores impregnada en bona mesura de nazisme, i, els anys cinquanta, arran de la seva assistència a París l'agost de 1950 al IX Congrés Internacional de Ciències Històriques, la metodologia socio-econòmica i estadística de l'escola dels *Annales*, reflectida en els seus *Estudios de Historia Moderna*, en bona part la revista d'allò que ell anomena l'escola de Barcelona. Vicens, refractari a la "prevenció apriorística", es mantingué en un irreductible liberalisme ideològic que el portà, d'una banda, cap a l'accidentalisme o, més ben dit, cap al rebuig teòric, i a integrar, en canvi, sense reserves la visió toynbeiana de la història: és la seva teoria de les minories selectes, les oligarquies necessàries, i les noves minories creadores, que després d'una fase degenerada i disgregadora recomencen el cicle històric que permet rejevenir els pobles i les cultures.

És la teoria que trobem en el credo històric de la presentació dels

Estudios de Historia Moderna i a la *Noticia de Catalunya*, i que és la base teòrica de bona part de la seva interpretació de la història de Catalunya, que veu plena de moments històrics (segles XV-XVII) mancats de minories sòlides dirigents, mancats d'oligarquies proveïdes d'iniciativa, d'empenta i de sentit d'Estat, i, en canvi, plens de moviments populars cecs i disgregadors. Aquesta és també la base de la seva teorització a *Industrials i polítics del segle XIX* (teoria de les articulacions socials i les generacions), però en aquest cas ens trobaríem amb una etapa presidida de minories actives i creadores.

Amb aquestes eines, i des de la Universitat de Barcelona, a partir del 1948, trenca i capgira el sistema interpretatiu de la historiografia clàssica catalana, especialment amb l'exigència, no sense bona dosis raó, que es busquin els factors de les dificultats catalanes a l'interior de Catalunya, i no pas sempre en els factors polítics externs. Aquest raonament el fa, sobretot, des dels seus estudis sobre el segle XV i, també força, des del seu *Ferran II i la ciutat de Barcelona*. Amb aquestes eines —i flairant com a bon intel·lectual les necessitats del desenvolupament econòmic europeu i de l'Estat espanyol posterior a la II Guerra Mundial—, introdueix

la Història Econòmica a la Universitat de Barcelona, i elabora els apunts del seu futur *Manual de Historia de España*, tasca evidentment no pas deslligada, com la d'*Industrials i polítics del segle XIX*, de les seves connexions amb els empresaris del Círculo de Economía (evidenciat a la nota introductòria d'Ernest Lluch a *El capità d'indústria espanyol dins els darrers cent anys*, de Vicens Vives, *Recerques 10*). Amb aquestes eines, elabora una interpretació del segle XIX català amb què fa una autèntica apologia de la burgesia catalana (la "gent de bé" de la seva *Noticia de Catalunya*). Amb aquestes eines, posava les bases d'una primera anàlisi de la formació de l'Estat modern, i assajava una teoria de les relacions històriques Catalunya-Castella de la que es desprèn una exigència de responsabilitats hispàniques, de primer, i un requeriment de trencament del monopoli del poder, després.

El rebuig del materialisme històric com a eina d'anàlisi, i la manca d'una teoria nacional catalana no li permeteren, però, superar les anàlisis del Romanticisme en termes d'estructura i de lluita de classes, ni de situar, malgrat la seva capacitat intuïtiva, els termes exactes de la dialèctica Estat espanyol - societat catalana.

DEFENDER LOS DERECHOS HUMANOS Y LA LIBERTAD CUESTA MUCHO
AYUDANOS UN POCO

Amnistía Internacional, la organización independiente que defiende los derechos humanos en todo el mundo.
Hazte socio de la libertad.

Nombre
Dirección

Desea recibir información para asociarse a la sección española de Amnistía Internacional. (Envíese al apartado de Madrid 50.318 y de Barcelona 5.571).

AMNESTY INTERNATIONAL

rem el camp de l'ensenyament, aleshores és diferent. Per ensenyar s'ha de tenir un cert caràcter. Hi ha gent que el té, i d'altres que no, malgrat disposin d'una gran preparació. En aquest terreny, sí que em sento molt de l'escola de Vicens. I torno a fer una referència personal, però crec que en el camp de l'ensenyament m'han influït dues persones, Pere Ribera, al Liceu Francès, i Jaume Vicens". Però, continua Nadal, "en el camp de la investigació, és més difícil parlar d'escola, tot i reconeixent que va ser ell qui va desvetllar en nosaltres tot un seguit d'il·lusions. Vicens no volia imposar una línia de recerca, ni una temàtica, ni una manera de veure les coses. Era un home extremament obert. Al seu entorn, hi havia gent d'ideologies molt diferents, que tractava etapes de la història molt diferenciades entre elles, que veia les coses a la seva manera. Això era clar a les reunions de l'*Índice histórico español*. Ens aglutinava tots a base d'il·lusió i d'exigència, però, en canvi, respectava la personalitat de cadascú. Tots els qui hi han col·laborat, a l'*Índice*, o als *Estudios de Historia Moderna*, conformen un ventall de gent amplíssim".

Això il·lustra la seva actitud: "Sobretot seduïa els seus col·laboradors amb la seva capacitat d'il·lusionar, i això passava en aquells anys en què la Universitat a Barcelona era morta. A més, tot i que tenia una capacitat de crítica molt forta, sabia valorar els aspectes positius de cada persona, i els trobava un lloc d'utilitat. Al seu costat, hi havia persones aparentment poc brillants, però que feia les fitxes estupendes. Era gent molt diversa, però tothom, al seu lloc, se sentia realitzat, la qual cosa és molt important. D'aquesta manera sí que podem parlar d'una escola, i no tant en el sentit ideològic, que no hi era".

La personalitat política

Va ser un home molt combatut a tot arreu. "Potser ell hi va ajudar una mica i tot amb aquest aspecte d'home segur que irritava certes persones. La seva trajectòria era la d'un home vinculat a la Universitat Autònoma, col·laborador de Bosch Gimpera, que havia estat depurat i exiliat. Naturalment era un enemic del règim franquista, i a Madrid, era molt mal vist. Però, a Barcelona, també era mal vist per aquests que sostenien un catalanisme de catacumbes. Un dia s'havia de dir que des del mateix Institut d'Estudis Catalans, algú li va fer molta oposició, perquè no se li perdonava que hagués guanyat una càtedra sota el franquisme. Aquesta gent tant cantelluda que no sap discernir. En aquest país, que és tant de blancs i negres, va ser rebut molt malament. El cas de Reglà, el seu deixeble, va ser lamentable. Ell que era un home de la terra, que era un tros de pa, quan va presentar-se a oposicions a Madrid, des de Barcelona se'l va acusar també de *vicentí*, amb el doble sentit de *bizantí* i de seguidor de Jaume Vicens".

Que Vicens va tenir vel·litats de col·laborar amb el règim franquista?, probablement, afirma Nadal. "A l'últim moment, quan es va publicar *Industrials i polítics*, es diu que Franco se'l va fer traduir en una nit, i que la seva intenció era de donar-li el Ministeri d'Economia. Nosaltres en vam tenir sempre una informació molt parcial, perquè Vicens en qüestions polítiques era d'una discreció extrema. Però és cert que es va dir. Vicens era un home possibilista, ambicions naturalment, que no es conformava a sacrificar la seva vida, i a no poder fer una carrera amb tota la seva plenitud".

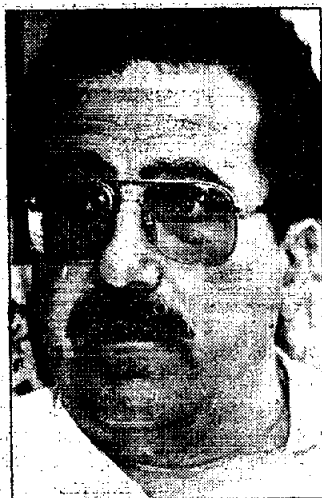
Jaume Vicens Vives muntà l'editorial Teide amb la finalitat de publicar llibres didàctics. A la foto, l'historiador amb Enric Borràs (a l'esquerra).

ARXIU FAMILIAR

Endavant, amb un paraigua de seda

M. C. C.

A mitjan juny de 1958, Josep Fontana rebia la següent carta firmada pel seu professor, Jaume Vicens Vives: "...Estic en un moment de gravíssimes preocupacions universitàries. En el desgavell general del nostre sistema, la Universitat dona símptomes de descàrrecament ràpid. No em refereixo a l'organització dels estudis, sinó al decandiment general de l'estudiant i de la vida universitària. No sé què fer. No sé si compleixo amb el meu deure procurant fer una possible Universitat nova, o bé hauré de sacrificar-me fent de professor d'Institut. Ja no sé on estic. Els resultats del meu sistema són dolents, o són dolents els qui han de rebre'ls? No ho sé. Enmig de tanta literatura d'encàrrec, digerida per l'empollància de ritual, faig una figura solitària i incompresa, i, el que és pitjor, per a molts absolutament eixorca. Per això m'ha interessat la seva experiència." (Fontana, a la seva carta, li contava que, a Mallorca, ocupava part del seu temps de soldat ensenyant a escriure a analfabets, i li deia que es trobava amb resultats sorprenents, i amb gent que, tot i no saber de lletra, demostraven una capacitat i una intel·ligència considerables). "Potser és que allò que ens cal és començar per baix de tot, i dedicar-nos a analfabetitzar les intel·ligències naturals que encara té el país. Però aquesta seria una solució a llarg termini, i avui calen solucions ràpides, perquè el trontoll de tota l'arquitectura occidental ha despertat els més obtusos, i ara tothom corre per veure si l'apuntalem amb mesures d'urgència. En això es pot ésser quelcom optimista: si el xafec ens ofega, almenys l'hauré previst a temps, i hauré eixit al seu encontre amb paraigües de seda. És un consol. El que em desconsola és que vostès, els més joves de tots, no es decideixin a entrar a la palestra. No podem esgüardar escèpticament com cau l'edifici. Cal re-

Josep Fontana i Lázaro.

"Parlant del Manual, vaig demanar-li d'on treia les xifres. Em respongué, i afegí: 'Es que, en aquest llibre, no s'hi nota el molt que hi ha.' Amb mala educació li vaig replicar: 'Però s'hi nota el molt que hi falta.' Va dir-me, en lloc d'empipar-se 'Jo sóc el primer que ho sé.'"

fer-lo des d'ara, a la Universitat, al negoci, a la política, on vulgui. Però cal que tinguin confiança en alguna cosa, mal sigui el treball redemptor, perquè si no, tot s'enfonsa, i seran inútils els esforços de nosaltres per muntar-los una plataforma o un aixopluc. El país és etern, i no tenim dret a regatejar-li ni un sol acte".

La carta, encara que particularment pessimista, resumeix el que es proposava el Vicens Vives polític i el Vicens Vives polític. I és que parlar d'ell "és, també, re-

plantejar-se el que va ser l'antifranquisme, aleshores, a final dels anys quaranta, durant el decenni dels cinquanta", considera Josep Fontana. "Des del punt de vista històric, Vicens, lluny del marxisme, era molt coherent en el seu pensament. Avui es parla de les seves limitacions. És exacte, però sense oblidar el seu moment, sense deixar de parlar tampoc de les limitacions bibliogràfiques, per exemple.

Vicens va entrar a la Universitat, que és el que més visiblement se li ha criticat, molt aviat, l'any 48. Alguns deien que s'havia venut. "Però jo hi afegiria un fet a tenir en compte: va muntar una editorial que, en definitiva, era una manera d'assegurar-se la independència, la seguretat econòmica que li permetria, donat el cas, de deixar la institució oficial per tal de viure a la seva manera. I, en definitiva, és a través de l'editorial que s'autofinancava tot el que ell feia i escrivia, o el mateix *Índice histórico español* que era un objectiu ambiciós, potser poc viable però saludable: sanejar la ciència històrica, publicant i informant de les novetats bibliogràfiques, en primer lloc, i fent crítica.

"Que tenia la voluntat de fer política? Sí, però en unes circumstàncies que exigir-les aleshores no era pas poca cosa, de manera que la gent de l'oposició el respectàvem", afegeix Fontana. "Tenia clara la responsabilitat política de l'historiador, i es va decantar cap als estudis d'Història Contemporània perquè creia que, així, comprendria la desfeta del 39. *Industrials i polítics* és un llibre polític. Com havia intentat renovar la Universitat —això és patent a la seva carta—, també intentava renovar la societat en què aquesta s'insertava, i tot pel seu concepte de la responsabilitat única de l'historiador.

Fontana no s'acaba de creure allò que es diu d'*Industrials i polítics*, que Franco el fes traduir en una nit per poder-lo llegir: "personalment, em sembla inversemblant". En primer lloc, perquè Franco, és sabut de tothom, no llegia". També es va dir que el caudi-

llo volia nomenar-lo ministre d'Economia: "Es increíble, no fem conyes, Franco feia ministres gent com Gual Villalbi".

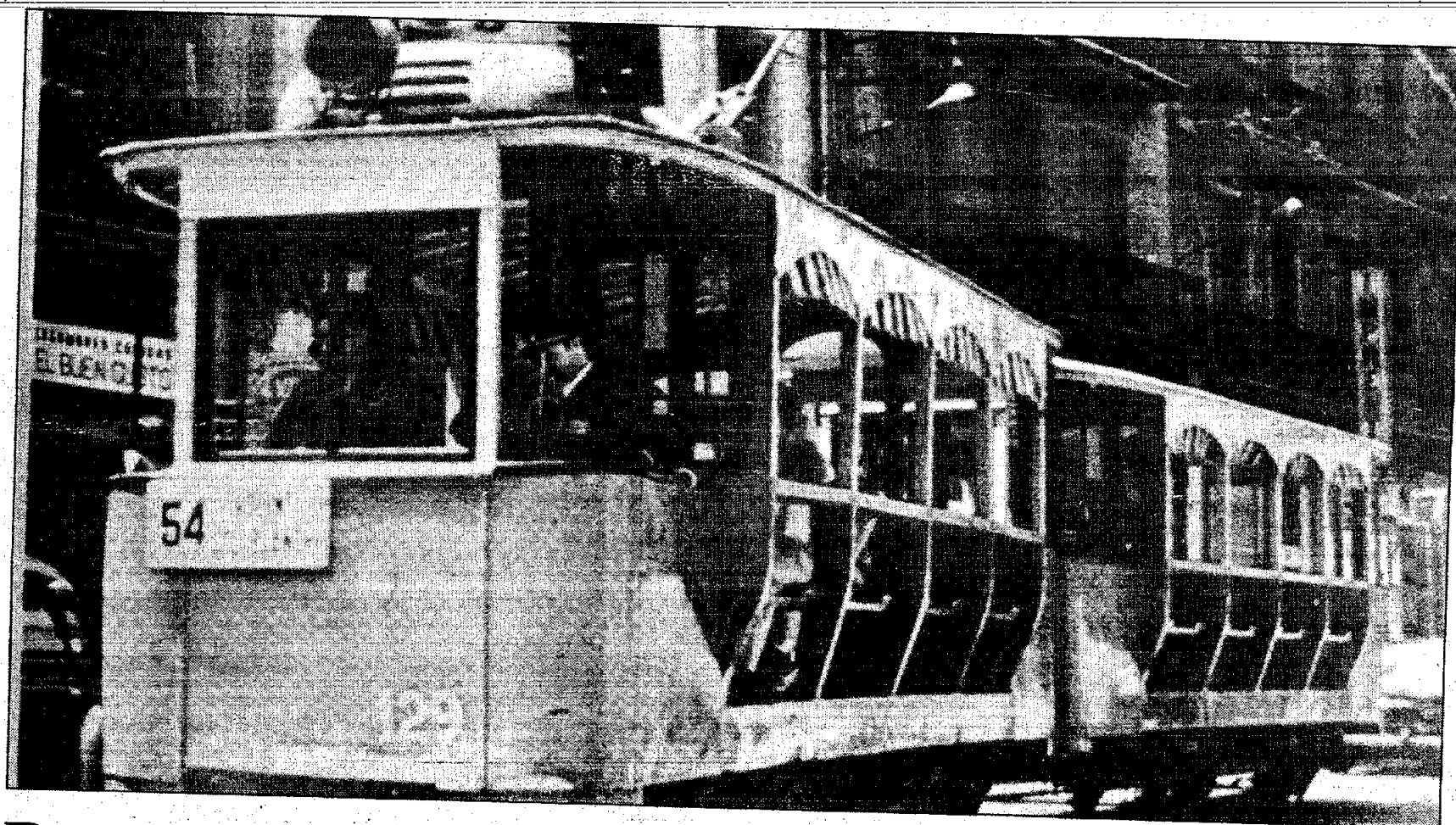
Es comprensible que Vicens dubtés sobre el futur del catalanisme, "però és evident que sempre parlava i escrivia als seus col·laboradors en català, això sigui dit en primer lloc. Per altra banda, qui sap si per solucionar els seus dubtes, va intentar d'escriure una nova història de Catalunya que arribés fins al moment actual". Això són les *Biografies Catalanes*.

"Vicens era com una pantalla de permissivitat del catalanisme", continua Josep Fontana. "Per als catalans d'un cert romanticisme era exasperant i indignant tot el que es proposava Vicens. La Història Contemporània, tal com se la plantejava Vicens aleshores, era sortir de la comoditat. Ell es plantejava hipòtesis que caldria aprofundir al cap de poc, era conscient de la limitació temporal de la seva obra. Es proposava respondre a les defeccions que començaven a sentir-se a partir de l'any 39 i de tornar a revisar, doncs, el que havia estat destruït, deixar a banda una societat unànime".

Vicens buscava, i va trobar, altres tipus de suport per tal de "marcar i destacar que existeixen diferències, que sempre hi ha hagut diferències internes. Per exemple, respecte a la burgesia, podia sentir-s'hi bé, però reconeixia els seus errors. Ell preconitzava una burgesia civilitzada, com la francesa, i és en aquest sentit que va exercir una influència, que va ser el mestre dels nous burgesos, el defensor de la democràcia parlamentària".

La lectura del que després havia de ser la seva obra pòstuma *Coyuntura económica y reformismo burgués*, va fer un gran impacte quan va ser llegit al congrés d'Estocolm, l'any 60. "Allí, hi criticava aquesta burgesia catalana que encén un ciri, i dona llonguets al drac, que participava amb Franco, i feia mecenatge d'ultratomba. 'Catalunya eren les nostres fàbriques', deia, i, amb això, Vicens es convertia en un mal català que donava constància que, aquí, també hi havia obrers".

Jaume Vicens

La Universitat, els anys cinquanta, no vivia al marge dels conflictes socials, com ara la vaga dels tramvies.

Renovar la Universitat, instruir els alumnes

MONTSERRAT CASALS

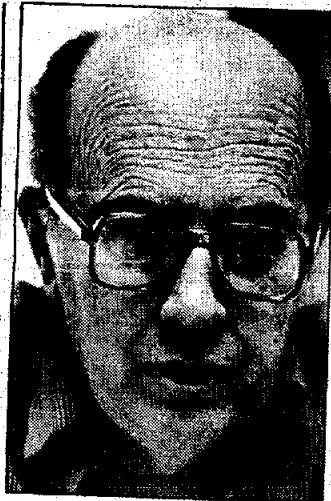
Vicens va tornar a Barcelona l'any 49. Venia de Saragossa on havia aconseguit de ser catedràtic. "Nosaltres fèiem quart curs de Lletres", recorda Jordi Nadal. "La seva assignatura era de cinquè, però ens va agafar, a alguns estudiants de quart, i ens va començar a orientar. L'any següent ja el vam tenir de professor d'Història Contemporània. Ja el coneixíem i sabíem quin grau d'exigència demostrava".

En les seves explicacions, Vicens era un home molt rigorós, molt didàctic i ordenat: "Era capaç de donar grans visions generals, però també entrava en els detalls concrets. Això es pot veure en els seus apunts, pulcres, meticulosos, amb una lletra rodona, molt fàcil de llegir. O bé ho comprovàvem a les reunions que fèiem a casa seva. Començaven a les nou de la nit, i a les 12 en punt, fòssim on fòssim de la discussió iniciada, aixecava la reunió perquè deia que li calia dormir vuit hores, de 12 a 8. Era un home molt ordenat, molt".

A ningú, no li recava l'esforç que demanava Vicens, perquè sabia despertar una il·lusió, i la seva assignatura era divertida i interessant alhora. "En acabar la carrera —era l'any 1951—, alguns ens volíem quedar amb ell a la Universitat. Jo li vaig dir que volia fer Història. I em va contestar: 'No. Vostè és massa burgès. Fa Dret, i el seu pare vol que sigui notari'".

"Efectivament, el meu pare volia que fos notari. Em deia que si feia Lletres em moriria de gana. El primer any, doncs, vaig col·laborar amb ell, però una mica de lluny perquè ell estava convençut que jo era un diletant. No va ser fins una mica després que va adonar-se que, efectivament, Dret no m'interessava o, sobretot, que havia deixat d'interessar-me quan el vaig conèixer a ell: la meua vocació literària o d'historiador es va decantar quant vaig tractar Vicens".

La col·laboració de Nadal amb

Jordi Nadal i Oller.

"Aquesta és la gràcia en l'obra i en la personalitat de Jaume Vicens Vives: aquesta valentia, aquest risc que no li feia res de correr en tot allò que es plantejava, i que li ha permès grans encerts i, també evidentment, alguns errors comprensibles en el terreny de la Història Social en el qual tot era nou en aquells moments".

Vicens va iniciar-se de diverses maneres. "Però crec que hi ha un fet fonamental que gira a l'entorn de l'Índice histórico español, una revista de bibliografia que va ser molt combatuda, i que va provocar molts recels. Amb l'Índice, Vicens va instaurar, per primera vegada aquí, una crítica sense contemplacions dels corrents historiogràfics en voga, com la Història Ideològica. Nosaltres, darrera seu, amb una ingenuïtat terrible, també hi dèiem la nostra. A cops l'encer-tàvem i a cops no. La correspon-

dència rebuda a la redacció de l'Índice deixa veure l'existència d'una colla de gent airada, molt empipada que es fes aquest tipus de crítica, a les grans patums, fins i tot".

Índice va ser una gran escola, i en un doble sentit, explica Nadal: perquè era una revista historiogràfica, però en un sentit molt ampli, on hi havia des de prehistoriadors fins a gent d'Història Contemporània, literats o filòsofs. "A les reunions del comitè de redacció, cadascú llegia les seves ressenyes davant de tots. Tothom hi ficava cullerada, i això era molt útil. Les ressenyes eren curtíssimes, telegràfiques, i obligaven a cenyir-se molt, a sintetitzar. Per això mateix, jo diria que molta gent va aprendre, no potser a escriure, però sí a perfeccionar aquest instrument, l'escriptura, treballant a Índice. Jo encara conservo ressenyes corregides de la mà de Vicens: 'talli aquest paràgraf, posi una coma aquí, etcètera'. Ara, a la Universitat, és impensable que un professor s'ocupi d'aquestes coses que són les beceroles. I com que els estudiants arriben a la Universitat sense saber les beceroles, doncs es moriran també sense haver-les après".

Facultat d'Econòmiques

Després d'un temps passat a França amb Emili Giralt, també deixeble de Vicens Vives, Jordi Nadal va tornar a Barcelona. "En Giralt es va quedar amb Vicens a la càtedra d'Història Contemporània. Va ser aleshores quan va introduir el que era nou a la Facultat de Lletres: l'ensenyament, em sembla que era un seminari quadri-mestral, d'Història Econòmica, que em va encarregar a mi; finalment, Vicens estava convençut que no volia ser notari, i que seria historiador. Vaig fer aquella assignatura a Lletres, i quan l'any 55 va començar a funcionar la Facultat d'Econòmiques, i li va caldre planificar l'ensenyament de la Història Econòmica —una assignatura de segon curs— a la nova Facultat, se'm va endur amb ell".

Aquesta anada a la Facultat d'Econòmiques per part de Vicens

és molt important, segons Nadal, "perquè tant com la Història Econòmica, a ell, l'interessava posar-se en contacte amb un món altre, amb un auditori i una clientela diferents dels que caracteritzava la Facultat de Lletres. Eren, i encara són, estudiants molt diferents. Econòmiques es nodreix de gent més burgesa, més ben situada en la societat del país, i Vicens tenia un afany d'incidir sobre aquesta societat, i li semblava que el contacte amb els burgesos seria més fàcil aquí estant: impulsaria la Història Econòmica de Catalunya, sobretot en les etapes moderna i contemporània i, al mateix temps, entraria en contacte amb una parcel·la de la societat més influent, i en la qual ell volia incidir".

A partir d'aquest moment, la col·laboració esdevé molt estreta. "Volia que assistís a les seves classes. Per a mi era un honor i una manera d'aprendre. M'asseia al costat seu. En acabar, em demanava què m'havia semblat. Jo li feia la crítica des del punt de vista de l'alumne. A ell, també li anava bé perquè els alumnes, que són a baix, normalment no s'atreveixen a dir res. Vicens era un home humil que acceptava les crítiques. Enfront de la seva estampa abassegadora, era senzill. Quan alguna vegada s'equivocava —lògicament, perquè es tractava d'una assignatura nova que obligava a utilitzar mètodes nous—, podies dir-li sense entrebancs. Recordo que un cop se'm va escapar un 'però no sigui burro', i ell em va mirar amb la cara del qui pensa: 'a veure qui serà més burro'; però no s'ho va prendre gens malament".

Els apunts i un manual

"Ell es va adonar immediatament que els nois no tenien els materials necessaris per seguir aquesta assignatura d'Història Econòmica. Li va semblar que havia de posar-los un material a l'abast. Els apunts eren això: uns materials ajustats perfectament al programa. De primer, els escrivia, feia un primer esborrany que és el que explicava a classe, després, els refeia, i així, mantenint de fet el seu caràc-

ter de text oral, i la seva espontaneïtat, els va donar a la impremta.

Naturalment, després es van refer, per reconvertir-los en el primer *Manual de Història econòmica de España*. "La gràcia del manual, dels apunts, és que no corresponen només al programa de l'assignatura sinó que es va atrevir a donar una visió general de la Història Econòmica d'Espanya. Era un esforç de fer una Història d'Espanya, des de la prehistòria fins a principi del segle XX. Un miracle, perquè en realitat hi havia molt pocs elements monogràfics dels quals partir. Moltes vegades, Vicens, que tenia una gran perspicàcia i una capacitat de síntesi i de suggeriment sorprenents, dona als apunts una informació i una idea més àmplia que la que pretenien els mateixos autors".

El llibre va tenir un èxit absolutament imprevisit. "Uns apunts és un material per a un curs, per a uns estudiants en concret. Però de seguida es van convertir en un material sol·licitat de tot arreu, en un llibre, un llibre de debò. Fins n'hi ha una traducció nord-americana, publicada per la Universitat de Princeton, la qual cosa li ha donat un prestigi internacional".

Què és avui aquest *Manual*? "Per a mi, naturalment, és una relíquia", diu Nadal, "però es tracta d'un llibre desfasat. I Vicens estaria molt satisfet de veure que és així. Però, d'altra banda, encara té algun mèrit, com és el de ser una història completa que ningú no s'ha atrevit a reescriure. És segur que apunt per apunt, lliçó a lliçó, el *Manual* queda desfasat, però globalment encara té un cert valor, i, sobretot, encara no té alternativa. Per exemple, crec que la part dels Reis Catòlics encara s'aguanta, mentre que el que sabem sobre el segle XIX ha canviat molt. Però cal valorar-hi aquest nas que tenia Vicens per saber quins eren els temes importants, aquell do de sintetitzar amb una expressió, la qual cosa el fa molt llegidor. Si un dia es fa la història del llibre espanyol, aquest llibre marcarà una fita entre els llibres de text".

Parlar d'escola, per a Nadal és potser excessiu: "però si conside-

EL PAIS QUADERN DE CULTURA

ANY IV, NÚMERO 143 / DIUMENGE 23 DE JUNY DE 1985

Jaume Vives

25 anys de la mort de Jaume Vicens Vives

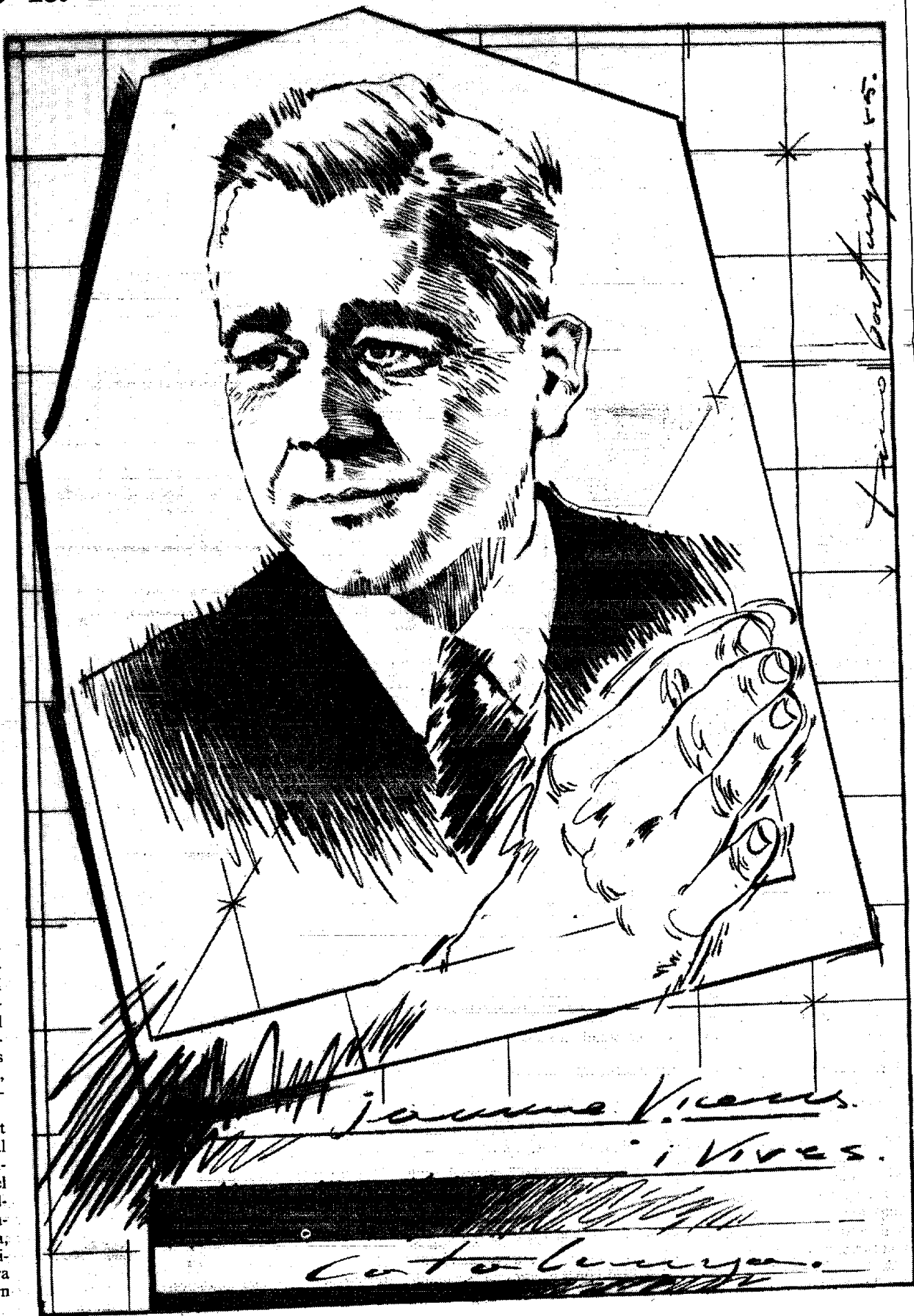
Jaume Vicens Vives tenia carisma, un gran poder d'atracció, diuen els qui el coneixien. Amb aquella bona planta: alt, atlètic, aquella cabellera, la cara rodona, els ulls clars. Tenia un atractiu fins i tot físic. Era molt pulcre i una mica presumit en el vestir —no s'anava com ara, als anys cinquanta—, encara que Josep Pla, en el seu *Homenot*, tot i reconèixer-li la seva elegància, li critica els jersers de tons pujats, "una mica exagerat". Però el seu atractiu era evident, i feia que la gent es barallés a les seves classes donades a la Universitat per seure a primera fila, per estar prop seu.

La seva figura, però, ultrapassava els límits universitaris. Nascut a Girona el 1910, va formar-se a aquesta ciutat, fins que la seva mare quedà vídua, i, arran d'un segon casament, anà a instal·lar-se a Barcelona. Vicens estudià a la Facultat de Lletres, i es llicencià l'any 1929. Treballà com a professor a l'Institut-Escola, i com a ajudant a la Universitat Autònoma (1933-1937), on preparà una tesi, posteriorment publicada en tres volums, sobre *Ferran II i la ciutat de Barcelona, 1479-1516*, amb la qual s'havia d'enfrontar amb altres historiadors que defensaven una visió més optimista i novel·lesca del passat a Catalunya.

Casat amb Roser Rahola, va fundar juntament amb el seu cunyat, Frederic, una editorial, Teide, a començament dels quaranta, a través de la qual va promoure les publicacions de tipus didàctic, i la revista de bibliografia *Índice histórico español* (a partir del 1953). Amb dificultats, l'any 48, va obtenir una càtedra d'Història a Saragossa, i un any més tard, va tornar a la Universitat de Barcelona. Poc després, en contacte amb els seus col·legues francesos de l'escola dels *Annales*, creava la publicació *Estudios de Historia Moderna*.

Progressivament, els seus interessos inicials per la Història Medieval es decanten també cap a la Moderna i Contemporània, fet que consuma amb la presa de possessió d'una càtedra d'Història Econòmica d'Espanya a la Facultat d'Econòmiques de recent organització a Barcelona, i hi entra en contacte amb un sector més burgès, actiu i vinculat a la reforma político-econòmica del moment. Defensor d'una democràcia parlamentària, cofundador, amb d'altres joves —futurs empresaris catalans—, del Círculo de Economía, s'ha parlat d'ell com d'"el mestre de la nova burgesia catalana civilitzada".

La sèrie *Biografies Catalanes* és el seu intent d'escriure una nova història de Catalunya. Cal destacar-ne *Industrials i polítics*, que va publicar-se dos anys abans de la seva mort, a Lió, el 28 de juny de 1960, després d'una ràpida malaltia. 25 anys després, la Universitat catalana encara no ha trobat un substitut amb la seva força, amb la seva vitalitat. Per això mateix, coincideixen a destacar els professionals diversos, encara avui es polemitzen entorn de la seva obra i entorn de la seva personalitat.

(Text modificat a la reunió del 10 Setembre 1985)

HISTÒRIA NACIONAL I HISTÒRIA SOCIAL

(Problemes de la historiografia sobre el fet nacional català)

1.- Historiografia i política

Durant els anys en què es visqué un clima de front nacional per a la recuperació de la democràcia i de l'autonomia, la cotització de la història, renovada, en gran part, gràcies a l'assumpció no sempre prou crítica del marxisme, arribà al seu punt culminant. El coneixement de la història es veia com un alçaprem per fer moure un present humiliant vers un futur digne. La història contemporània tingué una plètora de cultivadors en totes les branques, amb resultats de qualitat desigual. Economistes, sociòlegs i politicòlegs es feien temporalment historiadors no sols per rebuig del present, sinó també per voluntat de redreçament. En aquella conjuntura, el marxisme, que tot ho impregnava, oferí una teoria de la història que, a mitjan decenni dels anys setanta, semblava haver trobat la síntesi entre lluita de classes i emancipació nacional, dins el marc cada vegada més estricte d'un frontpopulisme adaptat a la difícil sortida de la dictadura franquista, i, per tant, molt diferent del de 1936. Hi havia una voluntat de no recaure en el lerrouxisme, en l'anticlericalisme i en el sindicalisme de l'acció directa. En aquell context, s'idealitzaren els progressos del catalanisme i de la lluita obrera del primer terç del nostre segle, i es magnificà l'experiència social i política de la reraguarda durant la guerra civil, convertida en tema tabú pel franquisme. La història, en aquelles circumstàncies, esdevingué un instrument de reconstrucció nacional i de conscienciació dels moviments socials. Ara, en canvi, el país topa amb dificultats internes i externes, superiors a les que hom podia esperar anys enrera. Per una banda, en el procés de l'autonomia de Catalunya, del seu autogovern i de la seva renacionalització, una cosa han estat els propòsits dels representats polítics en els primers temps de la democràcia, i les afirmacions dels grans textos jurídics, i una altra de ben diferent la realitat efectiva. Per altra banda, els moviments socials, en les circumstàncies presents, es troben sota els efectes d'una desmobilització i d'un desconcert de gran magnitud, al mateix temps que es parla amb insistència de la crisi de les esquerres catalanes parlamentàries, mentre que les extraparlamentàries s'han eclipsat. Els historiadors, si actuen com si la veritat oficial i jurídica fos realitat social, poden representar el paper de servidors conformistes del statu quo establert i divorciar-se de les necessitats d'una nació que encara té un futur molt problemàtic, i poden també fer cas omís del fenomen múltiple de la marginació social, cada dia més estès.

Des del punt de mira polític, la situació no és senzilla, perquè no és el temps d'antigues unitats sagrades. Però tampoc no es pot jugar, per poc responsable que es sigui, a donar per suposat que Catalunya és un país en possessió dels mitjans per arribar a ser una nació viable a final del segle XX. Des d'aquesta perspectiva, tant la severitat impacient com la paciència excessiva envers els qui administren les institucions catalanes poden conduir a un mateix resultat: l'abandó de la tasca de la reconstrucció nacional.

En el camp de la historiografia, un cop assolits els nivells mínims de llibertat i de normalitat, es va produir un toc d'atenció enèrgic que denunciava una crisi de producció historiogràfica catalana. Probablement, aquella denúncia va tenir lloc en un moment en què l'alarma responia a motius de conjuntura política, ja que, si s'observa el panorama en el seu conjunt i amb la perspectiva cronològica suficient, sembla que cal admetre que la recerca actual és superior en quantitat i en qualitat a la de fa deu o quinze anys, quan vivíem en plena eufòria historiogràfica, i que encara continua diversificant-se i renovant-se, almenys pel que fa als segles XIX i XX. Per posar un exemple, una obra tan suggestiva com Industrials i polítics del segle XIX, de Jaume Vicens i Vives, ha estat superada en bastants aspectes. Aquesta comprovació no es fa perquè en resulti un estat de cofoisme col·lectiu, sinó que correspon senzillament a una realitat que es situa a molta distància del panorama erm amb què es trobaren els pioners dels darrers anys cinquanta i dels primers anys del decenni dels seixanta.

El que passa, per una banda, és que el nivell assolit fa més difícil de respondre a l'exigència de continuar avançant, i que la historiografia catalana, igual que la resta de la nostra cultura, es troba davant el repte inapel·lable d'innovar, de crear i d'anar més enllà, i pren així consciència de les seves dificultats i limitacions.

Per altra banda, passa que la història, com les altres ciències socials, es troba abocada a una crisi que ja hem indicat en part, i que Joan Estruch ^{i Salvador Cardús} descriu amb agudes referint-se a la sociologia. Per a ells hi ha dues concepcions contraposades de la tasca científica en el terreny de les ciències socials: l'una presidida per la voluntat de poder, d'intervenció i de gestió d'aquella societat que, inicialment, era presa només com a objecte d'estudi, i l'altra presidida per la voluntat de comprensió del fenomen estudiat. En realitat la crisi afecta molt particularment les tendències que enfoquen les ciències socials des de la voluntat de poder, més que no pas les que les enfoquen des de la voluntat de comprensió, ja que actualment regna una gran confusió entorn de la qüestió

de quins han de ser els models òptims segons els quals cal que la societat s'organitzi.

En aquesta situació, cal afrontar i delimitar la problemàtica actual de la historiografia a Catalunya amb serenitat i amplitud. Els historiadors, tot i que participen com a ciutadans del clima de pessimisme, dins el context de depressió econòmica interminable i d'inseguretat davant el futur, cal que no es deixin endur des de l'encisament -propi dels anys de la transició- a la rebentada, moviment pendular que Vicens descrivia com a xoc entre l'eufòria de l'encisament i la contemplació de l'esquifida realitat.

Qualsevol que siguin les funcions que hagi representat en el passat recent, la història és cridada a reduir el seu paper a les proporcions usuals que té en altres països, dins el marc de les ciències socials, a deixar-se conduir per la voluntat de comprensió, i a acceptar el repte d'independitzar-se de la política, amb la qual, per al bé i per al mal, ha estat massa lligada fins ara. Així, com la filosofia va independitzar-se traumàticament de la teologia, ara li toca a la història independitzar-se de la política. No tothom, naturalment, ho ha de veure clar. La crisi d'uns partits, a l'ombra dels quals s'havia cregut massa proper un món radicalment distint, provoca inseguretat entre els historiadors. La interacció entre activitat investigadora en el terreny de les ciències socials, pràctica política i ideologia es podria descriure com un moviment d'anada i de retorn, en el qual el fracàs d'una certa pràctica política dels partits d'esquerra ha posat en qüestió la ideologia que la legitimava, i ambdues crisis han repercutit sobre la pràctica científica, la qual pretenia aportar elements de sosteniment teòric.

Hi ha, per una banda, un sentiment de crisi entre els qui més s'havien identificat amb la historiografia que s'havia desenvolupat en el marc del pensament marxista. Hi ha enyorança dels anys anteriors, i alguns demanen un retorn a la història subversiva, si bé reconeixen els perills d'una historiografia immediatista, preocupada únicament de subministrar recursos a la lluita política. Aquest conat d'autocrítica hauria d'haver anat acompanyat d'una voluntat més clara d'anar al fons de la qüestió, superant els excludivismes personals i ideològics i evitant els exabruptes encara que de vegades siguin explicables per un sentiment d'inseguretat.

Per altra banda, dir que la història no ha de dependre de la política no equival a dir que els historiadors han de viure en una torre d'ivori. No és gens

estrany que, si el desconcert regna entre els polítics, els historiadors comparteixin aquella desorientació.

En el camp de les ciències socials el coneixement neutre no existeix. Però no per això, el científic ha d'optar per la inhibició. El que se li exigeix és que mantingui, costi el que costi, la capacitat crítica, i àdhuc desemmascaradora, si cal, quan hi ha interessos en joc, tant si aquests interessos són els dels qui controlen els ressorts del poder, com si són dels qui esperen arribar a controlar-los.

Tant en el camp historiogràfic com en el d'assaig polític, alguns han començat a especular amb una doble negació: la negació del nacionalisme català i la del nacionalisme espanyol, la negació de la història nacionalista catalana i la de la història nacionalista espanyola. Però de la doble negació no surt cap afirmació. La iconoclàstia dels dedicats a la desmitificació de la història nacionalista, pot anar acompanyada de la impotència per constituir una història nacional de Catalunya, que correspongui a la història de la societat catalana. Paral·lelament l'obsessió antinacionalista de l'esquerra, pot anar acompanyada de la impotència per constituir-se com a esquerra nacional catalana.

Aparentment el projecte d'història antinacionalista que comença a dibuixar-se, sembla completament distint de la història nacionalista, perquè sembla compartir els pressupòsits desemmascaradors de la història considerada com a consciència i voluntat de comprensió, en contra dels pressupòsits de la història com a instrument de poder. Però pel fet de concentrar la seva crítica sobre un adversari, la història antinacionalista no és diferent de la història nacionalista, ja que la determinació de la formulació dels problemes i dels objectius també li ve dictada des de fora. A més, en apuntar primàriament contra el nacionalisme català i només secundàriament contra el nacionalisme espanyol estatal, la crítica d'aquest segon resulta innòcua i la del nacionalisme català és l'única efectiva. Sobretot perquè el nacionalisme espanyol no té necessitat d'explicitar-se, i pot restar implícit i encobert, tota vegada que el fet nacional espanyol té la vigència poderosa que li ve donada per l'estructura jurídica i administrativa de l'estat central. En canvi, el nacionalisme català, situat sota l'acció assimilista de l'estat espanyol, i sense aparell estatal contradistint, té necessitat d'afirmacions explícites i reiterades per a sobreviure.

Amb això, la impossible neutralitat de la ciència històrica adquireix una altra significació: no es pot fer una història de Catalunya nacionalment neutra, donc o és nacionalment catalana o és nacionalment espanyola -és a dir, castellanitzant- i en aquest cas la història de Catalunya que es faci és història provincial, o si es vol, regional. Això no vol dir que el veritable dilema sigui o història nacionalista catalana o història antinacionalista. L'alternativa és una

història de la societat catalana que constata el procés de construcció de Catalunya com a nació i el considera viable, tot prescindint del nacionalisme com a ideologia totalitzadora, tot evitant la personalització orgànica de la nació, i tot fugint del doble anacronisme de projectar concepcions i vivències recents sobre un passat llunyà, i de projectar un passat llunyà i idealitzar sobre la realitat present. L'alternativa és una història nacional dels catalans en llur experiència de poble que es proporciona ell mateix models successius de convivència social.

2.- Historiografia, marxisme i fet nacional

No es tracta aquí de fer un balanç general de la historiografia inspirada en el pensament marxista a Catalunya, que sens dubte va tenir el significat de consolidar i de sistematitzar, no sense eventuals rigideses escolàstiques, una metodologia capaç de donar a les contradiccions econòmiques i socials la consideració de dinamismes decisius en la història dels pobles, i que va representar la superació clara i contundent de la història èpica, de la història erudita, i d'altres tendències historiogràfiques, de les quals destacà les insuficiències metodològiques i les hipoteques culturals i polítiques. El que no es pot eludir en el treball present, donada la importància que el marxisme ha tingut en la política i en la historiografia de Catalunya, és la necessitat de deturar-se a considerar la situació del pensament i de la historiografia marxistes davant el fet nacional.

Els marxistes catalans més lúcids han reconegut les insuficiències i l'estancament del pensament marxista sobre el fet nacional. Rafael Ribó deia fa anys que la major part de les anàlisis marxistes del fet nacional han estat purament estratègiques, i no n'han fet un aprofundiment total, dialèctic. Això explica posicions vacil·lants o contradictòries, en funció de la conjuntura, i també la tendència a considerar el fet nacional i les contradiccions que engendra com externs al moviment revolucionari. A questa tendència a assignar al factor nacional un paper extrínsec en el joc dels dinamismes revolucionaris, i a adoptar davant seu un posat d'observador s'accentua en els casos en què la nacionalitat a la qual hom pertany no veu en perill el seu desenvolupament i la seva supervivència, i no té pròpiament problema nacional perquè en aquell cas la nació s'identifica amb l'estat, o, millor dit, l'estat s'identifica amb la nació, i la lluita nacional s'integra sempre de forma subordinada, en el moviment revolucionari. Tanmateix, cal reconèixer que existeixen dificultats teòriques i pràctiques per integrar la lluita contra el capitalisme i la lluita contra l'opressió nacional, pel fet que aquesta última exigeix un cert consens polític global.

A Europa, després de la important producció i del debat teòric anteriors a la primera guerra mundial, poques coses noves sembla que s'hagin dit en el camp marxista sobre el tema dels fets nacionals. La teorització sobre aquesta matèria dins el camp marxista ha ensopegat amb el fet que, a les deficiències teòriques inicials, s'han sumat les contradiccions pràctiques en els països on els partits comunistes han arribat al poder. Ja en els anys vint, l'annexió militar de Geòrgia i la russificació de la Internacional Comunista inquietaren Lenin. La tesi staliniana que, abans de la revolució socialista, el proletariat té el dret de secessió nacional, però que després de la revolució aquell dret no té cap sentit dins el marc de la superació del nacionalisme en pro de la solidaritat socialista internacional, fou la que justificà no sols la reconstrucció de l'antic estat rus, formalment federal, sinó també la repressió dels intents de construir un comunisme propi de la societat islàmico-turca, el triomf del xovinisme gran-rus després de la segona guerra mundial dins l'URSS, i la condemna de la revolució comunista independent a Iugoslàvia. A les tensions dins el bloc europeu comunista, amb intervencions militars soviètiques el 1957 i el 1968, s'afegiren des de 1959 les tensions sino-soviètiques. Després de trenca-cinc anys de l'existència d'una àrea d'estats socialistes, no s'ha confirmat en absolut l'evolució prevista d'una atenuació de les contradiccions nacionals dins els estats plurinacionals, i menys encara la superació dels antagonismes nacionals entre estats socialistes. La pugna Sino-vietnamita i la guerra entre Vietnam i Cambotja són els darrers exemples d'aquest fet.

Cal no oblidar, per altra banda, que la Tercera Internacional va identificar la qüestió nacional amb la qüestió colonial, tot demostrant que ja no l'hi interessaven els plets nacionals pendents a Europa. A Àsia, els pobles abans dominats han manifestat la voluntat de no perdre amb el comunisme l'especificitat pròpia, i la decisió de refermar els seus vincles amb el passat històric i cultural; i s'ha pogut comprovar que els sacrificis exigits a les masses per edificar el socialisme en països subdesenvolupats eren més fàcils d'imposar en nom de la nació i de les seves tradicions que en nom d'un ideal universal abstracte. Les particularitats nacionals només s'han anat esvaint en els casos de nacionalitats sotmeses a l'acció assimilista de l'estat de la nació dominant, i no per una espontània evolució, com preveïen els adversaris bolxevics de les tesis austro-marxistes.

Aquest triomf de l'aparell estatal de la nació dominant sobre les nacions subordinades a Àsia i a Europa Oriental ha tingut contrapartides funestes en el

camp de la creativitat teòrica del pensament marxista, ja que aquell pensament no solament és una teoria de la història, sinó també, a la vegada, la teoria de la pràctica d'uns partits polítics, tant dels que monopolitzen el poder en determinats estats, com dels que actuen dins els estats de l'Occident capitalista, sense excloure aquells que han adoptat la modalitat eurocomunista.

A Europa Occidental, no fou sinó fins després de la segona guerra mundial que el marxisme va començar a penetrar vigorosament en el món universitari, i fou en els anys seixanta quan la seva influència es va fer sentir a les universitats nord-americanes. Va ser en aquella època quan la referència al marxisme en les diverses ciències socials va esdevenir ineludible. A Catalunya, el fenomen va ser tardà, perquè la tradició marxista fins a la guerra de 1936 havia estat molt minsa, i perquè la desfeta i la divisió dels vençuts, juntament amb la repressió franquista, endarreriren la renovació de les ciències socials. La influència del marxisme sobre la historiografia i sobre l'àrea de les altres ciències socials fou tardana, però, a la vegada, proporcionalment més forta que a altres països amb vida política i cultural més lliure.

Per altra banda, mentre el marxisme penetrava en el món universitari a Occident, tendia a produir-se una desviació del moviment obrer i del moviment socialista respecte del pensament marxista. Aquest fenomen ha acabat presentant-se també, amb retard, a Catalunya i a l'Estat espanyol, a mesura que el règim constitucional establert després de la mort de Franco s'ha anat consolidant amb tot tipus de compromisos. Finalment, en el món universitari, la confiança cega en el marxisme com a explicació total i acabada de la història ha començat a minvar. En el camp de les ciències socials, es va imposant el criteri que els elements científics presents a l'obra dels pensadors marxistes són útils després d'una revisió i d'una actualització. En general, es pot dir que hi ha aportacions de la interpretació marxista que s'han integrat en altres corrents anteriors i posteriors a les principals creacions inspirades pel marxisme, i que n'hi ha altres que, finalment, han caducat.

Pel que fa al pensament marxista sobre el fet nacional, és simptomàtica la revaloració de les obres d'Otto Bauer, feta recentment per "Nous Horitzons", i també la reedició parcial en català dels textos d'aquest socialista austríac. Si, per una banda, podem veure en aquesta exhumació un bon índex de la insuficiència de les tesis dogmàtiques de Stalin sobre el fet nacional, i de la superació del stalinisme en aquest terreny, per l'altra hi podem descobrir també una prova

de la manca de noves aportacions teòriques, menys llunyanes de les d'aquells clàssics anteriors a la Primera guerra mundial, i de la inexistència d'un debat teòric intern sobre aquella matèria des d'aleshores.

Potser un cas excepcional de debat sobre el tema, referint-nos a Europa i no al Tercer Món, ha estat el protagonitzat per Tom Nairn i Eric Hobsbawm. A casa nostra, els historiadors marxistes britànics han gaudit d'una merescuda reputació i d'una considerable difusió i influència. La feblesa del comunisme a Gran Bretanya, la densa tradició intel·lectual i la potència i ambigüitat ideològica de les organitzacions obreres del Regne Unit, han constituït un marc favorable a un pensament marxista àgil i creatiu. Però davant els fets nacionals, la capacitat d'aquest nucli s'ha manifestat limitada i la pedra de toc ha estat el desconcert enfront del plet autonòmic plantejat per Escòcia dins el Regne Unit.

La fi de l'Imperi Britànic i la trobada de petroli a la Mar del Nord estimularen el desig d'autogovern d'Escòcia, una nació primer unida dinàsticament a Anglaterra, després sotmesa el segle XVIII, industrialitzada i sense una voluntat separatista, diferentment d'Irlanda. Tom Nairn considerà que, donades les poques possibilitats revolucionàries existents al Regne Unit, l'emancipació d'Escòcia podria ser un revulsiu important, i per això els marxistes havien de donar suport al nacionalisme escocès. A la "New Left Review", el setembre de 1977, l'historiador Eric Hobsbawm criticà les posicions de Nairn, el llibre del qual es publicà a Barcelona el 1979 amb el títol Los nuevos nacionalismos en Europa. Per a Hobsbawm, les tesis de Nairn eren una evasió desesperança i posarien els marxistes a remolc del nacionalisme sense cap contrapartida, i, encara més greu, la independència d'Escòcia provocaria -segons l'historiador anglès- una ferotge reacció nacionalista dretana a Anglaterra, que amenaçaria la democràcia. Lamentablement, el debat no tingué continuïtat en aquella revista. Però l'argumentació de Hobsbawm havia mostrat sense cap dubte ^{la dificultat} dels marxistes anglesos per assumir el fet nacional escocès i comprendre fets semblants als països desenvolupats. Al revés de Marx, que fa cent anys veia en l'emancipació d'Irlanda un factor d'afebliment de l'oligarquia anglesa i un fet favorable a l'enfortiment del moviment obrer anglès, Hobsbawm considerava que calia sacrificar les pretensions escoceses per evitar una reacció dretana a Anglaterra, reacció que malgrat la frustració de les aspiracions d'autogovern d'Escòcia, ha arribat al poder de tota manera.

Però a més de les dificultats del marxisme europeu per interpretar els moviments nacionals a Europa, potser cal tenir en compte les peculiars dificultats suplementàries de la història recent del nostre país. Les generacions d'historiadors i de científics socials que han orientat el seu treball en l'òrbita del marxisme pertanyen, en la major part, a aquelles promocions catalanes que van ser educades en el desconeixement de la cultura catalana i estigueren profundament marcades per la instrucció franquista descatalanitzadora, fins al punt que en la seva joventut arribaren a considerar el castellà com a única llengua de cultura.

L'obra de Jaume Vicens i Vives constituí per a molts, en els anys cinquanta, la porta del retrobament de la consciència nacional des d'un pensament que assumia, a la seva manera, l'experiència traumàtica de la guerra civil de 1936-39, i replantejava la missió històrica de la burgesia catalana en concordança amb els imperatius de la justícia social i del grau de llibertat assolit aleshores a Europa per la classe obrera. Dins les limitacions que imposava la manca de llibertat d'expressió, Vicens invitava totes les classes a prendre en les seves mans el seu futur i el de Catalunya. Quatre anys després de l'aparició de Industrials i polítics del segle XIX i nou anys després de la primera edició de Notícia de Catalunya, Pierre Vilar publicava Catalunya dins l'Espanya Moderna que dos anys després, el 1964, començava a publicar-se en català. En aquell moment el marxisme era adoptat com a ideologia antifranquista per excel·lència i es redescobrien els plantejaments i les estratègies leninistes i stalinistes respecte als fets nacionals. Al mateix temps el franquisme havia de fer front a la difícil operació de combinar liberalització econòmica i immobilisme polític, preparant-se per a la molt problemàtica integració econòmica a Europa, i alhora es produïa el desenvolupament econòmic i la recuperació de la cultura catalana malmesa. Al marge del gran valor metodològic exemplar de l'obra de Pierre Vilar i del nou coneixement que oferí del segle XVIII català, els plantejaments de la introducció del llibre no anaven gaire més enllà d'una aplicació intel·ligent de les conegudes tesis de Stalin al cas català.

Menys capacitat innovadora respecte a la definició objectivista i dogmàtica de la nació de Stalin, tingué l'opuscle El problema nacional català publicat per "Nous Horitzons" el 1961. Aquest text, per bé que suggestiu, no havia assumit ni tan sols les contradiccions internes del camp socialista a Catalunya durant la guerra civil. Joaquim Maurín, el principal adaptador de les tesis leninistes al cas català, era acusat d'haver portat els obrers a posicions de tipus

nacionalista. El PSUC havia de respondre al ressorgiment del sentiment catalanista i refer la seva imatge catalana, després de l'expulsió i de l'actuació posterior de Comorera, que s'havia oposat a l'intent d'absorció del PSUC pel PCE. De tota manera, globalment hi havia en aquell opuscle una valoració positiva del moviment nacional català, i això, en aquell moment, tenia la seva importància.

Si fins als anys seixanta havien estat historiadors -Vicens i Vilar- els que havien replantejat la reflexió sobre la història del fet nacional català, durant aquell decenni el tema passà a mans dels politicòlegs, al mateix temps que els historiadors oferien amb els seus estudis un coneixement del nostre passat més recent que fins aleshores havia estat molt reduït. El 1967 apareixia Catalanisme i revolució burgesa de Jordi Solé Tura, el qual, en aquells moments era dis-sident del PSUC. Anys abans, quan encara hi pertanyia, ^{havia col.laborat} en l'elaboració del fullet El problema nacional català. Analitzant el pensament de Prat de la Riba, Solé Tura radicalitzava la tesi de Pierre Vilar, segons la qual ^{el desig frustrat} de transformar Espanya en una nació industrial moderna, és allò que ^{havia portat} la burgesia catalana a somiar en un estat per a ella i en una nació catalana. El nacionalisme català era un producte de les diferències estructurals entre Catalunya i la resta d'Espanya i de la feblesa de la classe hegemònica catalana, incapaç de fer la revolució burgesa. El llibre contribuï al fet que les noves generacions dels anys seixanta consideressin el catalanisme com a ^{exclusiva} empresa de la burgesia i el socialisme revolucionari com un ^{moviment} antagònic amb el catalanisme. Un argument suplementari d'aquesta ^{tesi fou} la nova composició de la classe obrera de Catalunya a causa de l'onada immigratòria d'aquell decenni. El fracàs de la voluntat intervencionista catalana a Espanya apareixia així com el factor primordial, del nacionalisme català i no es donava la ^{importància deguda a la voluntat de} resistir l'assimilació i de desenvolupar la identitat col·lectiva, tot fent progressar el propi país sense dependre de pautes exteriors. Hi havia una hipòtesi implícita en aquella argumentació: el dia que Espanya s'industrialitzés, que el seu Estat es democratitzés i que els catalans tinguessin un lloc important en el poder central, el catalanisme no tindria raó de ser.

Solé Tura reconegué, en el pròleg de la primera edició castellana del seu llibre, el 1970, que l'obra era més política que històrica i que el seu propòsit era destruir mites. Encara que va fer cas als historiadors que li digueren que la revolució burgesa ^{ja} s'havia fet a Espanya -de manera molt diferent a la de França i Anglaterra- durant el segle XIX i abans de Prat de la Riba, Solé

Tura no modificà ni la seva tesi central ni la formulació de les seves conclusions.

Cap als anys setanta el panorama canvià, i l'adopció precipitada de la ideologia de l'alliberament dels pobles del Tercer Món, donà una parcial actualització esquerrana al nacionalisme català. Tornant -no sempre conscientment- a Maurín i a Nin, s'afirmava que el triomf de la classe obrera havia d'esdevenir la garantia única i possible de les llibertats nacionals de Catalunya, després de la deserció nacional de la burgesia catalana sota el franquisme, si bé calia fer tot el possible per tal que la burgesia no pogués recuperar l'hegemonia del catalanisme. Abans el nacionalisme català havia estat presentat com intrínsecament burgès i en canvi, com un producte del fracàs de conquerir el poder a l'Estat espanyol. Ara, la viabilitat de Catalunya es presentava supeditada al triomf del socialisme marxista. Si el catalanisme catòlic de postguerra, reprenent Torras i Bages, havia considerat -sense pretensions integristes, cal recordar-ho- que Catalunya serà cristiana o no serà, el nou nacionalisme marxista gairebé deia que Catalunya serà socialista o no serà. El voluntarisme autodeterminista desencansava en un miratge tercermundista, encara que era compartit verbalment pels qui confiaven confusament en la possibilitat d'una revolució social incruenta de la majoria assalariada contra un petit reduït d'oligarques monopolistes, en el context favorable d'un desenvolupament econòmic capitalista indefinit. Era nul·la ⁽¹²⁾la preparació de les esquerres per a la dura depressió de la qual encara no hem sortit.

Quan, davant la proximitat de la fi del Dictador i la inviabilitat del continuisme, la confluència de les esquerres succeí a la dispersió corpuscular anterior i calia un ampli front per assegurar el canvi polític, tothom esdevingué catalanista. Ser nacionalista no sols era perfectament compatible amb el fet de ser d'esquerres sino que fins i tot era més nacionalista qui era profundament marxista i era més d'esquerres qui era nacionalista. El 1974 es publicà un altre assaig d'interpretació de la història del catalanisme, escrit també per un politicòleg: Federalisme i autonomisme a Catalunya, de José Antonio González Casanova. Tingué el mèrit de seguir el fil conductor dels successius projectes d'organització estatal elaborats a Catalunya -al mateix temps que recollia els projectes autonòmics catalans- i de vincular el problema nacional català al fracàs de l'Estat espanyol per assolir un contingut nacional veritable. Per González Casanova, el nacionalisme català va ser bàsicament federalista i, per tant, estigué bàsicament interessat a col·laborar en la construcció d'un estat i d'una nació espanyoles.

Aleshores el federalisme esdevenia la clau de la solució al problema de les relacions entre Espanya i Catalunya i, com els federals del segle passat, els marxistes catalans discutien si calia adoptar la fórmula federal des del centre o la confederal des de la perifèria, en forma de pactes entre iguals. Existeix, però, la tendència a allunyar-se de fets populars vius i dels signes quotidians d'identitat. D'aquell federalisme llibresc es derivaria més tard la inclinació a oposar federalisme i nacionalisme, precindint del fet històric que el nacionalisme català sempre havia estat federal majoritàriament, i substituint el nacionalisme federal català per un federalisme abstracte, on el pacte entre nacions és entès en realitat com una simple descentralització administrativa.

Seria molt interessant fer un estudi de les propostes de renovació i aprofundiment de la teoria marxista sobre els fets nacionals, prenent com a eix el fet nacional català, per mitjà d'una lectura detallada de les revistes teòriques d'esquerra del país en els darrers anys. Resulta indicatiu un primer despul·lament realitzat de "Nous Horitzons", "Taula de Canvi", "Materials", "Mientras Tanto", i altres de més heterogènies com "El Viejo Topo" i "Quaderns d'Alliberament", passant per d'altres que gairebé no parlen del fet nacional català, com "Revista Mensual" i "Zona Abierta". Aquest primer despul·lament produeix la sensació que s'ha avançat poc en la direcció de superar els clixés dels anys seixanta i setanta i que dins els marcs ideològics d'aquestes publicacions, no resulta fàcil respondre als principals interrogants sobre el passat, el present i el futur de la nació catalana.

Quan es subordina l'interès per l'emancipació de la pròpia nació o d'una altra al triomf del socialisme o de la classe obrera, i quan es denuncia la feblesa dels fonaments teòrics del nacionalisme català, sembla que l'altre element de la proposició ~~sigui~~ inequívoc, però en realitat el concepte de socialisme, el de classe obrera i el de moviment obrer resulten tan problemàtics i plantegen tants interrogants com el concepte de nació en el terreny dels fenòmens concrets i actuals. Per a l'historiador que té els ulls oberts i es desprèn de dogmatismes tan ambivalents són avui els primers com el darrer.

Cal buscar una sortida que no sigui ni el voluntarisme autodeterminista ni la resignació a què ens convida l'antinacionalisme recobert de cosmopolitisme, tot oferint el fals consol que els estats assimilistes estan perdent sobirania a mans de les multinacionals.

Després de la breu panoràmica esbossada, cal fer una consideració. Al costat dels estudis de pensament polític, que són els que han cridat més l'atenció, hi ha hagut una notable riquesa d'aportacions dels historiadors de les organitzacions obreres, dels partits polítics, de les institucions culturals i de la política educativa i cultural. Gràcies a aquests estudis, s'ha enriquit molt durant els darrers decenni la comprensió del desenvolupament de la consciència nacional catalana; s'han ampliat el coneixement dels corrents esquerrans i democràtics dins el catalanisme, s'ha observat els corrents de simpatia pel catalanisme dins el moviment obrer, fins i tot entre els anarco-sindicalistes, s'ha matisat i s'ha relativitzat la caracterització dretana de la Lliga Regionalista, s'ha detectat en el noucentisme corrents diversos i divergents i s'ha relativitzat els qualificatius d'elitista i conservadora que pesaven damunt la política cultural de la Mancomunitat, a més de donar a conèixer moltes altres coses. El defecte dels historiadors ha estat, més que la manca de teoria, l'escassa predisposició a explicitar els elements teòrics que han guiat el seu treball de recerca o que se'n desprenen.

3.- Les altres ciències socials i els fonaments d'una història nacional

Davant la inhibició dels historiadors envers la teorització del fet nacional català, cal comprovar si està justificada l'esperança implícita d'alguns d'ells que les altres ciències socials li subministraran el que la història necessita per contribuir, com la resta de les ciències de l'home, a donar una imatge funcional i operativa de la nostra formació social, imatge que necessita per tenir consciència d'ella mateixa. Cal reconèixer, d'entrada que, en realitat ha existit i existeix la perspectiva inversa de donar primacia a la història en el complicat regne de les ciències socials. La pretenció que la història havia de ser l'aglutinadora de les ciències de l'home l'han compartida tant els historiadors marxistes com els historiadors de l'escola dels "Annales". En el cas dels "Annales", i en concret de Ferdinand Braudel, la història obtenia la funció de relacionar interdisciplinàriament les ciències de l'home, que abans la sociologia de Durkheim havia volgut unificar i reorganitzar.

La història total de l'escola dels "Annales" pretenia ser una sociologia retrospectiva, sense la qual la sociologia esdevenia un coneixement cec. Afirmava que sols la dimensió temporal permetia percebre la significació del que les ciències humanes poden conèixer de l'home. Però la nova història globalitzadora que, per mitjà del lloc central atribuït a l'economia, creia poder articular

les altres dues dimensions del temps -la geogràfica i la política- sembla avui un ideal més llunyà que mai. Les altres ciències socials, cada vegada menys comunicades entre si, es troben avui immerses en un procés de replantejament dels seus mètodes i objectius i sembla que esperin poc de la història.

L'arquitectura braudeliana dels tres pisos -estructures, conjuntures i esdeveniments- caracteritzats cada un per la gradació dels temps respectius -del més lent al més ràpid-, no explica com s'articulen dialècticament entre ells. Els deixebles i seguidors de Braudel abandonen els grans marcs geogràfics originaris i centren el seu interès en la història gairebé immòbil de les subjeccions ecodemogràfiques i en àrees molt limitades, com les d'un poblet apartat.

Corren temps difícils per a la història de qualsevol orientació i tendència. I cal preguntar-se quines poden ser les aportacions de les altres ciències socials a la comprensió del fet nacional, que és una qüestió bàsica per a totes elles, però especialment per a la història.

La ciència econòmica i la història econòmica han posat en relleu que les estructures de Catalunya són més desenvolupades que les del conjunt espanyol. Al costat d'un bloc d'estudis que ofereixen elements per a la teorització del fet nacional català, com són els referents al pensament econòmic, a les relacions comercials catalanes amb la resta d'Espanya, als fluxos financers i a la relació entre els ingressos i les despeses de l'Estat, a Catalunya hi ha una poderosa tendència a dedicar els majors esforços a fenòmens centrats en el mercat espanyol, designat amb el nom de mercat nacional, denominació carregada d'impliquacions ideològiques i polítiques, tot i la seva ingenuïtat aparent. El centre d'atenció tendeix a situar-se en una economia nacional espanyola, dins la qual la catalana és regional, a la vegada que tendeixen a ser considerades inalterables i fins i tot normals en la major part dels casos les estructures estatals imperants, de les quals les financeres són una emanació.

La sociologia ha d'arribar a donar-nos una visió precisa i no sols intuïtiva dels canvis operats a la societat catalana en els darrers trenta anys, cosa imprescindible per als historiadors i per a tothom. La sociologia, junt amb la demografia, ha centrat bona part dels seus esforços en el tema de la immigració, que té una incidència molt important en la identitat nacional. La nació catalana no pot tenir la mateixa configuració d'abans de l'aportació activa dels nous catalans i dels seus descendents immediats, encara que la integració no sigui gens fàcil. Certament, el problema més important es planteja cada vegada més clarament entorn de la identitat nacional dels descendents d'immigrants

nascuts a Catalunya. La inadequada percepció de tota aquesta problemàtica ha tingut conseqüències a les darreres eleccions parlamentàries catalanes. Alguns sociòlegs han tendit a projectar ^{sobre el} nostre país els problemes específics que la immigració de treballadors d'altres races i continents han plantejat o plantejen a altres països, en lloc de buscar un model propi de les peculiaritats catalanes. Això tan aviat ha portat a un optimisme infundat seguint el miratge del melting pot americà, com a ^{un} pessimisme excessiu a la vista de la situació dels immigrants als països industrials europeus, sense parar esment en la diferència entre el seu cas i el català. Alguns treballs de sociologia de la llengua han posat en relleu la necessitat d'una política molt activa per evitar el retrocés del català, però d'altres han comunicat als lectors un missatge implícit de resignació i passivitat, davant un fenomen presentat com ^a irreversible, i d'inhibició envers el tema de la identitat nacional catalana. Fins ara l'aportació de la sociologia a l'elaboració de la imatge funcional i operativa de Catalunya com a nació ha estat molt modesta i quan alguns s'han decidit a abordar les contradiccions del discurs nacionalista no hi han aportat pràcticament res de nou ni de constructiu, malgrat les pretensions de superioritat científica.

L'antropologia es troba encara en una fase preliminar de clarificació metodològica i conceptual per tal d'adaptar a societats industrials urbanes amb aspiracions d'autogovern i llengua estàndard uns conceptes i mètodes pensats per a l'estudi de grups pre-capitalistes i autàrquics o d'ètnies marginades i discriminades. Però cal esperar sens dubte de l'antropologia una aportació bàsica respecte al tema de la cultura nacional. Els escèptics pel que fa a aquest concepte no tenen en compte que no suposa ni dirigisme ni un aïllament impossible. Mai la cultura d'una nació, ni tan sols la més desenvolupada, no ha estat autàrquica. Per altra banda els préstecs culturals han existit molt abans que els intercanvis culturals arribessin a ^{equivaler a} tenir la riquesa i la complexitat actuals.

Parlar de cultura nacional no ^{equivale} a parlar d'autosuficiència ni d'un fet diferencial artificialment refermat, sinó de creativitat, d'irradiació i de modernitat original, i també d'una cultura popular vigorosa i evolucionada, a la vegada que tradicional.

Cal aprofundir el tema de la dinàmica i la interrelació entre nació cultural i nació política ahir i avui, en una època d'intervenció cada vegada més forta de l'aparell estatal. El tema de la cultura enllaça amb el tema de les mentalitats, i aquest, encara que amb uns plantejaments molt diferents recorda

l'antic tema del caràcter nacional. La veritat és que no resulta més fàcil definir una cultura nacional que un caràcter nacional. Per aquests temes els estudiosos de les ciències socials -i especialment els historiadors- solen passar-hi de puntetes, eludint-los o desterrant-los al regne de l'irracional, fora del camp de la ciència. La mala premsa del caràcter nacional, versió modernitzada de l'antic esperit nacional o esperit del poble, s'explica pels estereotips d'exaltació de les suposades virtuts col·lectives pròpies -sovint sublimació de frustracions- i d'atribució de defectes gairebé congènits, bé a la nació dominadora -en cas de nacionalitats sotmeses- bé a les nacionalitats dominades -en el cas d'una nació dominadora-. Però el fet és que quotidianament operem, sense confessar-ho, amb aquests estereotips imprecisos, perquè percebem mutus sentiments d'incomprensió. al marge d'això, cal reconèixer que el tema de les especificitats culturals continua en peu, i no com a simple conservació d'un llegat en perill, sinó com a capacitat creativa cultural d'una nació determinada.

De vegades sembla que oblidem que cada classe obrera concreta es construeix i es desenvolupa en el marc d'una especificitat històrica cultural, i per tant és nacional. Alguns sectors obrers solen participar inconscientment de la ideologia nacionalista dominant, sigui la de la nació aliena que serveix de base legitimadora a l'estat que s'oposa a la nació pròpia, sigui la de la nació a la qual pertanyen, i que nega el fet i el dret de les nacionalitats que aquesta domina. Justament un dels millors historiadors de la formació de la classe obrera, Edward Thomson, ha dit que una classe és una formació cultural tant com una formació econòmica i, per això, ell s'ha limitat a estudiar la formació de la classe obrera anglesa i ha advertit que no pot fer extensives les seves conclusions als obrers escocesos i gal·lesos, perquè la cultura popular respectiva era molt diferent. Es podria afegir que després de l'establiment de lligams sindicals entre obrers anglesos, escocesos i gal·lesos dins un mercat britànic, no van desaparèixer aquelles peculiaritats.

Darrerament l'antropòleg valencià Joan F. Mira ha posat en relleu que a Europa les nacions polítiques van ser abans nacions culturals i que no són un subproducte de la revolució industrial i política dels segles XVIII i XIX, sinó el resultat d'un procés que venia d'un feix de segles abans. Però tal com adverteix Mira, la nació cultural no és viable si no esdevé nació política als temps contemporanis. Reconèixer això no comporta tornar a l'artifici del nacionalisme de començament de segle, que separava estat -considerat artificial, convencional, temporal- i nació, considerada natural, espontània, immortal.

El fet és que la idea de nació i la institució estatal no patrimonial van néixer al mateix temps i lligades. L'estat té un paper decisiu en el procés de nacionalització i de desnacionalització - assimilació, perquè troba en la identitat nacional el contingut i la legitimitat del seu poder. És per això que quan els estats no són nacions culturals -i és el cas més freqüent també entre els que són producte de la descolonització- intenten esdevenir nacions culturals per tots els mitjans que en la major part dels casos no són pacífics.

Ara que Catalunya ha passat d'una època de resistència a una altra d'institucionalització mínima, de la fase de supervivència a la de consolidació, esdevenen més clares les dificultats previsibles per comptar amb una cultura moderna que arribi a interessar els altres pobles. Això no altera la qüestió de la cultura nacional, que resta plantejada, i la necessitat d'una imatge operativa i funcional que qualsevol formació social necessita per assolir consciència d'ella mateixa.

S'ha parlat fins ara dels economistes, dels sociòlegs i dels antropòlegs. Alguna cosa cal dir també dels politicòlegs, d'alguns dels quals hem fet ja esment. Aquest sector va tenir un paper molt destacat en el debat i la reflexió dels darrers anys del franquisme i els primers de la transició. Els politicòlegs es deixaren penetrar de consciència històrica i estudiaren la nostra història, perquè les institucions vigents eren jutjades com a no representatives i inadequades a la societat i perquè calia conèixer el passat per encertar el futur. Aleshores concentraren els seus esforços en estudis d'història del pensament polític català, dels partits polítics catalanistes, del comportament electoral abans de la guerra civil i del procés autonòmic i estatutari de l'època republicana. No sols van contribuir així al progrés del coneixement de la nostra història contemporània, sinó que van estimular molt la renovació de la història política feta pels historiadors procedents dels departaments d'història. Aquesta fase ha marcat els politicòlegs catalans, que avui contempen les institucions i les lleis amb un sentit de la relativitat i del dinamisme històrics superior al de la gran majoria dels politicòlegs de la resta d'Espanya

Com era d'esperar, des del 1977, la ciència política a Catalunya ha concentrat el seu treball en l'elaboració primer i en la interpretació després de la Constitució espanyola i de l'Estatut català. Resulten evidents la urgència i la utilitat de primer ordre d'uns estudis que poden permetre portar l'autonomia possible al seu ple desenvolupament, sobretot veient les dificultats amb què topa. Però al mateix temps, s'observa que la ciència política tendeix a des-

preocupar-se de la reflexió teòrica i de la crítica històrica del mateix procés jurídic actual i tendeix a estudiar les lleis fonamentals tal com són. A poc a poc es fa més poderosa la tendència a limitar-se al tecnicisme jurídic -i fins i tot al comentari polític partidari- oferint pocs recursos a la resta de les ciències socials per estudiar el fet nacional.

D'aquest breu resum es dedueix que no resulta justificada, de moment, una posició de dependència envers les altres ciències socials per part de l'historiador, esperant que aquelles li subministrin els conceptes i els models necessaris sobre el fet nacional, per tal d'orientar els seus estudis monogràfics. Naturalment que en aquest tema, com en qualsevol altre, la història no és auto-suficient i necessita les altres ciències socials com aquestes la necessiten a ella. Però potser en aquest cas la història té molt a dir, si surt de la seva inèrcia. Si el fet nacional és un fet fonamentalment històric, si una nació no es defineix per ajustar-se a un catèleg d'atributs prèviament determinats, sinó per les peculiaritats del seu desenvolupament històric, aleshores correspon als historiadors un paper bàsic en el seu coneixement sempre, naturalment, que se superin les limitacions de l'historicisme positivista.

4.- Història de la nació, història de la societat

Per imperatius

científics i crítics el model històric català de desenvolupament nacional que cal dibuixar ha de ser el contrari d'un teixit de llegendes, faules i vides exemplars. Els historiadors l'han de fer perquè si no el faran uns altres. Fa poc un filòsof barceloní escrivia que mancaven a Catalunya arquetips vius on tothom pugui reflectir-se amb lucidesa i amb grandesa, amb sentit tràgic i amb desmitificació irònica, i afegia que aquesta era feina de poetes i d'artistes. No esmentava per a res els historiadors. Això no és motiu de greuge corporatiu de cap mena. El que interessa és veure en aquest discurs el fet que per a alguns intel·lectuals la història comença a ser considerada poc útil en la construcció d'un projecte nacional.

Davant d'això, abans d'una resposta impulsiva -i potser justificada d'autodefensa dels historiadors- cal observar fins a quin punt aquest col·lectiu professional pot haver donat motius per adoptar inconscientment una posició com l'exposada. En el llibre de teoria de la història més interessant aparegut darrerament a Barcelona, el de Josep Fontana, no es parla ni de nació ni d'estat. En l'excel·lent llibre de Pelai Pagès sobre metodologia i epistemologia historiogràfiques, el tema de les nacionalitats es tracta breu-

ment en el mateix capítol dedicat a les ètnies discriminades, les dones i els grups marginats. És comprensible que com a reacció contra la història positivista tradicional, dedicada a l'estudi reverent de l'estat, dels estadistes i de les nacions amb aparell estatal, es produeixi el fet que constatem. Però l'entusiasme justificat per la història de les masses treballadores no ha de fer oblidar que el marc implícit en què treballa també aquesta historiografia és el dels dominis dels diversos estats, el de les nacions dominants o dominades i les seves respectives cultures, fora dels quals la història social pot també arribar a esdevenir tan esquemàtica que resta presonera del dogmatisme o tan sectorial i anecdòtica com la historiografia de reis i batalles.

Per altra banda, alguns historiadors s'han arribat a preguntar si és possible fer història de Catalunya dins el marc definitori del dret a la nacionalitat excepcional dins una nació hegemònica, que històricament ha produït un estat que és justament el límit d'aquest dret, i com a conseqüència, s'han preguntat si estem fent història regional sense voler-ho reconèixer. Però aquest qüestionament bàsic no sembla haver preocupat gaire el col·lectiu professional. Un exemple: El Col·loqui de Joves Historiadors celebrar el 1984, al final d'una ponència que tractava de fer un balanç historiogràfic dels darrers cinc anys, es plantejaven un seguit d'interrogants per obrir un debat sobre si la historiografia catalana està en crisi i sobre quin ha de ser el seu àmbit: Catalunya, Països Catalans, Espanya. Les preguntes restaren no ja sense resposta sinó sense debat. Els joves historiadors, capficats en la tria i recerca de conceptes, fonts i mètodes, no tenien ganes d'endinsar-se en una problemàtica que els depassava ni d'entrar en polèmiques plantejades per historiadors instal·lats en l'aparell acadèmic. Això és explicable, però continua sent ineludible un diàleg per esbossar un projecte d'història nacional catalana.

Potser ens calen noves Notícies de Catalunya, molt diferents naturalment d'aquella que va escriure Vicens i Vives el 1954 i que modificà amb èxit ^{l'edició de l'any} merescut de cara a 1960, una obra molt valuosa en el seu dia, tot i el seu afany moralitzador i el seu excés de confiança en la intuïció. L'hora actual és difícil i confusa. La unió europea ensopega i s'entrebanca i els vells estats no afluïxen encara que estiguin cada dia més mediatitzats. En el moment d'entrar a la Comunitat Econòmica Europea, sense les ingènues il·lusions d'altres temps, no sols cal replantejar estratègies empresarials i de política econòmica, no sols cal replantejar els instruments de tot ordre amb què ha de comptar Catalunya en el nou context, sinó que cal dialogar per elaborar un projecte d'història nacional catalana. Pot passar que, enderiats en la crítica de l'antiga història naciona-

lista -i cal constatar que no n'hi ha de nova-, ens quedem sense història nacional, semblantment a la manera com la crítica del nacionalisme pot portar les esquerres a quedar-se sense dibuixar l'espai d'una esquerra nacional catalana.

Ja ha estat dit que la història nacional catalana era la història de la societat catalana situada dins un marc general de comprensió que reconeixia el procés de construcció de Catalunya com a nació i el considerava viable. Metodològicament, aquest marc general de comprensió és quelcom més que una hipòtesi de treball. La nació cal concebre-la, des del punt de vista del mètode històric, com un àmbit d'història total. Ara bé, la història total és un horitzó, i no se l'ha d'entendre com a història totalitària en el sentit d'una doctrina que ho expliqui tot. La història nacional, si és científica i crítica, no pot ser una història totalitària.

En aquest sentit, el projecte d'una història nacional catalana, per comptes de prendre com a punt de partida postulats ideològics com els precedents d'una comprensió organicista de la societat, o els que poden derivar d'una idealització acrítica del passat, reclama una ampliació metodològica i temàtica de la història social de Catalunya.

La necessitat de replantejament metodològic recauria especialment sobre els estudis d'història política, econòmica i social que s'han produït amb una notable abundància i amb un elevat grau de rigor i d'encert en els tres últims decennis. En aquest àmbit, caldria fer un esforç per a superar l'estadi del neopositivisme i del protagonisme històric implícitament o explícitament concedit a determinades classes socials o als mecanismes de l'economia, i maldar per a arribar a una visió més totalitzant, on apareguessin les diverses forces socials en confrontació dialèctica, sota uns determinants condicionaments estructurals de caràcter tècnic i jurídic-polític, i amb unes possibilitats reals de progrés marcades per l'entorn físic, sense oblidar el volum quantitatiu i la significació dels grups marginats.

L'ampliació temàtica la suggeria ja una proposta feta fa anys d'estudiar el catalanisme popular pre-nacionalista, és a dir, les vivències populars prepolítiques de pertinença a una comunitat àmplia peculiar, no s'ha portat a la pràctica en estudis concrets. Explica en part aquesta mancança la concentració fins ara en els estudis polítics i institucionals del catalanisme i, per tant, la dedicació preferent al segle XX en detriment del segle XIX; però també l'expliquen les grans dificultats intrínseques del camp proposat. La vi-

vència popular de la catalanitat pertany a la cultura popular que es transmet oralment, és localista i molt diversificada. El seu present no equival al seu passat i el folklorisme la vol preservar sense reflectir ni potenciar de vegades la seva força. La cultura popular es troba avui devaluada. La cultura popular es defineix no sols en relació amb altres cultures populars sinó també enfront de la cultura escrita de les pròpies èlites i enfront de la incipient cultura de masses que aquestes èlites havien anat elaborant des del teatre, des de la trona, etc. La intercomunicació era paradoxalment més gran en la societat jerarquitzada i estamental de l'antic règim que en el nostre segle. La cultura popular ha passat d'una posició forta abans de la industrialització a una posició totalment subordinada sota la cultura distribuïda pels mitjans de comunicació de masses. La història de la llengua té molt a veure amb la història de la cultura popular. Però les obres amb què comptem no arriben de moment als segles XIX i XXI. I malgrat algun projecte suggeridor han estat fins ara molt poc estudiades les mentalitats de la pagesia i de la menestralia rural que, tot i no explicitar-se, podrien rastrejar-se en la novel·lística del trànsit del XIX al XX.

L'estudi de la vida quotidiana, malgrat el perill de perdre's en minúcies anecdòtiques, continua en bona part sense éncetar. La història de les dones és molt important ja que, en primer lloc, estudia les condicions de la meitat de la població -encara que aquestes condicions siguin heterogènies segons la classe social- i en segon lloc és, en realitat, la història de les relacions entre els sexes, a la família, a l'amor, al treball, a la política i a la cultura. Per això no havien de ser una història realitzada exclusivament per dones i adreçada exclusivament a les dones. Fins ara, malgrat inicis prometedors, no s'ha anat gaire més enllà de l'estudi de les organitzacions femenines durant la República i la guerra civil de 1936-39. L'actual fase de recollida bibliogràfica i hemerogràfica podrà permetre ampliar el camp i plantejar l'estudi de l'evolució històrica de la família en la complexa ruta fins a la família nuclear moderna i la seva crisi recentíssima. Tampoc no tenim estudis sobre marginació social, que poden donar llum sobre les contradiccions de la societat normal i que en aquest, com en els aspectes abans mencionats, permetrien comparacions amb els fenòmens similars estudiats a altres països. També la història de la conflictivitat social ha d'ampliar-se i no limitar-se sobretot a l'estudi de les organitzacions sindicals obreres.

En definitiva, la història nacional ha de basar-se en una ampliació i aprofundiment de la història de la societat. Certament, cal tenir sempre present el context internacional però no per aplicar al cas català models que no hi encaixen més que fragmentàriament, amb la conseqüència de deixar de parlar del tema perquè el fet nacional català no s'hi ajusta. Potser en lloc d'esperar que vinguin de fora els elements per explicar i tipificar el fet nacional català, seria més adient la perspectiva inversa, ja que entre les nacionalitats sense estat, la catalana constitueix un cas ben emplaçat per oferir una contribució d'interès universal sobre el tema.

Aquest repte difícil, al qual han de respondre els historiadors, està en funció d'un objectiu tan difícil com irrenunciable: que la immensa majoria dels habitants de Catalunya se sentin l'any dos-mil plenament catalans, en el marc, naturalment, de la difícil lluita per^a la igualtat social. Això demana dels historiadors un projecte d'història nacional dels catalans.

SITUACIO ACTUAL DE LA HISTORIA CONTEMPORANEA DE CATALUNYA

Les dificultats d'adaptació dels historiadors catalans a la nova situació política després de la transició: ni opressió nacional ni autonomia plena, presa de consciència de les dificultats de que la cultura catalana sigui una cultura plenament moderna després del franquisme i dins el context de la crisi de les cultures nacionals estatals europees.

Incidència de la crisi del materialisme històric davant el fet nacional català, damunt la historiografia d'inspiració marxista.

Incidència de la crisi del concepte de caràter nacional o esperit nacional damunt la historiografia catalana.

El paper dels mites i la posició de l'historiador.

Les limitacions de la història econòmica.

El catalanisme polític com a conseqüència d'un procés acumulatiu i reacció davant ~~l'acció descatalanitzadora~~ l'acció descatalanitzadora d'un Estat desprestigiad, més que com a manifestació de la frustració de la voluntat intervencionista dels catalans en l'Estat espanyol.

La manca d'una història de la societat. Antropologia, sociologia i història.

Interés per observar els resultats del congrés de joves historiadors i les jornades de Girona.

Calendari:

Cal preveure alguna iniciativa anticipadora. L'improvisat col·loqui d'Arenys de Mar pot servir per considerar que l'actual curs no és adient a un altre col·loqui.

Termini per a enllestir la ponència: maig 1985.

Convocatòria als altres ponents abans de l'estiu per a la celebració del col·loqui abans d'acabar 1985.

Determinar aquests altres ponents.

COL·LOQUI D'HISTORIADORS

Sobre la base de la ponència presentada per Albert Balcells, faig les propostes següents:

1. Títol del col·loqui: Problemes de la historiografia a Catalunya
2. Punts a tractar:
 - 2.1. Producció historiogràfica a Catalunya durant els 10 últims anys.
El tema ja va ser tractar al col·loqui dels joves historiadors.
Hauria de constar d'una part estadística, d'una part de valoració de sectors i de llibres punters, i d'una part de carències.
 - 2.2. El plantejament dels problemes historiogràfics generals fet a Catalunya entre 1974 i 1984.
Seria, em sembla, la part introductòria de la ponència d'Albert Balcells, que convindria ampliar (ps. 1-3).
 - 2.3. La gravitació dels problemes historiogràfics generals sobre la historiografia a Catalunya.
Seria, em sembla, la primera i l'última part de la ponència d'Albert Balcells (ps. 3-6 i 9-11).
 - 2.4. La historiografia i les altres ciències socials.
Seria, em sembla, la segona part de la ponència d'Albert Balcells (ps. 6-9).

Durant els anys en què es visquè un clima de front nacional per a la recuperació de la democràcia i de l'autonomia, arribà al seu punt culminant la cotització de la història, renovada gràcies, en gran part, a l'assumpció no sempre suficientment crítica del marxisme. El coneixement de la història era vist com a alçaprem per a fer moure un present humiliant vers un futur digne. La història contemporània tingué una plètorà de cultivadors a tots els rams, amb resultats molt desiguals en qualitat. Economistes, sociòlegs i políticòlegs es feien temproalment historiadors, no sols per rebuig del present, sinó també per voluntat de redreçament. En aquella conjuntura, el marxisme que tot ho impregnava oferí una teoria de la història que, a mitjans del decenni dels anys setanta, semblava haver trobat la síntesi entre lluita de classes i emancipació nacional, dins la *però, doncs,* cada vegada més estricta d'una mena de frontpopulisme molt diferent del de 1936. Existia una voluntat de no recaure en el lerrouxisme, en l'anticlericalisme i en el sindicalisme de l'acció directa. En aquell context, s'ideàlitzaren els progressos del catalanisme i de la lluita obrera del primer terç del nostre segle, i es magnificà l'experiència social i política de la reraguarda durant la guerra civil, convertida en tabú pel franquisme.

La història ~~havia estat~~ instrument de reconstrucció nacional, i ara el país topa amb dificultats internes i externes, superiors a les que hom podia esperar set anys enrera. En una Catalunya només a mitges autònoma, només a mitges autogovernada, només a mitges renacionalitzada, els historiadors, si actuen com si la veritat oficial i jurídica fos realitat social, poden representar el paper de servidors conformistes del "statu quo" establert, i divorciar-se de les necessitats d'una nació que encara té un futur molt problemàtic.

La història ~~havia estat~~ també un instrument de conscientització dels moviments socials, que ara topen amb una desmobilització i un desconcert de gran magnitud, al mateix temps que es parla amb insistència de la crisi de les esquerres catalanes parlamentàries, mentre que les extraparlamentàries s'han eclipsat.

Des del punt de vista polític
La situació no és senzilla, perquè ja no és el temps d'antigues "unitats sagrades". Però tampoc no es pot jugar, per poc responsable que es sigui, a donar per suposat que Catalunya és un país en possessió dels mitjans per a arribar a ser una nació viable a finals del segle XX. La severitat impacient i la paciència excessiva envers els qui administren les institucions catalanes poden coincidir en el paper

tal espanyol i del nacionalisme català, la de la història nacionalista espanyola i de la història nacionalista catalana-- no en surt una afirmació. Igual que l'obsessió antinacionalista pot conduir les esquerres a Catalunya a ser incapaces de constituir-se com a esquerra nacional catalana, la iconoclàstia historiogràfica

proper un món radicalment distint, provoca inseguretats en la historiografia. Existeix, per una banda, un sentiment de crisi entre els qui més s'havien identificat amb la historiografia que s'havia desenvolupat en el marc del pensament marxista. En canvi, per altra banda, hi ha enyorança dels anys anteriors, i sembla que es demani un retorn a la història "subversiva", si bé es reconeixen els perills d'una historiografia immediatista, preocupada únicament per a subministrar recursos a la lluita política. A més a més, en el clima ja esmentat d'inseguretats, han aparegut els tancaments, els exclusivismes i els desqualificacions que era d'esperar.

Que la història no hagi de dependre de la política no vol dir que els historiadors hagin de viure en una torre d'ivori. No és res d'extrany que, si el desconcert regna entre els polítics, els historiadors comparteixin aquella desorientació.

Per això existeix una paral·lelisme entre l'obsessió desmitificadora d'alguns historiadors, i la forma en què són denunciats per alguns assagistes polítics els mals de del nacionalisme. La qüestió és que la doble negació --la del nacionalisme estatal espanyol i del nacionalisme català, la de la història nacionalista espanyola i de la història nacionalista catalana-- no en surt una afirmació. Igual que l'obsessió antinacionalista pot conduir les esquerres a Catalunya a ser incapaces de constituir-se com a esquerra nacional catalana, la iconoclàstia historiogràfica /de qui?/ podria anar acompanyada de la impotència per a construir una història nacional de Catalunya que correspongui a les coordenades de la història social.

2 LA HISTORIOGRAFIA MARXISTA

A la p. 6, davant el paràgraf que comença amb "Davant el desconcert...", jo hi posaria un altre títol:

3. LA HISTORIA I LES ALTRES CIÈNCIES SOCIALS

A la p. 9, davant el paràgraf que comença amb "La posició de dependència...", jo hi posaria un quart títol:

4. HISTORIA I FET NACIONAL

Bibliografia sobre la problemàtica de la història nacional contemporània de Catalunya.

- × Josep Fontana: Història. Anàlisis del pasado y proyecto social. Crítica, 1982.
- × Pelai Pagès: Introducción a la Historia. Epistemología, teoría y problemas de método en los estudios históricos. Barcanova, 1983.
- R. Johnson, etc.: Hacia una historia socialista. Introducción de R. Aracil i M. Garcia Bonafé. Ediciones del Serbal, 1983.
- Georges Haupt i Michael Lowy: Els marxistes i la qüestió nacional, 1848 - 1914. La Magrana, 1974.
- Hélène Carrère d'Encausse y Yvon Bourdet: Comunistas y/ o nacionalistas. Cuadernos Anagrama, 1977.
- × Rafael Ribó, E. Terray, Maxime Rodinson, Stalin, el marxismo y la cuestión nacional. Anagrama, 1977. *tant. AVANCE*
- Tom Nairn: Los nuevos nacionalismos en Europa. La desintegración de la Gran Bretaña. Península, 1979.
- × Joan F. Mira: Crítica de la nació pura. Tres i Quatre, 1984.
- × J.M. Colomer: Espanyolisme i catalanisme. La idea de nació en el pensament polític català, 1939 - 1979. L'Avenç, 1984.
- J.M. Colomer: Contra los nacionalismos. Anagrama, 1984.
- Francesc Mercadé: Cataluña: intelectuales políticos y cuestión nacional. Península, 1982. *Propietat.*
- Francesc Mercadé, F. Hernández y Benjamín Oltra: Once tesis sobre la cuestión nacional en España. Anthropos, 1983.
- Jaume Vicens Vives: Notícia de Catalunya. Llibres a mà, 1984.
- Antoni Rovira i Virgili: Nacionalisme i federalisme. A cura d'Isidre Molas. Edicions 62 i la Caixa, 1982.
- Carles Pi i Sunyer: L'aptitud econòmica de Catalunya. La Magrana.

→ Mc. Neel, Killan "The Shape of European History" Oxford U.P.
New York - Groen, 1974

- J. Fontana el llibre de Marcel sobre "la nació com a problema"

- Isaac Molas (llibre català)

- Solé Tura (Cat. i rev. banya: article a la *Revista de Catalunya*)

- J. Fontana. Llibre. (Fed.)

- J. Fontana

- J. Fontana

ALCOLEA GIL, Santiago

- ALIER AIXALÀ, Roger, "L'Òpera a Barcelona: orígens, desenvolupament i consolidació de l'òpera com a espectacle teatral a la Barcelona del segle XVIII". 1.132 pàg. 1979.
- CAPARRÓS LERA, José M^a, "Corrientes estético-ideológicas del cine argumental español realizado durante la Segunda República (1931-1939)". 975 pàg. + il·lustracions. 1980.
- FREIXA SERRA, Maria de R. "Terrassa entre el "modernisme" i el "noucentisme"". 1.600 pàg. 1977.
- JULIAN GONZALEZ, Inmaculada, "El cartel republicano durante la Guerra Civil española con especial referencia a Catalunya". XI+666+XXV+431+pàg.s/n. 1978.
- MARTORELL CODINA, Oriol, "Mig segle de simfonisme a Barcelona (1920-1970)" VII+511 pàg. 1977.
- PORTER MOIX, Miquel, "El primitiu cinema de Barcelona i les aportacions d'Adrià Gual". 483+130 pàg. 1975.

BALCELLS, Albert

- CAÑELLAS JULIA, Cèlia, "Política cultural de l'Ajuntament de Barcelona, 1916-1929". 879 pàg. 1982.
- CARRASCO CALVO, Salvador, "Los sindicatos de los dominicos Pedro Gerard y José Gafo. De la innovació neotomista a la dictadura". 946+499 pàg. 1982.
- MIR CURCÓ, Conxita, "Evolució del comportament electoral a la província de Lleida entre 1890 i 1936". 580+473 pàg. 1982.
- MOLINER PRADA, Antonio, "Estructura, funcionamiento y terminología de las Juntas Supremas Provinciales en la guerra contra Napoleón. Los casos de Mallorca, Cataluña, Asturias y León". 336+518+321+198 pàg. 1981.
- TORAN BALLVER, Mª Rosa, "Política cultural de l'Ajuntament de Barcelona, 1930-1936". 842 pàg. 1982.

BARCELÓ PONS, Bartomeu

- SERRA BUSQUETS, Sebastià, "Les Illes Balears de la Dictadura a la Segona República (1930-1931)". 230+ apèndix. 1981.

BLECUA, José Manuel

- COLOM DE BOTERBERGE, Teresa, "Don Francisco de Montcada de Flandes, diplomático en Alemania y Flandes". VII+378+501 pàg. 1976.

BONO MARTINEZ, Emèrit

- FORNER MUÑOZ, Salvador, "Industrialización, clase obrera y movimiento obrero en Alicante, 1923-1936". 908 pàg. 1980.

BRINES, Joan

- ALÓS FERRANDO, Vicente Ramon, "Reorganización, supremacía y crisis final del blasquismo". 1982.

CUCÓ, Alfons

- ÁLVAREZ RUBIO, Mª Desamparados, "La génesis del movimiento anarco-sindicalista en el País Valenciano". 1982.
- BOSCH SANCHEZ, Aurora, "Colectivizaciones en el País Valenciano durante la Guerra Civil (1936-1939)". 1982.
- MILLÁN GARCÍA-VALERA, Jesús, "Transición y reacción en el Sur del País Valenciano. La formación del capitalismo agrario: Orihuela 1680-1840". 1982.

CUENCA TORIBIO, José Manuel

- BILBAO ALDAMIZECHEVARRIA, Jesús M^a, "50 años del movimiento social católico en Orihuela (1886-1936)". 463 pàg. 1975.
- CARCEL ORTÍ, Vicent, "La Iglesia ante la REvolución y la Primera República Española (1868-1874). Estudio histórico-jurídico a través de la documentación vaticana". 1977

DELGADO MARTÍN, Jaime

- AGUILAR CÁRCAMO, Marta Isabel, "La independencia de Panamá y la construcción del Canal en la prensa española de la época". 226 pàg. 1975.

ESTAPÉ RODRIGUEZ, Fabià

- BRICALL MASIP, Josep M^a, "La política financiera de la Generalitat de Catalunya, (1936-1939)", 608 pàg. 1975.
- COSTAS COMESAÑA, Antonio, "Política económica y reforma liberal (1868-1874). Un esquema interpretativo del por qué y cómo fue posible la reforma económica de 1868". 738 pàg. 1982.
- FARRÉ ALBAREDA, Guillem, "La febre d'or a Catalunya, 1881-1882", 176 pàg. 1980.
- ROCA ROSELL, Federico, "Política urbana i pensament econòmic. Barcelona, 1901-1939". XI+796 pàg. 1977.

FONTANA LÁZARO, Josep

- CANALES GILI, Esteban, "Decadencia y abolición del diezmo en España", 495+237 pàg. 1980.
- CASTELLS OLIVÁN, Irene, "La utopía insurreccional: las conspiraciones liberales en el sur de España durante la "omniosa década", 1.506 pàg. 1981.

GARCIA GONZALEZ, J.

- AZAGRA ROS, Joaquim, "El bienio progresista en Valencia. Análisis de una situación revolucionaria a mediados del siglo XIX (1854-1856)". 691 pàg. 1976.

GARIN ORTIZ DE TARANCO, Felip M^a

- KURZ MUÑOZ, Joan Albert, "Arte, aparat e intelligentzia en la U.R.S.S. Estudio de la década de los sesenta". 1973

GIRALT RAVENTÓS, Emili

- ARACIL MARTÍ, Rafael, "Industria y sociedad en Alcoy, 1700-1900". 685 pàg. 1973.
- CAMINAL BADIA, Montserrat, "L'institut Agrícola Català de Sant Isidre (1851-1910)". 759 pàg. 1979.
- CARDONA ESCANERO, Gabriel, "El poder militar en la Segunda Republica Española". X+193 pàg. 1979.
- CASASSAS YMBERT, Jordi, "Jaume Bofill i Matas (1876-1933). L'adscripció social i evolució política". XVII+1.440 pàg. 1977.
- COMALADA NEGRE, Àngel, "Catalunya davant de la codificació: defensa de la seva legislació". 528+450 pàg. 1979.
- DURAN GRAU, Eulàlia, "Les germanies als Països Catalans". 648 +171 pàg. 1980.
- FERRER BOSCH, Mª Antònia, "La ciutat de Tarragona durant el trienni liberal (1820-1823)". XL+545 pàg. 1976.
- JUAN VIDAL, José, "Las crisis agrarias y la sociedad en Mallorca durante la Edad Moderna". II+1.604 pàg. 1976.
- MATAS TORT, Jaume, "El presupuesto extraordinario de cultura de 1908 del Ayuntamiento de Barcelona en el marco de la renovación escolar de Cataluña". 924 pàg. 1977.
- NADAL FARRERAS, Joaquín, "Las relaciones comerciales hispano-británicas de 1772 a 1914". 361+333 pàg. 1975.
- NASH, Mary Josephine, "La mujer en las organizaciones de la izquierda en España, 1931-1939". 761+519 pàg. 1977.
- OLIVER PUIGDOMÈNECH, Joan, "L'oposició catalana davant el franquisme (socialistes catalans i P.O.U.M. 1939-1956, PSUC 1939-1954)". XXII+343+430 pàg. 1979.
- ORTEGA CANADELL, Rosa, "Las desamortizaciones de Mendizábal y Madoz en la provincia de Soria". 508+404 pàg. 1980.
- PAGES BLANCH, Pelai, "Dissidències comunistes al si de la Tercera Internacional i l'Esquerra Comunista d'Espanya". 601+337 pàg. 1975.
- ROVIRA GOMEZ, Salvador, "La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona (1835-1845)". 869 pàg. 1977.

- SERRA PUIG, Eva, "La societat rural catalana del segle XVII: Sentmenat. Un exemple local del Vallès Occidental (1590-1729)". VI+421+ pàg s/n. 1978.
- SOLÀ PARERA, Àngels, "L'èlite barcelonina a mitjan segle XIX". XXIX+719 pàg. 1977.
- SUAU PUIG, Jaume, "La pagesia mallorquina al segle XVIII i primera meitat del segle XIX". 947 pàg. 1979.
- TORRAS RIBÉ, Josep M^a, "Els mecanismes del poder en els municipis catalans durant el segle XVIII". 1.368 pàg. 1980.

GONZALEZ CASANOVA, José A.

- BASTIDA FREIJEDO, Francisco José, "Anàlisis de la ideología del Tribunal Supremo español a través de su jurisprudencia (1964-1974)". 498 pàg. 1977.
- BOUZA-BREY VILLAR, Lluís, "La contribución de David Apter a la teoría de la modernización y el desarrollo político. Hacia la construcción de un modelo normativo-estructural del cambio político." 600 pàg. 1978.
- GOMIS SANAHUJA, Llorenç, "El periódico, mediador político". 415 pàg. 1974.
- PUNSET BLANCO, Ramon, "Las clases medias ante la crisis del Estado español. El pensamiento de José Calvo Sotelo". XIV+620 pàg. 1976.
- RIBO MASSO, Rafael, "El concepto de "cultura política" segons Gabriel Almond A la recerca de l'especificitat política dels pobles". 446 pàg. 1974.
- VIROS GALTIER, Mª Rosa, "El comportamiento electoral en los municipios de la provincia de Gerona, en las elecciones para diputados a Cortes durante la Segunda República Española. Aproximación a su base social y económica". 431+219 pàg. 1975.
- VIVER PI-SUÑER, Carlos, "El personal político de Franco (1936-1945). Contribución empírica a una teoría del régimen franquista". 946 pàg. 1977.

GONZALEZ GONZALEZ, Nazario

- ALSINA ROCA, José M^a, "Orígenes y pensamiento tradicionalista español. La escuela apologética catalana". 446 pàg. 1977.
- CASTERAS ARCHIDONA, Ramon, "Las juventudes marxistas catalanas ante la guerra y la revolución (1936-1939)". 1.072 pàg. 1975.
- JACOB CALVO, Juan "La Capitanía General de Cataluña de 1874 a 1931. La actuación política de los Capitanes Generales". 1.305 pàg. 1974.
- JORDÀ OLIVES, Mercedes, "Manuel Llauder y Camín, Capitán General de Cataluña (1832-1835). Los inicios de la época isabelina en Cataluña". 1975.

GUTIERREZ ZULUAGA, Isabel

- Iyanga Pensi, Augusto Calixto, "Filosofía y política de la educación del Africa Negra". 1977
- MAYORDOMO PEREZ, Alexandre, "La escuela primaria en España 1900-1930". 503 pàg. 1978

IZARD, Miquel

- HERVITA DE NAJENSON, Noemí, "Metodología para el estudio de la ideología mexicana: positivismo y liberalismo en México, 1876-1917". 128 pàg. 1976.
- GARCIA JORDAN, Pilar, "Los católicos catalanes y la Segunda República, 1931-1936. (Actitudes de la Iglesia institucional y militante en el devenir republicano)". 1.086 pàg. 1980.

JIMENEZ DE PARGA, Manuel

- AJA FERNANDEZ, Eliseo, "Socialismo y democracia en el XIX español. El pensamiento político de Fernando Garrido". 531 pàg. 1973.
- CARRERAS SERRA, Francesc de, "Legislación de la Segunda República Española". 795 pàg. 1973.
- RAQUER SUÑER, Ernest, "Història de la Unió Democràtica de Catalunya (1931-1939)". 375+88 pàg. 1975.
- VALLÈS, José M^a, "La política religiosa de los primeros años de la Restauración". 1.219 pàg. 1975.

JUTGLAR BERNAUS, Antoni

- MUNIESA BRITO, Bernat, "El conservadurisme català a la Segona República. Un estudi de la Lliga Regionalista (catalana) a través de "La Veu de Catalunya"". 942+1.070 pàg. 1980.

MARTINEZ SHAW, Carlos

- DELGADO RIBAS, José M^a, "Catalunya y el sistema de libre comercio (1778-1818): una reflexión sobre las raíces del reformismo económico". VII+472+III+354+440 pàg. 1981.
- OLIVA MELGAR, José M^a, "La Real Compañía de Comercio de Barcelona a Indias. El comercio privilegiado de Cataluña con América en la segunda mitad del siglo XVIII". 1.380 pàg. 1982.

MESTRE SANCHIS, Antoni

- LA PARRA LOPEZ, Emilio, "Política Religiosa de las Cortes de Cádiz (1810-1813). 1980.

MOLAS, Isidre

- ALFONSO BOZZO, Alfonso, "Los partidos políticos y la autonomía en Galicia (1931-1936)". 1975.
- BOTELLA CORRAL, Joan, "L'electorat comunista a Catalunya, 1977-1980. Un estudi de psefologia". 706 pàg. 1982.
- GUBERN GARRIGA-NOGUÉS, Román, "Régimen jurídico y función pública de la censura cinematográfica bajo el franquismo." 368 pàg. 1980.

(?)- IVERN SALVA, Mª Dolors, "Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936): estructura i organització". 1.780+83 pàg. 1982.

- MARCET MORERA, Joan, "Convergència Democràtica de Catalunya". 653 pàg. 1982.

MOLAS, Joaquim

- MARFANY GARCIA, Joan Lluís, "Cultura i societat; els inicis del modernisme a Catalunya". 519 pàg. 1982.

MOLAS RIBALTA, Pere

- Arranz Herrero, Manuel "Los profesionales de la construcción en la Barcelona del siglo XVIII". XIX+1.920 pàg. 1979.

MORA RIBALTA, P.

- MORANT DENSA, Isabel, "Desarrollo y crisis del régimen señorial en el País Valenciano: los dominios del ducado de Gandía 1700-1837". 1981.

NADAL OLLER, Jordi

- MALUQUER DE MOTES, Jordi, "La crisis del modelo liberal en España: el nacimiento del movimiento obrero y las primeras formulaciones socialistas (1835-1868)" 868+455 pàg. 1975.

- RIQUER PERMANYER, Borja de, "La burguesia catalana i la crisi del 98. La formació de la Lliga Regionalista". 498 pàg. 1975.

PALOMEQUE TORRES, Antonio

- NAVARRO MIRALLES, Luís José, "Política exterior de la Unión Liberal. La cuestión de Marruecos (1859-1860)". XI+852 pàg. 1974.

RODRIGUEZ MARÍN, Jesús

- BERNABEU RICO, José Luís, "Alcoy y su fiesta de moros y cristianos". 1982.

ROSELLÓ VERGER, M.

- ROMERO GONZALEZ, Juan, "Propiedad agraria y sociedad en el País Valenciano y espacios contiguos (s. XIX-XX)". 1982.

RUIZ MARTÍN, Felipe

- GONZALEZ PORTILLO, Manuel, "Crecimiento económico en España (1880-1913)". 777+326pàg. 1976.

SEBASTIAN, Santiago

- REVILLA GARCIA, Federico, "Simbologia de las celebraciones públicas en Barcelona durante el siglo XVIII". 671 pàg. 1977.

SECO SERRANO, Carlos

- CAMPS GIRO, Joan, "El catalanisme polític en el marc de la Guerra dels Matiners (1846-1849)". 176+312 pàg. 1975.
- MARTINEZ DE SAS, Mª Teresa, "El partido socielista y la "España Oficial", Paglo Iglesias en las Cortes de 1910-1913". IX+403+311 pàg. 1973.
- MIÑAMBRES GALILEA, Julio, "El pensamiento social en la Restauración: los inicios de la reforma social en España (1876-1907)". 731 pàg. 1976.
- PEREZ SAMPER, M^a de los Angeles, "Barcelona Corte. Las visitas reales a Barcelona en la Edad Contemporánea". 930+915 pàg. 1977.
- PALECHA ZOZAYA, Francisco, "Proteccionismo industrial en España, 1914-1931". 575+433+318 pàg. 1980.
- RIERA FORTIANA, Enrique, "Los afrancesados de Cataluña". 391+XXX+590 pàg. 1973.
- SCHOP SOLER, Ana M^a, "Las relaciones entre España y Rusia en la época de Fernando VII, 1808-1833". XIX+860+VIII+104 pàg. 1973.

SEVILLA, Andrés

- FRANCH FERRER, Vicent, "Bases per a l'estudi del blasquisme durant la II República (1931-1936)" 1983.
- SORIANO SORIANO, Isidro, "Las clases sociales en las revoluciones del siglo XIX, según textos de prensa de Carlos Marx (un análisis sociológico de contenido y aplicaciones críticas". 440 pàg. 1981.

SIGUAN SOLER, Miquel

- CUCURULL COLL, Jordi, "Estudio histórico-antropológico de las circunstancias en que viven y han sido formados 95 estudiantes de C.O.U 1972-73". 460 pàg. 1977.

SIMON SEGURA, Francesc

- BADOSA COLL, Elisa, "Explotació de les finques rústiques del clergat a Barcelona (s. XVIII-XIX). Actituds i comportaments econòmics d'un sector de propietaris de la terra: el clergat barceloní (1670-1835)". VII+502 pàg. 1977.

SOLE TURA ,Jordi

- SUBIRATS HUMET, Joan, "El control parlamentario de la empresa pública. Análisis de su problemática en Francia, Italia y España". 976 pàg. 1980.

- RODRIGUEZ-AGUILERA DE PRAT, Cesáreo, "Cuestión nacional y revolución socialista en Gramsci". 1980.
- VILANOVA TRIAS, Pere, "El ejército y el poder político en la España contemporánea: las fuerzas armadas en la transición". 672 pàg. 1980.

TERMES ARDEVOL, Josep

- ANGUERA NOLLA, Pere, "Ideologia i societat al Baix Camp de 1868 a 1874". 693 pàg. 1981.
 - GALVAN FERNANDEZ, Francisco, "Burgueses y obreros en Canarias (del s. XIX al XX)". 1.200 pàg. 1982.
 - SALLÈS BONASTRE, Anna, "La formació de l'Esquerra Republicana de Catalunya i la lluita per l'Autonomia". 500+349 pàg. 1981.
 - SOLÉ SABATÉ, Josep M^a, "Estudi de la justícia militar a Catalunya. La repressió franquista (1938-1953)". 899 pàg. 1982.
 - TAVERA GARCIA; Susana, "La ideología política del anarcosindicalismo catalán a través de su propaganda (1930-1936)". 619+434 pàg. 1980.
 - VIÑAS RIBAS, Ricard, "De cara al sol llevant". La Tercera Internacional i el Front-populisme en l'exemple català". VII+456 pàg + apèndix. 1981
- 0050.-

TUSELL GOMEZ, J.

- BALDO LACOMBA, Marcos Alfonso, "La universitat de València en la crisis del Antiguo Régimen. 1786-1840". 1982.

VIDAL, Tomàs

- PUJADES RÜBIES, Isabel, "La població de Catalunya: anàlisi espacial de les interrelacions entre els moviments migratoris i les estructures demogràfiques". 423+430 pà. 1982.

No consta el nom del Director

- FERRER FLOREZ, Miquel, "La evolución de la estructura agrària de la Cordillera Norte de Mallorca". 539 pàg. 1973.
- MARTINEZ SHAW, Carlos, "El comercio entre Cataluña y América (1680-1756)". 649 pàg. 1973.
- OLLÉ ROMEU, Josep M^a, "El moviment obrer a Catalunya 1840-43". 689 pàg. 1973.

28-5-85

1- Vells
de

2

Potser un cas excepcional de debat sobre el tema referint-ho a Europa i no al tercer món, ha estat el protagonitzat per Tom Nairn i Eric Hobsbawm. A casa nostra els historiadors marxistes britànics han gaudit d'una merescuda reputació i d'una considerable difusió i influència. La feblesa del comunisme a Gran Bretanya, la densa tradició intel·lectual i la potència i ambigüitat ideològica de les organitzacions obreres del Regne Unit, han constituit un marc favorable a un pensament marxista àgil i creatiu. Però davant els fets nacionals, la capacitat d'aquest nucli s'ha manifestat limitada i la pedra de toc ha estat el desconcert en front del plet autonòmic plantejat per Escòcia dins el Regne Unit.

La fi de l'Imperi Britànic i la trobada de petroli a la Mar del Nord estimularen el desitg d'autogovern d'Escòcia, una nació primer unida dinàsticament a Anglaterra, després sotmesa el segle XVIII, industrialitzada i sense una voluntat separatista ^{a diferència} ~~com abans~~ Irlanda. Tom Nairn considerà que, donades les poques possibilitats revolucionàries existents al Regne Unit, l'emancipació d'Escòcia podria ser un revulsiu important i per aixó els marxistes havien de donar suport al nacionalisme escossés. A la "New Left Review" el setembre de 1977, l'historiador Eric Hobsbawm criticà les posicions de Nairn, el llibre del qual es publicà a Barcelona el 1979 amb el títol Los nuevos nacionalismos en Europa. Per a Hobsbawm les tesis de Nairn eren una evasió desesperançada i posarien als marxistes a remolc del nacionalisme sense cap contrapartida, i, encara més greu, la independència d'Escòcia, provocaria - segons l'historiador anglès - una ferotge reacció nacionalista dretana a Anglaterra, amenaçant la democràcia. L'argumentació de Hobsbawm, sense que el debat proseguís a la revista ni es tornés a parlar del tema, mostrava la dificultat dels marxistes anglesos per assumir el fet nacional escossés i comprendre fets semblants als països ~~en~~ desenvolupats. Al revés de Marx, que veia fa cent anys en l'emancipació d'Irlanda un factor d'afebliment de l'oligarquia anglesa i un fet favorable a l'enfortiment del moviment obrer anglès, Hobsbawm considerava que calia sacrificar les pretensions escocesses per a evitar una reacció dretana a Anglaterra, reacció que malgrat la frustració de les aspiracions d'autogovern d'Escòcia, ha arribar al poder de tota manera.

Però a més de les dificultats del marxisme europeu per a interpretar els moviments nacionals a Europa, potser cal tenir en compte les dificultats suplementàries peculiars de la història recent del nostre país. Les generacions d'historiadors i de científics socials que han orientat el seu treball en l'òrbita del marxisme pertanyen en sa majoria a aquelles promocions catalanes que van ser educades en el desconeixement de la cultura catalana i estigueren

profundament marcades per l'instrucció franquista descatalanitzadora, fins al punt de que, en la seva joventut arribaren a considerar el castellà com a única llengua de cultura.

L'obra de Jaume Vicens Vives constituí en els anys cinquanta la porta per a molts del retrobament de la consciència nacional des d'un pensament que assumia a la seva manera l'experiència traumàtica de la guerra civil de 1936-39, i replantejava la missió històrica de la burgesia catalana en concordància amb els imperatius de la justícia social i del grau de llibertat assolit aleshores a Europa per la seva classe obrera. Dins les limitacions que imposava la manca de llibertat d'expressió, Vicens invitava a totes les classes a pendre en les seves mans el seu futur i el de Catalunya. Quatre anys després de l'aparició d'Industrials i polítics del segle XIX i nou anys després de la primera edició de Notícia de Catalunya, Pierre Vilar publicava Catalunya disn l'Espanya Moderna, que dos anys després, el 1964, començava a publicar-se en català. El marxisme era adoptat com a ideologia antifranquista per excel·lència i es redescobrien els plantejaments i les estratègies leninistes i estalinianes respecte als fets nacionals, al mateix temps que el franquisme havia de fer front a la difícil operació de combinar liberalització econòmica i immobilisme polític, preparant-se per a la molt problemàtica integració econòmica a Europa i al mateix temps que es produïen el desenvolupament econòmic i la recuperació de la cultura catalana malmesa. Al marge del gran valor metodològic exemplar de l'obra de Pierre Vilar i del nou coneixement que oferí del segle XVIII català, els plantejaments de la introducció del llibre no anaven gaire enllà d'una aplicació intel·ligent de les conegudes tesis de Stalin al cas català.

Menys capacitat innovadora respecte a la definició objectivista i dogmàtica de nació de Stalin, tingué l'opuscle El problema nacional català publicat per "Nous Horitzons" el 1961. Aquests text sugestiú i documentat però sectari, no havia paït ni les contradiccions internes del camp socialista a Catalunya durant la guerra civil i encara Joaquim Maurín, el principal adaptador de les tesis leninistes al cas català, era acusat d'haver portat els obrers a "posicions de tipus nacionalista". El PSUC havia de respondre al resorgiment del sentiment catalanista i refer la seva imatge catalana, després de l'expulsió i actuació posterior de Comorera, que s'havia oposat a l'absorció del PSUC pel PCE. De tota manera, existia en aquell opuscle una valoració positiva globalment del moviment nacional català, i així en aquell moment tenia la seva importància.

Si fins els anys seixanta havien sigut historiadors - Vicens

per bé que en no distingeix
de un altre de sectari?

2

i Vilar - els que havien replantejat la reflexió sobre la història del fet nacional català, durant aquell decenni el tema passà a mans dels politicòlegs, ^{el mateix} encara que els historidors oferien amb els seus estudis un coneixement fins aleshores ^{lens cret} molt reduït del nostre passat més recent. El 1967 apareixia Catalanisme i revolució burgesa de Jordi Solé Tura, el qual anys abans, quan encara pertanyia al PSUC havia col.laborat en l'elaboració del fullet El problema nacional de Catalunya català. Analitzant el pensament de Prat de la Riba, Solé Tura, radicalitzava la tesi de Pierre Vilar de que havia sigut el desig frustrat de transformar Espanya en una nació ~~moderna~~ industrial moderna, el que portà a la burgesia catalana a somiar en un estat per a ella i en una nació catalana. El nacionalisme català era un producte de les diferències estructurals entre Catalunya i la resta d'Espanya i de la feblesa de la classe hegemònica catalana, incapaç de fer la revolució burgesa. El llibre contribuï a que les noves generacions dels seixanta consideressin el catalanisme com a única empresa de la burgesia i el socialisme revolucionari com quelcom antagònic amb el catalanisme, alegant a més com a argument la nova composició de la classe obrera de Catalunya, degut a l'onada immigratòria ~~de ls anys seixanta~~ d'aquell decenni. El fracàs de la voluntat intervencionista catalana a Espanya apareixia així com el factor primordial, menystenint el factor de la voluntat de resistir l'assimilació i poguer desenvolopar la identitat col.lectiva i desenvolopar el propi país ^{ifc} sense dependre de pautes exteriors. Existia una hipòtesi implícita en aquella argumentació: el dia que Espanya s'indutrialitzés, el seu Estat es democratitzés i els catalans tinguessin un lloc imoratnt en el poder central, el catalnisme no tindria raó de ser.

Solé Tura reconegué en el pròleg de la primera edició castellana del seu llibre el 1970 que l'obra era més política que històrica i que el seu propòsit era "destruir mites". Encara que va fer cas als historidors que li digueren que la revolució burgesa s'havia fet a Espanya - de manera molt distinta que a França i Anglaterra - ja durant el segle XIX, abans de Prat de la Riba, Solé Tura no modificà ni la seva tesi central ni la formulació de les seves conclusions.

Cap als anys setanta el panorama canvià i l'adopció precipitada de la ideologia de l'alliberament dels pobles del tercer mon, donà una actualització esquerranista parcial al nacionalisme català. Tornant - no sempre conscient - a Maurín i a Nin, s'afirmava que el triomf de la classe obrera, havia d'esdevenir la garantia única i possible de les llibertats nacionals de Catalunya, després de la deserció nacional de la burgesia catalana sota el fran-

quisme, si bé calia fer tot el possible per tal que no pogués recuperar l'hegemonia del catalanisme. Si abans el nacionalisme català havia sigut presentat com a intrínsecament burgès i producte del fracàs de conquerir el poder a l'Estat espanyol, ara la viabilitat de Catalunya restava supeditada al triomf del socialisme marxista. ~~El xxix mil·lenni~~ Si el catalanisme catòlic de postguerra, representat per Torras i Bages havia considerat - sense pretensions integristes, cal recordar-ho- que Catalunya ~~serà~~ serà cristiana o no serà, el nou nacionalisme marxista gairabé deia que Catalunya serà socialista o no serà. El voluntarisme autodeterminista descansava en un miratge tercermundista, encara que era compartit ~~per~~ verbalment pels qui confiaven confusament en ~~una~~ la possibilitat d'una revolució ~~social~~ social incruenta de la majoria assalariada contra un petit grapat d'oligarques ~~oligopolistes~~ monopolistes en el context favorable d'un ~~desenvolupament~~ desenvolupament econòmic capitalista indefinit. La impreparació de les esquerres per a la dura depressió de la qual encara no hem sortit, era total. Quan davant la proximitat de la fi del dictador i de la inviabilitat del continuisme, la confluència de les esquerres succeí a la dispersió corpuscular anterior i era necessari un ample front per assegurar el canvi polític, tothom esdevingué catalanista i fins i tot ser nacionalista era perfectament compatible amb ser d'esquerres. Inclús era més nacionalista qui era profundament marxista i era més d'esquerres el que era nacionalista. ^{El 1976} ~~Alejo José G. Sison~~ es publicà un altre assaig d'interpretació de la història del catalanisme, escrit també per un polític ^{legislatiu}: Federalisme i autonomisme a Catalunya, de José Antonio González Casanova. Tingué el mèrit de seguir el fil conductor dels successius projectes d'organització ^{elaborats a Catalunya} estatals - al mateix temps que recollia els projectes autonòmics catalans - i de vincular el problema nacional català al fracàs de l'Estat espanyol per assolir un contingut nacional veritable. Per a González Casanova el nacionalisme català va ser bàsicament federalista i per tant ^{estatal} interessat en col·laborar en la construcció d'un Estat i d'una nació espanyoles.

El federalisme esdevenia la clau de la solució al problema de les relacions entre Espanya i Catalunya, i com els federals del segle passat, els marxistes catalans discutien si calia adoptar la fórmula federal des del centre o la confederal en forma de pactes entre iguals. ^{des de la perspectiva} Existia el perill d'allunyar-se de fets populars vius i dels signes quotidians d'identitat. D'aquell federalisme llibresc es derivaria més tard la tendència a oposar federalisme i nacionalisme, precindint del fet històric que el nacionalisme català sempre havia sigut federal majoritàriament, i substituint el nacionalisme democràtic federal per un federalisme abstracte, meta hipotètica de l'Estat de les ^{d'una certa interpretació catalista}

5

autonomies ,on el pacte entre nacions es entés com a simple descentralització administrativa.

Seria molt interessant fer un estudi de les propostes de renovació i apofondiment de la teoria marxista sobre els fets nacionals, prenent com a eix el fet nacional català, per mitjà d'una lectura detallada de les revistes teòriques d'esquerra del país en els darrers anys. Resulta indicatiu un primer despull realitzat de "Nous Horitzons", "Taula de Canvi", "Materials", "Mientras tanto", i d'altres més heterogènies com "El Viejo Topo" i "Quaderns d'Alliberament", passant per d'altres que gairebé no parlen del fet nacional català com "Revista Mensual" i "Zona Abierta". Aquest primer despull dona la sensació de que s'ha avançat poc en la direcció de superar els clixés dels anys seixanta i setanta i que dins els marcs ideològics d'aquestes publicacions no resulta fàcil respondre als principals interrogants sobre el passat, present i futur de la nació catalana.

Quan es subordina l'interés per l'emancipació ~~maximal~~ de la pròpia nació o d'una altra al triomf del socialisme o de la classe obrera, i quan es denuncia la feblesa dels fonaments teòrics del nacionalisme català, sembla que l'altra element de la proposició és inequívoc, quan en realitat el concepte de socialisme, el de classe obrera i el de moviment obrer resulten tan problemàtics i plantejen tants interrogants com el concepte de nació en el terreny dels fenòmens concrets i actuals. Per a l'historidor tan ambivalents són avui els primers com el darrer, si té els ulls oberts i es despren de dogmatismes.

Cal buscar una sortida que no sigui ni el voluntarisme autodeterminista ni la resignació a que ens convida l'antinacionalisme recobert de cosmopolitisme, tot oferint el ^{fals} consol de que els estats assimilistes estan perdent sobirania a mans de les multinacionals.

3.- Les altres ciències socials i els fonaments d'una història nacional

La historiografía catalana al desnudo

Una generación de historiadores — la de los sesenta — que está obligada a bajar del pedestal de los dogmas y aprender con humildad las claves de una "cultura de la crisis"

Vicens Vives y Miquel Bailori: herencias que pueden perderse

TENEMOS una buena generación de historiadores en fase de "expectación": desconocidos, "Capas", se desconectan a toda la ciudadanía. Lleno, año, el último número de "L'Avenç", donde se repudiará un debate en el que no están todos los que son. No se trata de manías personales, los papeles cantan. Leyendo "L'Avenç" pueden darse patidifusos acerca de la solidez de las certezas históricas que hemos engullido en los últimos veinte años. La exhibición que realizan estos historiadores de su subconsciente, sin historia brújula para el hoy, a causa de haberse embarrullado la mente historiográfica en suscitarse típicos estereotipos para la comprensión del pasado, es asombroso. Estamos fritos. Bastante oscura es nuestra historia en sí, como para que sus profesionales la enturbien más, con un espectacular desconcierto gremial. Hay motivos para no fiarse de nada. Sobre todo cuando ponen en evidencia el haber organizado un maldito embrollo con el pasado histórico que interpretaron, dejándonos, en la actualidad, en las más radicales tinieblas confusionarias. A lo mejor, el haberlos creído devotamente lo que nos decía la historia hecha por la penúltima historiografía, fue una manera estruendosa de hacer el primo. En este país puede haber sucedido algo tan siniestro como que se haya ido al garete la herencia de Vicens Vives. O incluso la de Pierre Vilar. Vaya usted a saber. Pero el resumen que uno saca de este debate en "L'Avenç" es que los historiadores están en peligro de quedarse culturalmente desnutridos, y el respetable en riesgo de andar, en estas materias, en los consiguientes calzoncillos.

La posición del historiador catalán nunca ha sido fácil. Como nada en esta tierra. La sociedad catalana le exige que dé respuestas históricas a estos enormes interrogantes que se formula a destajo: los propios de los ciudadanos de una nación que se autoquestiona y es cuestionada. ¿da día. Se mendiga a los historiadores luces aclaratorias, y fundamentadoras, sobre las realidades catalanas de nación, burguesía, clase obrera, etcétera. Que enseñen históricamente a ser nacionalista catalán

sin abogarse en interrogantes. Y no por ser historicista. A la historia se le pide que nos diga no en qué país vivíamos, sino en el que vivimos. No lo que eramos, sino lo que somos o podemos ser. "Noticias de Cataluña" a mansalva. Al historiador local, pues, se le encarga la función de ser luz del presente y guía del futuro en un estado con la ciudadanía perpetuamente indecisa sobre su ser. Esto en Logroño no sucede. Por esto nuestros historiadores, para cumplir su función social, deberían desdoblarse en pensadores de talla y en políticos de horizonte amplio. Y en estos dos terrenos, en el de pensamiento y en el de la política, que condicionaron y permitieron la escuela histórica de los sesenta, es donde, hoy, llora la criatura.

Bossuet, al revés

Porque los dogmas de izquierda, el marxismo de rebajas y las seguridades de los partidos sacrosantos, ya no funcionan. Los historiadores han perdido sus mulas. Estas les permitían fiarse más de los manuales esco-

lásticos de la santa ortodoxia marxiana, y de las encíclicas de sus partidos, que de sumergirse en hechos históricos contradictorios y peliagudos. Esquemáticamente, el pensamiento y la política les permitían tener la solución histórica de los problemas, incluso antes de estudiarlos. Como si el oficio de historiador consistiera en buscar eruditos datos para tesis prestablecidas fuera de la historia. Así conseguimos tener cierta historia sagrada de la revolución catalana a llegar. El esquema político intelectual nos decía como había actuado cada sector social. Bastantes datos económicos, ciertos y válidos, y un saco de hechos históricos constatados, bastaban para orquestar la historia de los "progres", desde "apriori" inextinguibles. Una especie de Bossuet, pero al revés. No obstante, tantas limitaciones, los historiadores de los sesenta mostraron sus capacidades: se ve su valía leyendo los más allá del encorsetamiento doctrinario, separado el grano histórico de la paja escolástica, la historia posbe de la apologetica determinista de la

revolución galopante. Profesionalmente, fueron unos individuos muy respetables. Y su empanada dogmática abstruccionista de apostar por los pisotreados por la historia como hilo conductor de la misma. El que confundieran — y éste es un problema generacional común — la opción por los explotados, como guía en la opción por la verdad, con toda la marabunta de causticas marxistas, nacida de haber convertido a Marx en marmut al servicio de los partidos no les quita validez.

Pero hoy la ortodoxia marxiana de los sesenta exige demasados voluntarismos para soportarla. Y, sobre todo, a todos nos invaden, y los historiadores también, enormes dudas a nivel de pensamiento general, más allá de las viejas escolásticas. Y desconciertos ante proyectos políticos sólidos, que hacen estrepitosas aguas. La flaca de estos historiadores no está en su buen oficio de historiar sino en una crisis intelectual y política. Los males que nos acompañan a todos. Pero, por un lado, parecen no querer dejar de mar-

tener posturas numanitas en el vacío. Por eso llora la criatura. Por otro, no sabe cómo rellenar el vacío intelectual y político que los aqueja, o simplemente como asumirlo. Para la inapetencia de ser malos historiadores de sí mismos: no saber hacer crítica histórica de su historia generacional. La solución que se les predica de echar a Marx entuerto por la borda, sin ningún paliativo con razón y desligarse de los compromisos éticos, es una salvajada que no admiten. Pero se encuentran en la encrucijada de tener que confrontar sus rígidos esquemas intelectuales de los años sesenta con el pensamiento universal más amplio, sus dogmas políticos con la imaginación política. Desbloquear el humanismo político para poder desbloquear, a la vez, el humanismo intelectual. Porque las añoranzas políticas no acostumburan a dejar pensar. Y pensar como ciudadanos del ramo intelectual, no sólo como historiadores, es el reto que les ofrece a su actual situación de gentes sin mulas dogmáticas o muletas en desuso. Todos nosotros situamos a los historiadores de los sesenta en un pedestal altísimo cuando creamos que la historia sazonzada de economía de izquierda era la única madre del cordero intelectual. Pensábamos que aquello era ciencia con todas las mayúsculas. Plantear los problemas intelectuales, en aquellos momentos de euforia marxiana, equivalía a sucumbir en tenebrosas y reaccionarias filosofías. É idealistas especulaciones. Las reflexiones que no se producían según sus dogmas se convertían en despreciables ensayos. Entre todos organizamos este culto monoteísta a la historia progresista.

Caninos y milagros

Pero su idealismo aparece hoy. Se está descubriendo un abismo entre la Cataluña real y la ideal Cataluña revolucionaria que nos pintaba la historia, como evidencia científica, desleyendo los textos históricos de la generación de los sesenta no salen las cuentas de la actual realidad de Cataluña. Es distinta. Y la historia historiográfica nunca puede servir para desau-

te. Al presente se llega por caminos históricos o por imposibles milagros. Si los papeles escritos hasta ahora no sirven para explicarlos, nos obligarán a creer en milagros. Y entre aquellos que la ciencia prometida y los milagros hay un enorme abismo.

No comparto la brutal opción de que esta generación de historiadores es una "generación perdida" a la que sólo le queda oportunidad de extenuar "meas culpas". He oído a bastantes personas, después del espectral de "L'Avenç", afirmar que, profesionalmente, sólo son válidos los historiadores de generaciones anteriores, de Ferran Soldevila al padre Bailori, o las nuevas generaciones sin encorsetar. Pero estos historiadores en crisis han dado muestras profesionales y éticas de dominar el oficio a pesar de tantas falsas seguridades que los acompañan. Lo que les sucede a ellos nos sucede a todos los que fuimos compinches en el academicismo y la esperanza de izquierdas. Les toca sumergirse, pues, como vamos haciéndolo todos, en esta inevitable "cultura de la crisis", único lugar donde el siempre negativo quedarse en calzoncillos intelectuales puede convertirse en la aventura positiva de repensar todo aquello que generacionalmente nos condicionó, a la luz de un presente imprevisto. Tan sorprendente como para que en Cataluña, abunde un juridicismo político positivista que confunde la honda realidad de Cataluña con su sola situación legal. Que reduce Cataluña al solo nivel de juridicismo de sus instrumentos. Y la historia sigue siendo necesaria para deshacer este maldito embrollo y explicar por qué unos catalanes, en sintonía con el nacionalismo español, nos quieren limitar a un catalanismo administrativo. Y ésta es una de las tantas cuestiones históricas pendientes, con urgencia. Claro que para recuperar su papel, los historiadores de la generación de los sesenta, tendrán que bajar del pedestal de todos los dogmas, confesar la endeblez de su ciencia, y compartir, con todos, una cura de humildad fabricada, tal vez y tan sólo, los ensayos históricos, propios de tiempos de crisis e incertidumbre, que antes tan rotundamente deprecaban en nombre de su encumbrada ciencia y sus mulas dogmáticas inconcusas.

JAUME LORES

LA VANGUARDIA 29 junio 1984

Algunas reflexiones sobre la crisis del marxismo

Fernando Claudín

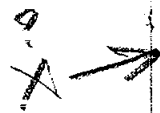
Según Colletti, «la crisis del marxismo es, ante todo, política», y su causa principal reside en que «el marxismo ha producido una realidad totalmente distinta de la que en un principio había imaginado» (las sociedades del Este)¹. Reverte y Paramio consideran que la segunda parte de la tesis de Colletti expresa perfectamente la de los «nuevos filósofos» y debe ser rechazada porque «es comparable a afirmar que el cristianismo produjo realidades como la matanza de los hugonotes o el genocidio del pueblo palestino en el Líbano»². A argumentos parecidos han recurrido diversos marxistas en la polémica con los «nuevos filósofos», e indudablemente tienen razón: ninguna teoría o ideología produce por sí sola realidades distintas de ella misma: en este caso realidades sociales y políticas. Sostenerlo sería caer en el idealismo más ingenuo, o en el más irresponsablemente especulativo, como sucede con la mayoría de los «nuevos filósofos». Pero tam-

bién sería falso negar que el marxismo, en una determinada fase de su evolución histórica, ha sido un factor relevante —combinado con un conjunto complejo de otros factores históricos de tipo social, económico, político o cultural— en la «producción» de las sociedades del Este.

O consideramos que no hay más marxismo que el de Marx —opinión que Reverte y Paramio refutan muy justamente, criticando a Colletti, y sobre todo a Althusser, porque algunos de sus planteamientos inducen a esa confusión—, o es evidente que el marxismo de la época de Lenin, tanto en su variante leniniana como en sus variantes kautskiana o bernsteiniana, influyó considerablemente en el alumbramiento y curso ulterior de la sociedad soviética. (Deben incluirse las variantes kautskiana y bernsteiniana por su responsabilidad, aunque no fueran el único factor, en la frustración de la revolución en

Occidente y en de la revolución

Pienso que la este sentido y r elucubraciones d parece pertinent ce³ (en mi *Crisis* hay reflexiones servación de Ma ferente a Robe la república ant tributuyendo, en alumbrar la soc capitalismo. D Trotski y una l xistas, pensand socialismo, cont fundamentos de ses dominantes no de insuficie sólo políticos. I análisis del cap perialismo, así particular del etcétera. En re bre abrió una aún no resuelto pecífico de aq nexión con las lizado por M aunque no pu este análisis n esa crisis expr do de científico por el marxism puesto que es fica ante la ap en su problem es la condició a un nivel sup nocimiento de mación, en ca comunista sov munista—, de

Occidente y en el consiguiente aislamiento de la revolución rusa.)

Pienso que la afirmación de Colletti tiene este sentido y no debe confundirse con las elucubraciones de los «nuevos filósofos». Me parece pertinente la analogía que él establece³ (en mi *Crisis del movimiento comunista* hay reflexiones del mismo tipo) con la observación de Marx en la *Sagrada Familia* referente a Robespierre: creyendo restablecer la república antigua, Robespierre estaba contribuyendo, en realidad —dice Marx—, a alumbrar la sociedad del *Credit Mobilier*: el capitalismo. De análoga manera, Lenin, Trotski y una larga serie de auténticos marxistas, pensando que estaban edificando el socialismo, contribuían, de hecho, a poner los fundamentos de una nueva sociedad de clases dominantes y dominadas. Lo cual era signo de insuficiencias y errores teóricos, no sólo políticos. Por ejemplo, en lo referente al análisis del capitalismo de la época, del imperialismo, así como de las clases sociales, en particular del proletariado, del reformismo, etcétera. En realidad, la revolución de Octubre abrió una crisis teórica en el marxismo, aún no resuelta. Una crisis del marxismo específico de aquella época, pero no sin conexión con las insuficiencias del análisis realizado por Marx del capitalismo anterior, aunque no pueda deducirse simplemente de este análisis marxiano. Con otras palabras: esa crisis expresaba las limitaciones del grado de cientificidad alcanzado hasta entonces por el marxismo. Cosa no grave en sí misma, puesto que es lo propio de toda teoría científica ante la aparición de nuevos «materiales» en su problemática. La crisis del viejo nivel es la condición de su superación y del paso a un nivel superior. Lo grave era el no reconocimiento de la crisis como tal y la proclamación, en cambio —por parte del partido comunista soviético y de la Internacional Comunista—, de que con Lenin el marxismo

había sido plenamente confirmado por la prueba de la historia —la revolución de Octubre— alcanzando la perfección científica. Mientras tanto, el marxismo de la II Internacional seguía degradándose en simple ideología y política de reformas sociales dentro del marco capitalista, perdiendo toda potencialidad revolucionaria.

En vida de Lenin, y durante los tres o cuatro años posteriores, hasta que se afirma plenamente el poder estaliniano, aún late algo de vida en ese marxismo «perfecto», pero a lo largo de las tres décadas estalinianas, la crisis teórica y política del marxismo, bautizado ya marxismo-leninismo, se agrava considerablemente. Es uno de los principales aspectos de la crisis del movimiento comunista. En primer lugar, el «marxismo» se convierte en ideología justificativa del nuevo sistema social; en ideología de la nueva dictadura sobre las masas trabajadoras, a la que presenta como dictadura del proletariado; en ideología del nuevo imperialismo, al que presenta como internacionalismo; en conjunto cerrado de dogmas, considerado ciencia indiscutible. Es esta «ciencia» la que concilia el socialismo con los «procesos» y el Gulag. Aquí ya ni Marx ni Lenin, ni el marxismo de ayer o de hoy, tienen nada que ver. Si en la *génesis* del nuevo sistema social el marxismo desempeñó, sin duda, un importante papel, la *edificación* del mismo entraña una ruptura radical con el espíritu del marxismo, análogamente a como la edificación de la sociedad capitalista implicó una ruptura radical con el espíritu de la ideología de las grandes revoluciones burguesas. La ideología estaliniana conserva la apariencia marxista para recubrir el peor de los antimarxismos. Su demiurgo no es el marxismo anterior, sino el nuevo Estado policiaco totalitario.

Pero la apariencia también es realidad, y la apariencia marxista de ese antimarxismo ha sido durante largo tiempo, y sigue siendo

marxismo, en
ción histó-
—combina-
e otros fac-
nómico, po-
ción» de las

más marxis-
e Reverte y
e, critica-
usser, por-
s inducen a
que el mar-
o en su va-
antes kauts-
onsiderable-
so ulterior
nchuirse las
una por su
n el único
olución en

hoy, aunque en menor grado, un factor fundamental de la crisis del marxismo. Ha bloqueado las posibilidades de su superación, al ejercer un profundo efecto alienante en generaciones de marxistas y en los partidos inspirados en el marxismo (no sólo comunistas, sino socialistas de izquierda). No es casual que durante la época estaliniana hayan sido raras las aportaciones creadoras al marxismo, y salvo contadas excepciones procedieran de individualidades exteriores a los partidos o en situación marginal dentro de los mismos; ni que en los últimos años, cuando hay un nuevo florecimiento de los estudios marxistas en diversos campos de las ciencias sociales⁴, la mayor parte siga teniendo análoga procedencia.

Por otra parte, el derrumbamiento del mito de la construcción del socialismo en la URSS y del mito de la «ciencia marxista-leninista», iniciado con el XX Congreso del PCUS, amplificado con el cisma chino y la invasión de Checoslovaquia, si bien ha tenido un efecto positivo en el desbloqueo del pensamiento marxista, en el todavía tímido *aggiornamento* de los principales partidos comunistas occidentales y en el resurgir de corrientes socialistas marxistas, al mismo tiempo ha sembrado la desconfianza hacia el marxismo en amplios sectores de trabajadores e intelectuales del mundo capitalista, para los que no es fácil hacer la distinción entre marxismo, por un lado, y antimarxismo con etiqueta marxista, por otro. Aún más acentuadamente se manifiesta esa desconfianza entre los intelectuales y trabajadores de los países del Este que inician la lucha contra la dictadura totalitaria. La moda de los «nuevos filósofos» y, en general, de las actuales corrientes antimarxistas que circulan en Occidente, tiene en esos fenómenos su principal raíz.

La segunda dirección en que se agrava la crisis teórica y política del marxismo duran-

te las décadas estalinianas concierne al problema de la revolución en el capitalismo desarrollado. No se considera necesario investigar las causas profundas de que la sociedad capitalista occidental hubiera resistido a la tempestad de 1914-1918. La interrogación se resuelve con la «traición de la socialdemocracia». No hay un nuevo análisis del capitalismo que supere las limitaciones lógicas del marxismo anterior; tampoco de las clases sociales y del Estado. Con la liquidación de Bujarin de la dirección de la IC y el PCUS (1928) desaparecen las últimas inquietudes al respecto. La prisión y la IC se encargan de sepultar por varios años las reflexiones de Gramsci sobre las peculiaridades de las estructuras políticas e ideológicas en las sociedades occidentales, en contraste con sociedades orientales como la rusa, cuya conclusión lógica era la necesidad de una teoría específica de la revolución en el capitalismo desarrollado. Pero éste es problema resuelto para la IC. La «ciencia marxista-leninista» tiene ya las respuestas necesarias, lo mismo para la revolución europea que para la china. Basta con adaptaciones estratégicas o tácticas según las coyunturas políticas de cada país y, sobre todo, según las exigencias de la política soviética.

Sobre las aportaciones críticas de Korsch y Lukács cae el anatema de heterodoxia. Por otra parte, lo que se produce aún de desarrollo teórico en el marxismo de la socialdemocracia —casi exclusivamente en el campo del austromarxismo— se acaba con la victoria del nazismo. El pensamiento crítico más o menos inspirado en el marxismo y abierto a otras corrientes se refugia en grupos o individualidades situados fuera de los partidos obreros o en zonas marginales de ellos (Escuela de Francfort, Sartre, Lefebvre, Della Volpe, etc.), y en temáticas periféricas a los problemas centrales de la revolución en Occidente.

Desde med
(después de la
cial, del XX C
gada crisis te
estrechamente
vimiento com
ción de la soc
pitalista, estal
positivo —co
desbloquear e
el efecto neg
desconfianza
y políticas de
despiertan M
tural china, l
llerismo latin
namita y lue
to negativo,
a esas ilusio
que el Gula
nador. Los «
síntoma que
bre el marxi
a este sentin
revolución.

El razona
las grandes
siglo, comen
brado sistem
ducen, bajo
tación de la
sentan un re
tades conqu
zas popular
lo mismo e
económico y
críticas, etc
nos, flota e
dio de la nu
la gran mas
americanos
ciones radica
el reformism
des partido

nas concierne al pro-
en el capitalismo des-
era necesario investi-
de que la sociedad
abiera resistido a la
. La interrogación se
n de la socialdemo-
o análisis del capita-
ituciones lógicas del
oco de las clases so-
n la liquidación de
de la IC y el PCUS
últimas inquietudes
y la IC se encargan
años las reflexiones
eculiaridades de las
eológicas en las so-
contraste con socie-
a rusa, cuya conclu-
sidad de una teoría
ón en el capitalismo
s problema resuelto
arxista-leninista» tie-
necesarias, lo mismo
a que para la china.
estratégicas o tácticas
icas de cada país y,
encias de la política

críticas de Korsch
de heterodoxia. Por
luce aún de desarro-
o de la socialdemo-
te en el campo del
aba con la victoria
ento crítico más o
marxismo y abierto
gia en grupos o in-
era de los partidos
nales de ellos (Es-
e, Lefebvre, Della
us periféricas a los
revolución en Oc-

Desde mediados de los años cincuenta (después de la muerte de Stalin y, en especial, del XX Congreso del PCUS), esa prolongada crisis teórica y política del marxismo, estrechamente vinculada a la crisis del movimiento comunista y a la creciente integración de la socialdemocracia en el sistema capitalista, estalla a la luz del día, con el efecto positivo —como he dicho más arriba— de desbloquear el pensamiento crítico, pero con el efecto negativo de sembrar la duda y la desconfianza en las potencialidades científicas y políticas del marxismo. Las ilusiones que despiertan Mayo del 68 y la revolución cultural china, la revolución cubana y el guerrillerismo latinoamericano, la revolución vietnamita y luego Chile, contrarrestan ese efecto negativo, pero las desilusiones que siguen a esas ilusiones crean el clima propicio para que el *Gulag* de Solzhenitsin haga de detonador. Los «nuevos filósofos» constituyen un síntoma que va más allá del escepticismo sobre el marxismo, aunque esté muy vinculado a este sentimiento: el escepticismo sobre la revolución.

El razonamiento de base es muy simple: las grandes y pequeñas revoluciones de este siglo, comenzando por la soviética, han alumbrado sistemas sociales y políticos que reproducen, bajo otras formas, la opresión y explotación de los trabajadores, e incluso representan un retroceso en relación con las libertades conquistadas por la lucha de las fuerzas populares bajo el capitalismo. ¿Ocurriría lo mismo en Occidente pese a su desarrollo económico y cultural, a sus tradiciones democráticas, etc.? El interrogante, cuando menos, flota en el aire que respiramos. En medio de la nueva crisis mundial del capitalismo la gran masa de los trabajadores europeos y americanos no da signos de inclinarse por opciones radicales. Explicarnos el fenómeno por el reformismo y la «integración» de sus grandes partidos y sindicatos, incluidos los par-

tidos eurocomunistas, es moverse en un círculo vicioso, porque esos partidos y sindicatos son, ante todo, creación de los propios trabajadores. Los repetidos intentos grupusculares de sacar a los trabajadores de su «error» no han tenido nunca el menor resultado. Y se comprende.

El renacimiento del pensamiento crítico marxista que se inicia en la segunda mitad de los cincuenta y en los sesenta (Althusser, Colletti, el grupo de *Socialisme ou Barbarie*, etc.) y se acentúa en la década que estamos viviendo, está protagonizado generalmente —como ya dije— por intelectuales al margen, o en zonas marginales, de los partidos de masas, aunque en su temática comienzan a ocupar un lugar destacado los problemas más directamente ligados con una nueva teoría de la revolución (investigación del capitalismo e imperialismo contemporáneos; análisis del actual Estado capitalista y de las formas de democracia; sociología de las clases sociales; formación y estructuras de la sociedad soviética; estudios históricos del capitalismo y de las formaciones anteriores; feminismo, sexualidad, medio ambiente, etc.). Este importante despertar científico puede ser el preámbulo —como sugieren Reverte y Paramio— de una revolución teórica en el marxismo, susceptible de proporcionar una nueva base teórica a la revolución en Occidente y a la revolución en el Este. Este último tema y el de las revoluciones en el «tercer mundo» menos desarrollado (los problemas latinoamericanos cuentan ya con importantes investigaciones teóricas), son los que se encuentran más atrasados en la investigación marxista, pese a los importantes estudios iniciados por Bettelheim y algunos otros sobre la formación social soviética.

La gran debilidad actual, manifestación también —y no de las menos relevantes— de la crisis del marxismo, reside en que esos progresos de la investigación marxista están

muy desconectados de los principales protagonistas de la lucha práctica —partidos, organizaciones y movimientos de masas—, sobre todo en el mundo capitalista anglosajón, pero también en la Europa latina. Se acentúan incluso las tendencias al abandono del marxismo como instrumento teórico, y a sustituir el culto de otros tiempos —siquiera fuera a la letra de la doctrina— por el culto al pragmatismo y el tecnicismo.

Si este divorcio se profundizara, el marxismo podría convertirse finalmente en un saber académico, sin gran incidencia en las luchas prácticas por la transformación revolucionaria del mundo. Incluso podría ser más «útil» a las clases interesadas en la conservación del actual orden social, porque el conocimiento de la realidad no sólo sirve para su transformación, sino también para oponerse a ella.

Que las cosas tomen uno u otro rumbo dependerá, en parte, de que los marxistas no se limiten a la actividad teórica y se vinculen de una u otra manera a la lucha política, desde dentro o desde fuera de los partidos y organizaciones de masas: que lleven a éstos la discusión e incidan en la elaboración de sus plataformas programáticas, en su estrategia y táctica. Ha muerto el marxismo que fue aprisionado por Estados y partidos, pero el marxismo vivo que está renaciendo no podrá desarrollarse plenamente, y llegar a ser, más que en el pasado, la teoría de la revolución social, si no engarza profundamente —al mismo tiempo que conserva su plena independencia— con el movimiento real que lucha por el socialismo.

¹ Lucio Colletti, «El problema de la dialéctica», *El Viejo Topo*, 20, mayo de 1978.

² Jorge M. Reverte y Ludolfo Paramio, «¿Crisis del marxismo o crisis de los filósofos?», *El Viejo Topo*, 24, septiembre de 1978.

³ Lucio Colletti, art. cit.

⁴ Véase el art. cit. de Jorge M. Reverte y Ludolfo Paramio.

Els catalans i l'Estat

La relació entre nació catalana i Estat als segles XIX i XX és una de les grans qüestions difícils, però bàsiques, que cal estudiar. La tesi de Pierre Vilar, seguida i radicalitzada per Jordi Solé Tura, va ser un primer plantejament que no ha estat seguit d'estudis i resten moltes incògnites. Potser cal anar a una revisió general. No és el nostre objecte emprendre aquí aquesta revisió, sinó assenyalar un seguit de punts per a iniciar-la, si cal.

Al segle XVIII, des de que s'esgota l'estat de violència posterior a la guerra de Successió fins a la guerra del Francès, la integració de les classes dominants catalanes a l'Estat espanyol sembla realitzar-se. Per als catalans d'aleshores, segons Pierre Vilar, pàtria, país, nació i estat semblen expressar la mateixa cosa: Espanya. Aquest aprovincianament dels catalans al segle XVIII sembla menys sòlid que a primera vista, però, si recordem el memorial de greuges a les Corts espanyoles de 1760, l'avalot contra les quintes de 1773 - on la defensa dels vells privilegis residuals de la terra es present -, la ineficàcia de la guerra del Rosselló en l'ofensiva - tot i l'ampulós nom publicitari de Guerra Gran - i l'eficàcia en la defensiva en el marc d'una organització pròpia autòctona, la vitalitat de la llengua catalana, malgrat no comptar amb una literatura culta, la fidelitat històrica al propi dret civil i al record de les pasades grandeses per part dels erudits que creuen que el català era perdut per a "la república de les lletres", el neofederalisme de la Junta del Principat en la guerra contra Napoleó i la resistència a l'enquadrament militar assimilista durant aquesta guerra, que els catalans perden.

¿ Els catalans en el transcurs del segle XIX tendeixen a trencar amb la submissió incondicional del segle XVIII perquè la Monarquia hispànica fracassa com a imperi i com a estat modern industrial ? ¿o bé el grau superior de desenvolupament econòmic no feu més que reforçar la resistència a la consumació de la desnacionalització, que sense aquest fenomen hauria estat inviable ? ¿ La consciència d'un creixement econòmic insuficient, però notable, malgrat i no gràcies a l'Estat espanyol, fou el que feu insuportable la inferioritat política dels catalans ?

Gaspar de Remisa - patró de Bonaventura Carles Aribau - i el general Llauder en la transició del decenni contra-revolucionari de Ferran VII al liberalisme censatari i supercentralista de la regència de Maria Cristina, Joan Prim, Laureà Figuerola, Víctor Balaguer, Estanislau Figueras i Francesc Pi i Margall durant el sexenni democràtic, són tots catalans que s'installe a Madrid, que porten un projecte d'estat i un projecte polític espanyol i entren a l'aparell administratiu i de govern espanyol acompanyats de col·laboradors. Sembla que cal una crisi fonda de la vella monarquia patrimonial i de les seves pretensions de conservar l'imperi per a que puguin entrar catalans al poder central, ja que el cas de Francesc Permanyer, ministre amb l'Unió Liberal, no és prou significatiu, tot i que representa un precedent del cas posterior de Víctor Balaguer, també floralesc i també ministre d'Ultramar.

Els casos més interessants dels citats són els de Balaguer i Pi i Magall. El primer va ser un promotor progressista de la Renaixença i un historiador romàntic protocatalanista, i després s'integrà incondicionalment en l'Estat unitari, sent

es de moviments catalanistes cada vegada més amples.

La tesi de Solé Tura de que la història del catalanisme és la història d'una

es
ja que ocupaven, encara que de forma subordinada, una part de l'aparell polític provincial

ministre de Sagasta dnançla Restaració.Pi,encanvi, senseparticipar des de Madrid en la Renaixença, encapçalava un projecte federal que resultà inviable i que, més tard enfocà amb un sentit regionalista històric a Las Nacionalidades.Tots dos mantingueren els lligams amb Catalunya,tot i actuar en l'àmbit de l'estat espanyol exclusivament.Víctor Balaguer no tregué conseqüències polítiques del seu catalanisme literari.Pi acabà els seus dies com a regionalista ,en contrast amb la paradoxal trajectòria del seu antic company de partit Valentí Almirall.

El federalisme republicà no era catalanista,però fou el bressol,la plataforma de llençament del particularisme polític protonacionalista,encara que no fos ell qui orientés i dirigís el moviment nacional durant el seu primer període.

Al costat dels homes abans mencionats hi trobem altres ,no nascuts a Catalunya, que actuen de vegades com a agents d'interessos catalans a Madrid,i potser el cas més conegut és el de Pascual Madoz.

En qualsevol cas, des de 1822 fins a 1875 els catalans estàn dividits per una pugna civil - latent quan no sagnant - entre dues concepcions incompatibles: la carlina i la liberal en totes les diverses versions d'aquesta segona.No era viable un front català de cara a un canvi a Espanya.També comença a existir des de la revolta provincialista dita centralista de 1843- i fins i tot abans - un particularisme democràtic,convertit vint anys després en federalisme republicà intransigent i també existeix abans de 1868 un focus intel.lectual reduït catalanista,que cristal·litza en el grup de " La Renaixensa",amb el qual els federals catalanistes d'Almirall creen el Centre Català el 1882.No fou fins a la definitiva desfeta del carlisme i del federalisme republicà,que resulta imaginable un front polític català, una prefiguració de Solidaritat Catalana,que Valentí Almirall no aconseguí fer, perquè la burgesia no el seguí i perquè el sector nacionalista de la Lliga de Catalunya tampoc l'acceptà amb els paràmetres ideològics progressistes que Almirall volia donar-li.

Cal tornar-se a preguntar si el període 1820-1885 pot sintetitzar-se dient que fou aquell en que els caps de la indústria catalana,havent fet seu el mitjà cre mercat nacional espanyol i lluitant per protegir-lo,aspiraven sense èxit a dirigir no un estat català sinó la nació espanyola. Però quan la premsa reaccionària madrilenya vol combatre els republicans federals el 1873 sap que el més eficaç és presentar com inadmissible que el cap de govern ,dos ministres i trenta dos dels quaranta nou governadors civils són catalans.Que el nacionalisme català pugui ser conseqüència del rebuig nacionalista castellà-espanyol, no sols per la política

descatalanitzadora practicada al Principat sinó també per la malfinança envers els catalans com a governants lleials,resulta palès però no suficient per a respondre a tots els interrogants entorn a les relacions entre nació catalana renaixent i Estat espanyol.La visió que lliga proteccionisme i catalanisme és reduccionista.~~Primer~~ Les victòries proteccionistes - que no ho són de la indústria catalana ni exclusivament ni principal - de 1890 i de 1906 no apaguen les ànsies d'autogovern,sinó que són coetànies de moviments catalanistes cada vegada més amples.

La tesi de Solé Tura de que la història del catalanisme és la història d'una

revolució burgesa fracassada, cal matitzar-la en el sentit de que la revolució burgesa espanyola no fracassà sinó que fou una revolució burgesa espanyola i no francesa, és a dir ajustada als paràmetres d'un estat econòmicament subordinat i subdesenvolopat de la periferia del centre capitalista de l'època.

La tesi de Solé Tura desenvolupa la coneguda tesi de Pierre Vilar de que "fou el desig frustrat d'amotllar el grup espanyol a la imatge de nació moderna, amb indústria i un mercat nacional, el que portà als catalans doctrinaris i els homes d'acció a somnis històrics d'un estat per a ells i a una nació catalana". Entre 1885 i 1917, segons Pierre Vilar, "una classe aspirava a la direcció de l'estat i quan veié que se li negava la direcció de l'estat espanyol retrocedí cap a la demanda d'organització regional autònoma políticament". Així no sols el nacionalisme català apareix com a intrínsecament burgès sinó que el factor de fracàs de l'intervencionisme espanyol apareix primat sobre el factor de la voluntat de resistir l'assimilació i establir un desenvolupament no dependent. D'aquesta tesi de que si els catalans haguessin pogut ser els piemontesos d'Espanya, no hauria hagut nacionalisme català, un nacionalisme majoritàriament no separatista, algú podria deduir que en un Estat espanyol ja industrial, amb ministres, directors generals i governadors catalans i amb una eficàcia superior a aquella, el catalanisme polític ja no té raó de ser.

Tornant al segle XIX, veiem que uns catalans participaren destacadament en un projecte alternatiu d'estat espanyol més funcional i eficaç, però que per a ser viable, havia de ser unitari i, per tant, negar la possible nació catalana. Quin aquell projecte fou federal, no sols resultà inviable, sinó que era el 1873 més comunard, més municipalista que regionalista. Sols després del seu fracàs i quan el republicanisme espanyol esdevenia obertament unitari, generà un regionalisme català pre o proto nacionalista, encara que Almirall es negués a reconèixer les conseqüències lògiques de les seves premisses.

Amb el nacionalisme conservador de la Lliga Regionalista i de Prat de la Riba sembla desaparèixer un projecte alternatiu d'estat espanyol, tot i la abundància de discurs regeneracionista. L'accidentalisme del regionalisme nacionalista i les dificultats permanents en les relacions entre el republicanisme espanyol i el republicanisme nacionalista català, donen lloc a l'intent de resoldre la papereta amb un inconcret federalisme iberista que no comportava cap estratègia ni cap projecte estatal viables, tant en el cas de la dreta catalana hegemònica com en el de l'esquerra catalana minoritària durant el primer quart del nostre segle.

El problema era que sense un projecte d'estat espanyol, l'intervencionisme en el poder central es manifestà eixorc i el nacionalisme català anà a remolc. En realitat la Mancomunitat constituí certament una novetat moral i contribuí a desenvolupar la consciència nacional catalana, però no representà una novetat total respecte el que havia passat fins aleshores. Les forces polítiques catalanes - certament organitzades per separat com a tals i això és una important novetat - instal·lades a ajutaments i diputacions seguien com en el segle XIX negociant amb el poder central, confides en que no podien ser ignorades i que el poder central negociaria i pactaria amb elles ja que ocupaven, encara que de forma subordinada, una part de l'aparell polític provincial

i el supermunicipi de la metròpoli barcelonina. Els anys de la pre-dictadura priorriverista i el sexenni dictatorial negaren aquestes esperances, ~~XXXXXXXXXXXX~~ representaren el trencament del pacte implícit. Hagué una burgesia catalana disposada a acceptar la dictadura a canvi de lliurar-se de la CNT, però a escala de l'estat espanyol, era evident que per a reprimir la demanda d'autonomia dels catalans, calia que tots els espanyols es sotmetessin a l'estat d'excepció. Les esquerres espanyoles arribaren a la convicció de que algun tipus parcial de satisfacció calia donar a les aspiracions nacionals catalanes. El fracàs de l'accidentalisme, del possibilisme i del conservadurisme portaren a un sector de les classes mitges catalanes a decantar-se per la República, a la vegada que una part dels obrers donaven suport a una esquerra catalanista de tipus "radical-socialista". Així arribà la Generalitat pre-estatutària de Macià i l'absorció de les quatre diputacions provincials primer i la desaparició dels governadors civils després.

L'esquerra catalanista, hegemònica el 1931, volgué fer compatible la doble herència: una solució autonòmica particular per a Catalunya i un projecte federal per a l'estat espanyol. Però aviat hagué de renunciar al projecte federal, tot i el canvi de règim. Adoptà aleshores el possibilisme que fins al 14 d'abril de 1931 havia rebutjat com a propis de la Lliga Regionalista. Fracassada i descartada la via insurreccional, restava solament la solució particularista. La rebaixa del moderat Estatut de 1931, imposada per les Corts Constituents, produí primer mala consciència entre les esquerres nacionalistes i després una sensació permanent d'inseguretat que conduí a la fuga cap endavant del sis d'octubre de 1934. Durant el bienni republicà reformista les contradiccions semblaren superades no sols per l'Estatut de 1932 sinó per l'esperança de que l'estat, que seguia sent unitari - integral - podia caminar cap a una federalització pel camí de la descentralització. Hagué ^{un} ~~un~~ ^{de} ~~un~~ ~~ministres~~ ~~representants~~ ~~de~~ la minoria catalana a totes les coalicions governamentals de centre-esquerra del primer bienni republicà, des de Nicolau d'Oliver al ministeri d'Economia, fins a Carles Pi Sunyer al de Treball, passant per Jaume Carner a Hisenda i Lluís Companys a Marina - Marcel·lí Domingo era un cas especial -, significant així la identificació de l'esquerra catalanista amb una constitució que havia votat, tot i ser unitària. Pere Rahola el 1935 en representació de la Lliga catalana i, després, el 1936 Lluhí i Vallescà en representació novament de la minoria catalana seguiren i reemprengueren en conjuntures ben distintes la tònica del primer bienni republicà. Aquesta no era evidentment la mateixa situació que la de Ventosa i Calvell o Cambó col·laborant en representació d'un partit catalanista en els governs d'un règim centralista, sense cap contrapartida descentralitzadora el 1917-18, el 1921-22 i el 1931, abans de la República. Tampoc era aquella una situació comparable a l'actual, en que els dos ministres catalans ho són com a pertanyents al partit en el govern, però sense representar al socialisme català.

Durant el primer bienni republicà la intervenció es produïa sense renúncia a representar a un partit català independent i la participació no suposava subordinació. Es tractava, però, d'un suport des d'una posició marginal i donat a canvi d'un desplegament autonòmic, que, tot i la participació de la ERC al govern, no deixà d'ensopegar amb serioses dificultats. I és que les esquerres espanyoles que

haVIEN VOTAT L'Estatut de 1932 compartien la concepció d'Ortega i Gasset de que el nacionalisme català era incompatible amb la vertebració d'Espanya, necessàriament adjudicada a Castella i era una desgràcia que calia conllevar, amb més renúncies dels catalans que dels castellans evidentment.

Els ministres catalans no podien impulsar des del govern el procés autonòmic entre 1931 i 1933. Seguia funcionant de fet el mateix sistema que durant el segle XIX i el primer quart del XX. Atrinxerats en l'administració local i regional -abans inexistent-, els catalans negociaven des de la perifèria amb un poder central alié - tot i el seu suport - un poder que no podia ignorar-los.. El nacionalisme català, producte de la identificació de l'estat amb el nacionalisme castellano-espanyol, esdevenia un impediment per a dirigir l'estat amb un projecte polític espanyol, i els catalans, que havien proclamat la república a Barcelona abans que es proclamés a Madrid, tornaren a anar a remolc. Encara pitjor, la convicció de que l'autonomia assolida era tan fràgil i plena de forats que depenia de que les esquerres espanyoles seguissin al govern espanyol, suposà que quan aquestes el perderen i tornaren les dretes a manar a Madrid, les relacions entre el poder central i l'autonòmic s'anaren deteriorant fins a la revolta del sis d'octubre de 1934 en la que fou invocada aquella república federal per a Espanya a la que les esquerres catalanes havien renunciat tres anys abans. Que el fet de la revolta sigui inseparable de la vaga revolucionària fracassada desencadenada pels socialistes espanyols contra el govern Lerroux-CEDA i que pervivia a un sector del partit dominant a Catalunya l'enyor de l'autodeterminisme confederal i rupturista, abandonat per Macià el 1931, són fets que no invaliden l'afirmació anterior. Ni separatisme ni suport incondicional a una República que no era federal: el nacionalisme català d'esquerra no trobà la manera de contribuir a consolidar la democràcia espanyola, base de l'autonomia catalana. Cal, no obstant, no aïllar el fenomen. La manca d'una dreta republicana a Espanya, la dificultat d'una alternància sense crisi del nou règim, tingueren un paper rellevant en l'actitud que conduí al sis d'octubre. Sense plena autonomia política, ni el socialisme ni el comunisme aconseguiren pendre terreny a l'anarcosindicalisme i la ruptura ERC-CNT erosionà l'estabilitat política catalana anterior a la guerra civil.

Hi ha un tòpic que cal revisar: el de la manca de sentit de l'Estat entre els catalans i la seva inexperiència política com a explicació del seu destí. No és que els catalans no s'hagin dedicat a la carrera política perquè a Catalunya hagin trobat altre oportunitats professionals molt més variades que les que trobaven a casa seva els andalusos, gallecs o valencians que feien la carrera de l'administració pública. Es que els catalans han concebut la carrera política sobre la base de l'èxit professional i/ o empresarial previ i no sobre la de la pertinença al funcionariat estatal. La majoria dels catalans que entraven en els cosos docents o tècnics especialitzats de l'estat no tenien com a meta Madrid com la majoria de la resta dels espanyols, sinó Barcelona o qualsevol altra ciutat de Catalunya. Si no resultava atractiu per a un català fer una carrera de governador civil per successives províncies era degut a que la vida política seguia a l'Espanya agrària unes pautes distintes que les d'una societat més desenvolupada ~~com la del seu país de procedència~~. Ara bé,

dins l'Estat unitari ^{hi}només havia un model de cursus honorum i els polítics catalans quan arribin al govern, arribaran des de l'exterior, amb totes les dificultats psicològiques i socials que aixó comporta. De l'utopisme passaran de vegades al pragmatisme encongit massa sobtadament.

Resulta necessari estudiar les relacions entre nació catalana i Estat no sols a través de la literatura política, sinó també a través del paper dels molt escasos ministres, subsecretaris, directors generals, governadors catalans, i a través de les relacions entre les corporacions empresarials catalanes i l'administració estatal, a través de les relacions entre l'administració local i provincial de Catalunya i el poder central, sense descartar, naturalment, l'estudi dels projectes polítics globals propulsats o assumits pels catalans.

Toparem en aquest camí amb un premir problema: si be cal governar Espanya per governar Catalunya realment, l'intervencionisme català en el govern central, bé per manca d'un projecte viable d'estat, bé perquè es porta un projecte que és viable perquè és unitari, apareix com a històricament incompatible amb l'afirmació nacional catalana. Exercir de ministre equival aparentment a deixar d'exercir de català i no exercir de ministre suposa la marginalitat perifèrica, una marginalitat contrària a la dinàmica d'un federalisme nacional català, necessària per consolidar un Estat espanyol democràtic, reformador, funcional, que Catalunya necessita perquè li permeti el seu desenvolupament en lloc de posar-li traves.

A aquesta problemàtica complexa cal apropar-s'hi sense cap dels dos apriorismes següents: que la participació ministerial és un oblit o negació de la consciència nacional catalana, i que en cas d'haver-se produït una participació hegemònica d'alguns catalans en el poder central, no ^{hi}hauria hagut "problema català". Hi ha la permanència d'uns factors estructurals, però també un context que canvia i captar els problemes dins les dues coordenades és la feina de l'historiador.

Cal a més evitar reduccionismes. Una classe no ha de ser entesa com a una entitat merament definida pels seus interessos econòmics. El discurs nacionalista és molt més complex que l'expressió dels interessos materials de la classe que un moment determinat exerceix l'hègemonia dins el moviment nacional. La teorització, més o menys elaborada d'un moviment nacional és elaborada pels intel·lectuals ~~expressant~~ al mateix temps el punt de vista del grup funcional i la de la classe a la qual pertaneyen o amb la qual s'identifiquen. Però no s'ha d'oblidar que aquesta teorització té com a base els sentiments i la ideologia implícita creats per la situació global de la població de la qual formen part, i que té una funció mobilitzadora que exigeix satisfer els sentiments de les masses en el seu conjunt. Per això assimilar aquestes teoritzacions nacionals a simples mites utilitaris d'una classe de la nació, com han fet sovint els marxistes, és un error perquè aquelles no poden triomfar mínimament si no superen l'horitzó d'una classe.

L'arbre del marxisme català

Emili Gasch

Francesc Roca

Ricard Vinyes

Si l'arbre del marxisme al món que presentem a l'altre número de *Nous Horitzons* dedicat a Marx tenia precedents que, en certa manera, han constituït un element de provocació per a nosaltres, quan ens encarem amb la possibilitat-necessitat de dibuixar un arbre del marxisme català els precedents són del tot inexistents. Partim gairebé de zero. I si, tot cercant documentació útil, ens atensem a la classificació dels arbres existents als Països Catalans, el problema s'amplifica fins a límits insospitats: els arbres que tenim pertanyen a cinc grans grups: arbres subalpins, arbres eurosiberians, arbres mediterranis, arbres macronèsics i arbres de ribera. L'arbre del marxisme català, per ser acceptat amb una certa unanimitat, hauria d'ésser un arbre aproximadament real, és a dir, en aquest cas, que neixi a l'àrea catalana i, per tant, haurà d'ésser subalpí, o eurosiberià, o mediterrani o macronèsic (ja que els dits arbres de ribera són, a l'origen, principalment eurosiberians i, secundàriament, mediterranis).

Ara bé: el resultat ha estat molt condicionat per la història. I la història ens parla d'un tronc extremament curt (on podríem situar la revista *El obrero* —1881-1885—) i, ben aviat, dues branques ben poc gruixudes i força separades l'una

de l'altra. A la primera, si fem cas d'en Miquel Ferrer, hi situarem «el primer marxista català», el metge Gaspar Sentinyon (Barcelona 1835-1902). A la segona, el patriarca de l'anarquisme hispànic, Anselm Lorenzo (Toledo 1841 - Barcelona 1914), que visità Marx, a Londres, una tarda del mes de setembre del 1871 i passà la nit en blanc, car «en presència d'aquell gran home, davant les manifestacions d'aquella intel·ligència, em sentia anorreat i, malgrat l'immens gaudi que experimentava, m'hauria estimat més trobar-me a casa meva...».

L'arbre creix esprimatxat i en dues direccions fins al 1915-30. A la primera branca, Fabra Ribas i *La justícia social*; a la segona, Maurín i el grup de *La Batalla*, i, més tard, Renau i *Nueva cultura*, donen saba nova a l'arbre. La primera branca ha conegut Jaurès, i els fabians i la socialdemocràcia alemanya. La segona ha viatjat a Moscou, torna a Marx (millor: descobreix Marx), tradueix Lenin (i a *La Batalla* es parla de Gramsci). Les dues branques es fonen als anys trenta. Amb dues evolucions (des del socialisme i des del sindicalisme revolucionari) vers el comunisme. Llibertat i marxisme creixen alhora, com una sola cosa. L'arbre esdevé un arbre de veritat.

Renaixença

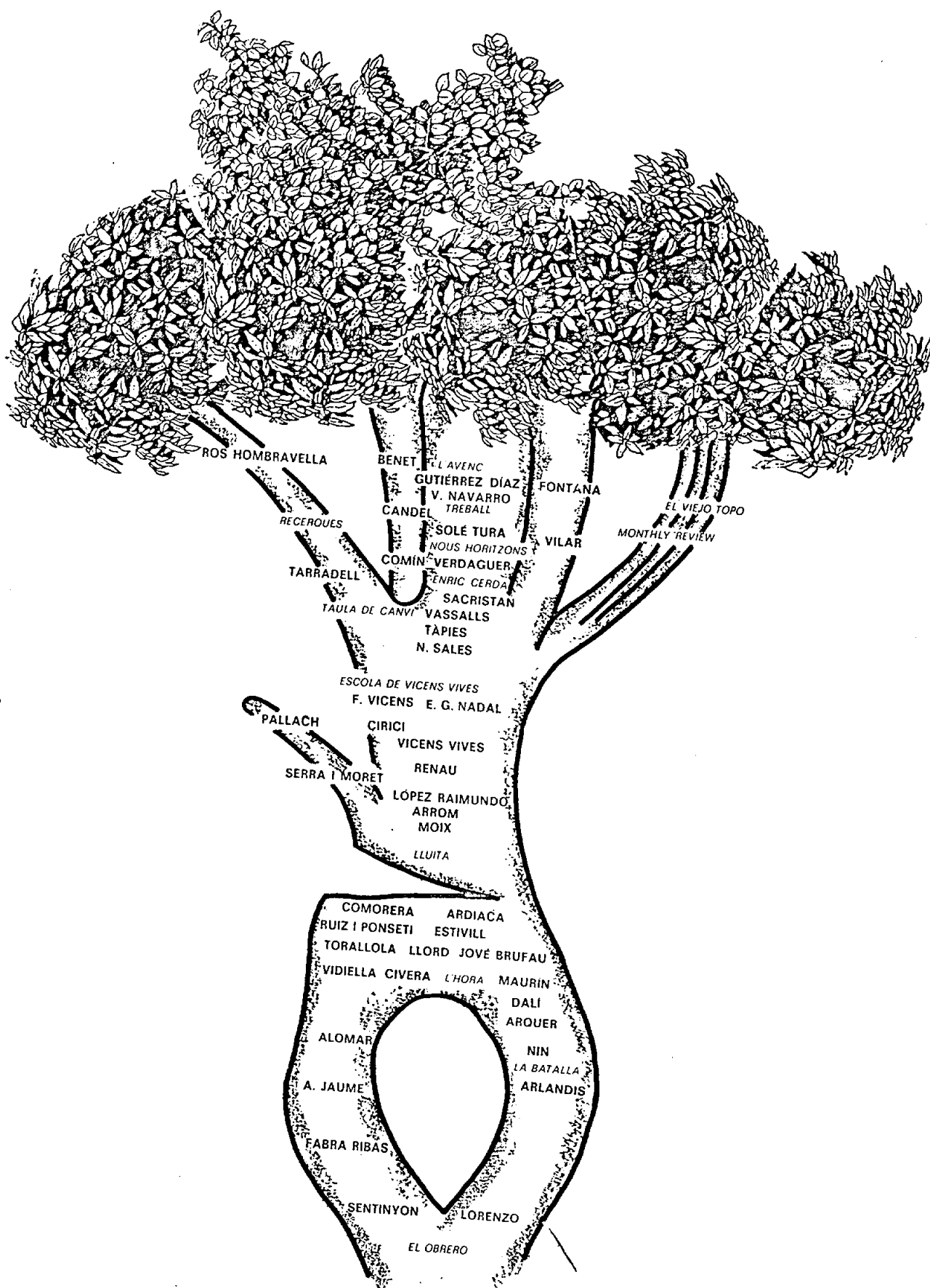
A partir del 1939, el cop de destrial i cercle de ferro, el garrot que colla l'arbre, en posen en perill la supervivència. Hi ha l'exili, és clar, però l'exili és erigit de problemes i, d'altra banda, els exiliats nodreixen, en certa manera, altres arbres. Elements del model de la nova economia, de la via catalana al socialisme, seran recollits en altres contextos (1). L'única branca-tronc del marxisme català no començarà amb força fins després del 1957-60. (I, encara, a l'entremig caldrà prendre nota d'una branca que surt i s'esmuny.) D'aleshores ençà, l'arbre, per fi, té branques i branquillons, creix amb una certa força i comença a fer ombra (la qual cosa, inexplicablement, molesta alguns entestats a ignorar-lo). Ara bé, el mateix fet d'aquest creixement implica unes noves necessitats: d'espai, d'aigua, d'una bona saó, i d'ací sorgeix un caramull de problemes, de dificultats. Del tronc central en sortirà una branca neo-positivista que, sense acabar de deslligar-se del tot del seu origen marxista, se n'allunyarà progressivament. Alguns noms, algunes revistes, ja no són a l'arbre; han volat vers l'arbre liberal d'un sector dels eurosocialistes i, per tant, ja no és possible trobar-los en aquesta branca neo-positivista.

La branca gruixuda central rep un empelt procedent d'un arbre d'una altra espècie: de l'arbre cristià. D'altra banda, dins el tronc central es produeix una certa diferenciació que, d'alguna manera, correspon a les dues grans branques inicials del marxisme al món, aquelles que s'iniciaven amb Luxemburg i Lenin (2).

Finalment, d'aquesta branca gruixuda, en sorgeix un branquilló amb una forta empenta doctrinària i cosmopolita i un interès pel marxisme teòric de base agrària. ●

(1) Vegeu la veu «nova economia» del diccionari *Ictineu* (Barcelona, Edicions 62, 1979).

(2) Vegeu: «L'arbre del marxisme», *Nous Horitzons*, 84.

POLÉMIQUES ET CONTROVERSES

STATISTIQUE ET DÉMOGRAPHIE HISTORIQUE

Réflexions sur l'ouvrage d'A. Croix : *Nantes et le pays nantais au XVIe siècle*

Voici un ouvrage qui sort des sentiers battus, puisqu'il constitue la première exploration méthodique des registres paroissiaux du XVIe siècle, dans un secteur privilégié : l'actuel département de la Loire-Atlantique qui faisait partie presque entièrement du diocèse de Nantes¹.

Cette belle étude a été rendue possible par l'initiative de l'évêque Henri Le Barbu qui, s'indignant qu'un grand nombre de gens aient contracté des mariages illégaux et interdits par le droit à cause de l'ignorance de leur parenté spirituelle, ordonne le 3 juin 1406 à tous les curés de son diocèse de coucher et inscrire en leurs registres les noms des parrains et marraines, ainsi que ceux des enfants. L'ordonnance semble avoir produit progressivement ses effets grâce à des fréquentes visites épiscopales (du moins de 1570 à 1578 et de 1593 à 1600) : Savenay tient registre dès 1464, 44 paroisses ont une série antérieure à 1539, 30 autres antérieures à 1579.

Finalement, après avoir songé à constituer un échantillon complet, A. Croix a retenu l'ensemble des 44 paroisses disposant soit d'une série de baptêmes de longue durée, soit des trois séries (baptêmes, mariages, sépultures) pour la seconde moitié du siècle. Regrettons seulement qu'il ait cru devoir éliminer un certain nombre de paroisses, sous prétexte qu'elles étaient trop petites².

On reste admiratif devant la somme de travail fourni : 169 registres déchiffrés dans des conditions très difficiles ; comptage des actes dans 146 autres. Ont été ainsi lues plus de 100 000 pages, et dûment enregistrés plus de 190 000 actes. Les résultats des comptages sont publiés en annexe dans 40 tableaux, dont 32 concernent des communautés rurales et 8 des paroisses de la ville de Nantes³.

Pourtant, il faut, avec A. Croix, « se garder d'un enthousiasme sans retenue à l'égard des registres paroissiaux ». Ils comportent des lacunes, les unes rendues évidentes par des sauts dans la chronologie des actes ou la numérotation des pages, les autres discernables, mais beaucoup plus difficiles à combler par interpolation : en particulier les baptêmes-sépultures, qui ne sont jamais déclarés⁴. En outre, l'auteur aurait dû franchement poser le problème du sous-enregistrement éventuel des baptêmes, qui peut tenir soit à la négligence des curés, soit à l'existence de communautés protestantes. Si A. Croix a de bonnes raisons de croire que ce probable sous-enregistrement n'a pas varié avec le temps, il n'y a que demi-mal, et les conclusions n'en sont que partiellement affectées ; mais le doute subsiste.

Pour le dissiper, il eût fallu procéder à la reconstitution des familles : en calculant la proportion des « naissances perdues », selon la méthode de Louis Henry, on aurait mesuré le sous-enregistrement ; mais l'auteur estime que cette reconstitution est impraticable pour le XVIe siècle « d'une part parce que les registres de mariages et de sépultures n'apparaissent au mieux que pour une période de trente ans, d'autre part parce que ces registres, ceux de sépultures en particulier, sont d'une qualité très insuffisante ». J'avoue que j'aurais bien aimé y voir de plus près : les registres d'Anetz, de Beslé, de Coueron, de Couffé, de Guenrouet, de Marsac, de Maumusson, de Saint-Brévin, de Saint-Mars-du-Désert, de Varades, ainsi que presque tous ceux des paroisses nantaises ne présentent guère de lacunes après 1570 : pourquoi ne pas avoir tenté d'y reconstituer les familles, quitte à pousser les relevés jusqu'en 1620 ? Pourquoi, à Nantes, n'avoir pas cherché à croiser les données nominatives tirées des registres paroissiaux avec celles qu'auraient pu fournir les rôles fiscaux s'ils avaient été exploités à fond⁵ ?

Évidemment, la reconstitution des familles aurait nécessité un gros effort supplémentaire qui dépassait sans doute ce qu'il est normal d'exiger pour une thèse de 3e cycle, mais, faute de l'avoir entreprise, l'auteur laisse son monde un peu sur sa faim, et c'est en vain qu'il cherche à faire passer cet abandon pour mineur ; le choix d'une méthode d'exploitation sommaire fait changer l'étude non seulement d'échelle mais de nature : l'unité d'observation devenant la paroisse, et non plus la famille, l'auteur est dans la situation d'un photographe qui travaillerait au « grand angle » pour étudier le comportement des insectes.

Bien entendu, comme l'écrit P. Goubert, cité par A. Croix, « on peut rassembler et publier des renseignements fort intéressants », même si cette méthode n'est pas utilisée. Toutefois, l'analyse des données brutes du mouvement de la population exige un minimum de connaissances statistiques, et c'est ici que le bât blesse.

Certains développements d'A. Croix sont fort difficiles à suivre, peut-être à cause d'erreurs de calcul, mais plus vraisemblablement parce que l'auteur s'est embrouillé dans l'analyse démographique : voulant donner une idée de la mortalité infantile et juvénile dans la paroisse de Couffé, où les registres mentionnent l'âge de la quasi-totalité des enfants « ensevelis », il affirme successivement : « Des six cent quatre vingt personnes ensevelies à Couffé de 1578 à 1593, deux cent quatre vingt douze sont des enfants de moins de vingt ans, soit 42,7 % », et, page suivante : « En quatorze ans, de 1578 à 1593, ont été baptisés à Couffé, cinq cent cinquante sept enfants et ont été enterrés deux cent cinquante sept âgés de moins de vingt ans. Ont donc survécu 53,8 % des enfants baptisés ». Or, la statistique qu'il publie pp. 254-255 donne, pour la même période, 667 baptêmes et 682 enterrements. Il faut en conclure que les additions d'A. Croix ne sont pas exactes.

Admettons que le second calcul se rapporte en fait à la période 1580-1593 (on trouve alors 561 baptêmes pour quatorze ans, ce qui minimise l'erreur) : il n'en reste pas moins qu'il est de mauvaise méthode de comparer l'effectif des décédés aux baptêmes de la même période, puisqu'une partie des décédés n'appartient pas aux mêmes générations : à Couffé, on enregistre 438 baptêmes dans la décennie 1581-1590, mais il y en avait eu 500 exactement dans la décennie précédente. Ainsi la proportion de décès d'adolescents de 10 à 19 ans se trouve artificiellement gonflée, puisqu'ils proviennent de cohortes plus nombreuses à l'origine.

A. Croix appelle « taux de mortalité infantile et juvénile par groupes d'âges » des chiffres de décès par âges, rapportés au total des baptêmes de la période. Les comparant à ceux que P. Goubert avait établis pour Auneuil, il s'étonne de trouver une faible mortalité infantile, et une forte mortalité juvénile. En fait, ses données ne sont pas représentatives d'une situation normale, car la paroisse de Couffé a subi en 1583-1584, et en 1591-1593 des mortalités exceptionnelles, d'origine vraisemblablement épidémique, qui ont pu frapper sélectivement certaines classes d'âges. Inutile de prolonger le débat ; l'erreur serait vénielle, s'il n'y avait plus grave ailleurs.

Voici, par exemple, l'étude du mouvement saisonnier des mariages, des conceptions

et des sépultures. A. Croix utilise des indices « dont la base 100 est la moyenne des douze mois de l'année » ; les a-t-il corrigés en fonction de l'inégalité des mois ? On voudrait en être sûr, mais on n'a aucun moyen de le vérifier, puisque l'auteur ne donne pas ses chiffres, mais seulement des graphiques, dont les variations peuvent être aléatoires, compte tenu du faible nombre d'événements (219 mariages à Anetz, alors qu'il est dangereux de calculer des mouvements saisonniers sur moins de mille cas). L'interprétation en souffre : le minimum secondaire observé pour les mariages d'été n'est sans doute que relatif, les indices étant presque tous supérieurs à la moyenne, et point n'est besoin d'évoquer « l'attente de la baisse des prix, de la sécurité retrouvée, consécutive à l'arrivée des approvisionnement ». De même, la comparaison du mouvement mensuel des conceptions en début et en fin de siècle, pour des paroisses isolées, apparaît bien fragile : à Pannecé, par exemple, tout repose sur 618 conceptions pour la période 1494-1525, et 685 pour la période 1570-1600, soit environ 50 par mois en moyenne. Une différence de 5 à 6 dans les totaux mensuels n'est pas nécessairement significative.

Enfin, comment l'auteur peut-il expliquer le creux des conceptions de mars par celui des mariages ? C'est admettre implicitement que tout mariage est suivi, en quelques jours, d'une conception, et oublier que les premières conceptions ne forment qu'environ un quart de l'ensemble. A notre avis, toute l'interprétation des mouvements saisonniers est à reprendre, même en ce qui concerne les sépultures, dont les courbes curieusement aplatis contrastent nettement avec celles du Bassin Parisien.

Autre exemple d'usage peu satisfaisant des outils statistiques : A. Croix préconise le procédé des médianes mobiles pour calculer les cycles courts du mouvement de la population ⁶. Or cette technique, couramment utilisée en histoire des prix, n'est pas transposable en démographie historique : baptêmes, mariages et sépultures sont des événements enchaînés : le nombre de mariages célébrés telle année est fonction de celui des années précédentes. Avec le procédé des médianes mobiles, on finit par construire des courbes qui ne reposent que sur les données les moins significatives. En outre, leur allure est en grande partie fonction de la périodicité choisie ⁷.

Du coup, les « courbes paroissiales longues » patiemment construites par A. Croix semblent assez peu démonstratives. Par exemple, à Saint-Aignan-de-Grandlieu, il distingue « un premier dôme en 1516-1518, qui s'étale jusqu'en 1527, puis une cuvette en 1528-1536 ». Or, si l'on calcule la moyenne réelle, on trouve 26,7 en 1516-1527, et 31,8 pour la fausse cuvette de 1528-1536.

Enfin, faute de bons dénombrements de feux ⁸, A. Croix essaie de calculer l'effectif de la population à partir des statistiques de mariages et de baptêmes, affectées de coefficients. Sans doute « mieux vaut avoir des chiffres incertains, mais vraisemblables que pas de chiffre du tout ». Malheureusement, le système des coefficients suppose que la nuptialité et la fécondité soient à des niveaux voisins dans toutes les paroisses et n'aient pas varié au cours du temps. Or le quotient baptêmes/mariages, qui n'est pas un outil aussi rudimentaire que semble le penser A. Croix ⁹, traduit des fluctuations inquiétantes : pour les paroisses de Nantes, il varie de 4,05 à 5,92 ; à la campagne, de 3,55 à 7,04.

En admettant un taux de nuptialité de 10 % et un taux de natalité de 40 % appliqué à des chiffres de naissances majorés de 10 % (dans le but d'inclure les mort-nés, ce qui est de mauvaise méthode, car on ne doit pas en tenir compte dans le calcul d'un taux de natalité), A. Croix surestime probablement la population du pays nantais à la fin du XVIe siècle, à moins qu'il n'y ait eu sous-enregistrement des naissances.

Ces réserves laissent cependant subsister l'essentiel des conclusions du livre : « A partir de 1480-1490 au plus tard, il y a un accroissement marqué de la population, dans le pays nantais tout entier... Les guerres de religion — leur époque du moins — marquent un retrait. Le milieu du siècle, les années 60 plus exactement, sont un tournant. La ville, Nantes, continue à progresser, en dépit des malheurs qui se succèdent à partir de 1580, tandis que les paroisses rurales voient leur population stagner, sinon diminuer ».

L'explication de ce contraste est délicate, comme celle de tout phénomène démographique, ajoute A. Croix. Or, pour lui, tout s'explique par les crises de subsistances : « La crise, cette structure de l'Ancien Régime démographique, se fait sentir plus tôt à la campagne. La ville en retarde l'échéance grâce à ses réserves ; grâce à sa puissance économique qui lui permet d'acheter les blés des régions excédentaires ; grâce à son port qui lui permet de les faire venir. La crise est donc plus longue dans les paroisses rurales, et les simples mauvaises années plus nombreuses ». La mortalité accrue du dernier tiers du siècle lui semble liée à la fois à une altération du climat et à la surpression démographique des campagnes : « Les crises peuvent apparaître comme non seulement inévitables, mais nécessaires, dans l'Ancien Régime économique où la production des céréales est pratiquement stagnante... Le problème demeure insoluble tant que n'intervient pas une révolution technique dans l'agriculture... on voit l'importance du rôle qu'ont joué les famines et leurs filles les épidémies, en ramenant la population à un niveau compatible avec les possibilités frumentaires du moment ».

Si cette hypothèse était vraie, comment A. Croix pourrait-il expliquer les crises de la première moitié du siècle (1500-1501 ; 1531-1532 ; 1544-1546), alors que, selon sa propre expression, il y a accroissement marqué de la population dans le pays nantais tout entier ? L'objection vaut d'ailleurs pour toute l'histoire démographique de l'Ancien Régime : à notre avis, il faut entièrement renoncer au schéma simpliste d'une France surpeuplée, où le niveau de la population aurait été entièrement fonction des subsistances, et où les crises de mortalité auraient joué le rôle de soupape de sûreté ¹⁰.

Reste à reconnaître ces crises et à les analyser. Ce n'était pas chose facile sur le chantier d'A. Croix : pour la majeure partie du siècle, il ne disposait que de la statistique des baptêmes, l'enregistrement des sépultures ne débutant qu'en 1567 dans le cas le plus favorable. Peu de registres de mariages avant 1570. Point de mercuriales. Par contre, beaucoup de mentions éparses dans les sources et les chroniques locales : pestes, famines, guerres, inondations, rigoureux hivers, afflux de pauvres à Nantes. De ces indications disparates, A. Croix a tiré le meilleur parti en dressant une chronologie des calamités, susceptible d'éclairer ses calculs. Malheureusement, obnubilé par la théorie des crises de subsistances, A. Croix a fréquemment oublié cette base de référence et forcé l'interprétation : tout recul des conceptions, même minime, lui semble un indice suffisant pour trancher.

Voici par exemple, la crise de 1531-1532 : l'auteur note un recul des conceptions au premier trimestre de 1531 à la Chapelle-sur-Erdre et à Montrelais, au troisième trimestre à Châteaubriant, ainsi que dans les paroisses Sainte-Croix et Saint-Jacques-de-Nantes ; au quatrième trimestre dans la paroisse Saint-Nicolas. Ayant repéré, dans les paroisses rurales, une série de mauvaises années antérieures, il conclut que « la ville ignore, démographiquement parlant, les mauvaises années que la campagne accuse entre 1528 et 1533 pour ne refléter que les conséquences des maxima de 1528-1529 et surtout 1531-1532. L'explication pourrait être que la ville, en cas de simple disette, a les moyens de faire venir du blé d'autres régions, par bateau, tandis que la campagne est livrée à ses seules ressources. En cas de famine, au contraire, la ville reste démunie et se trouve réduite au sort commun. La crise y surprend d'autant plus qu'elle est moins fréquente. Ses répercussions sont donc plus sérieuses ».

Or, si l'on se réfère à sa « chronologie des calamités », on trouve : 1529 : afflux de pauvres, épidémie, famine ou disette ; 1530 : épidémie, afflux de pauvres, disette ; 1531 : afflux de pauvres, disette ; 1532 : afflux de pauvres, épidémie, famine, inondations ; 1533 : épidémie depuis août.

Cela ne justifie pas les conclusions précédentes. En outre, il y a de tels décalages chronologiques entre les paroisses qu'il est difficile d'admettre une cause unique à la crise. Voici le tableau des conceptions, par année-récolte, selon la propre statistique d'A. Croix.

Paroisses	Moyenne des 10 années antérieures									
	1528	1529	1530	1531	1532	1533	1534	1535	1536	1537
Anetz	22	18	28	—	—	—	—	—	—	—
La Chapelle-Launay	30	42	17	17	17	33	—	—	—	—
La Chapelle-sur-Erdre	23	24	34	21	44	—	—	—	—	—
Châteaubriant	25	35	58	24	84	—	—	—	—	—
Le Croisic	166	181	171	140	107	104	—	—	—	—
Montrelais	22	17	16	13	14	32	—	—	—	—
Pannecé	22	21	29	22	11	—	—	—	—	—
St-Aignan-de-Grandlieu	32	23	32	25	25	22	—	—	—	—
Soudan	36	33	46	25	14	9	—	—	—	—
St-Jacques-de-Nantes	63	52	62	42	30	42	—	—	—	—
St-Nicolas-de-Nantes	142	130	148	150	101	145	—	—	—	—
Ste-Croix-de-Nantes	130	102	115	113	98	122	—	—	—	—

De telles inégalités, de tels décalages donnent l'impression d'une crise diffuse, complexe, où la question des subsistances a peut-être joué un rôle, mais, de toute façon, on est loin du schéma affiché.

Encore s'agit-il du cas le plus favorable à l'interprétation d'A. Croix : pour les huit crises suivantes, les contre-témoignages abondent ; même pour l'une des mieux marquées, celle de 1591-1593, dix paroisses manifestent une superbe indifférence à l'égard du schéma. Pourquoi la hausse des prix — si hausse des prix il y a — frapperait-elle les paroissiens d'Anetz en épargnant leurs voisins de Varades ? Pourquoi cette baisse des conceptions à Soudan sans aucun signe comparable à Châteaubriant ? On pourrait multiplier les exemples.

Mieux encore, la notion d'année-récolte semble un instrument peu utilisable sur les chantiers d'A. Croix. J'ai eu la curiosité de comparer, pour toutes les crises aiguës¹¹, l'augmentation des sépultures dans le cadre de l'année-récolte d'une part, de l'année-civile d'autre part. On trouvera les résultats dans le tableau ci-dessous :

Cadre choisi	Nombre de sépultures		Hausse relative par rapport à la moyenne des 2 années précédentes	
	Avant-dernière année avant la crise	Dernière année avant la crise	Année de crise	
Année-récolte	255	196	564	+ 150 %
Année civile	250	221	601	+ 155 %

A cette inadéquation de l'année-récolte pour l'étude des crises de mortalité, une seule explication possible : presque toutes sont d'origine épidémique. Effectivement, quand on regarde de plus près les graphiques trimestriels de sépultures publiés par A. Croix, on s'aperçoit que la plupart des grandes pointes de mortalité se situent au troisième trimestre, au moment des chaleurs, alors qu'une crise de subsistances devrait surtout entraîner des décès de printemps — époque de la soudure.

Voici par exemple une étude mensuelle, qui paraît à l'auteur particulièrement nette¹² : celle de la crise de mortalité qui affecte Châteaubriant en 1584. Après avoir noté une baisse des conceptions dès novembre-décembre 1583, il écrit : « En mai seulement, à l'approche de la soudure, quand la famine se fait donc aiguë, le nombre des sépultures augmente brusquement, de zéro à dix-sept, puis à vingt-huit en juin. Il se maintient quatre mois à ce niveau, puis s'effondre tout aussi brusquement en octobre, et l'on est tenté d'ajouter : la récolte une fois rentrée ». Ce qu'on est surtout tenté d'ajouter, c'est que voilà la plus curieuse crise de subsistances de tous les temps, et que l'on tarde vraiment beaucoup, dans la paroisse de Châteaubriant, à rentrer la récolte ! Il faut croire qu'on allait plus vite dans la paroisse voisine de Soudan, car la courbe des conceptions — seule disponible — ne se signale cette année-là que par un léger décrochement, apparemment peu significatif.

Quant à la « chronologie des calamités », elle mentionne, pour 1584 : épidémie, afflux de pauvres, et mauvaise récolte, mais non famine.

Qu'on me comprenne bien : il ne s'agit pas de nier la réalité des crises de mortalité qui ébranlaient périodiquement la structure des populations anciennes ; je suis tout aussi convaincu qu'A. Croix de l'importance des subsistances dans la démographie d'Ancien Régime. Ce qui est absolument inadmissible en 1974, c'est d'interpréter toutes les crises comme étant de subsistances, de s'imaginer que le plafond technique du peuplement était atteint au xvie siècle et que la mort constituait le rouage unique du mécanisme autorégulateur traditionnel.

Il y a fort heureusement autre chose dans le livre d'A. Croix : un aperçu suggestif sur la mortalité endémique, une intéressante étude du choix des prénoms à Marsac, Varades et dans la paroisse Sainte-Croix-de-Nantes, quelques indications sur l'apparition des signatures au bas des actes ; et surtout une analyse de la mobilité géographique — curieusement intitulée « les mouvements de population » —, qui est sans doute, avec les précieuses statistiques paroissiales, l'apport essentiel de l'ouvrage.

L'étude porte sur vingt paroisses, dont quatre nantaises, dans le dernier tiers du siècle. Ici encore, A. Croix a souffert de l'insuffisance de ses sources : il a dû se contenter des registres de mariage, ce qui ne permet de saisir que les déplacements matrimoniaux¹³. En outre, l'origine de tous les conjoints n'est indiquée que sur le registre de Noyal-sur-Brutz. Pour trois autres paroisses, toutes les indications d'origine concernent les horsins, ce qui laisse supposer que les autres conjoints sont originaires de la paroisse. Ailleurs la proportion des imprécisions varie de 6 à 36 % ; j'avoue ne pas partager la conviction d'A. Croix que tous ces cas indéterminés puissent être classés comme indigènes ; en effet, le pourcentage de conjoints étrangers, qui atteint 37 % à Noyal-sur-Brutz, tomberait dans cette hypothèse, à 3,4 % à Fégrécac ce qui semble anormalement faible. Même en ajoutant à ces 3,4 % les 6 % de cas indéterminés, on ne peut se défendre du soupçon que le curé de Fégrécac a donné comme « de la paroisse » des conjoints qui y avaient résidé plus ou moins longtemps, sans en être originaires.

Encore une fois, ces incertitudes n'ébranlent pas les conclusions générales : « les mouvements de population du pays nantais peuvent se ramener à deux grands types. Dans les paroisses rurales, il s'agit d'échanges entre paroisses voisines, avec de très rares mouvements de grand rayon... Les villes reçoivent des ruraux de tout le pays nantais. Chacun de ces types connaît une nuance, la « nuance portuaire » qui se traduit par l'adjonction d'un cosmopolitisme à plus ou moins grande échelle ».

Une bonne carte des étrangers au diocèse de Nantes montre l'écrasante prépondérance du courant en provenance de Haute-Bretagne ; viennent ensuite ceux de Basse-Bretagne, du Poitou, des Pays de la Loire et de la Basse-Normandie. Le reste de la France ne fournit à peu près rien. Quant aux étrangers proprement dits, ils sont représentés dans le port de Nantes par trois colonies d'importance inégale : Espagnols, Portugais, et Italiens.

Ainsi le livre d'A. Croix s'impose surtout par l'originalité de ses sources, l'intérêt de ses statistiques, ses développements qualitatifs, et par certains résultats qu'on qualifie

parfois de sous-produits de l'étude démographique. Malheureusement en ce qui concerne le régime démographique de la population nantaise au xvie siècle, l'essentiel de l'analyse reste à faire.

Jacques DUPÂQUIER
Laboratoire de Démographie historique

NOTES

1. Alain Croix, *Nantes et le pays nantais au XVIe siècle. Étude démographique*, Paris, S.E.V.P.E.N., 1974, 356 p.
2. L'argument eut été valable si l'objectif avait été d'étudier ces paroisses pour elles-mêmes ; il devient spécieux dans le cadre d'une étude régionale, car rien ne prouve par ailleurs que la démographie des petites communautés soit semblable à celle des grandes.
3. Pour 4 paroisses rurales, l'étude annoncée ne semble pas avoir pu être menée à bout : Batz, Campbon, Noyal-sur-Brutz, Fercé.
4. L'auteur essaie de rétablir le nombre réel des naissances en évaluant à 10 % la part de celles n'ayant pas été suivies d'un baptême, y compris les mort-nés, ce qui est fort discutable, car on raisonne généralement sur les naissances vivantes.
5. A. Croix étudie, dans son chapitre VII, sous le titre « structure socio-économique des paroisses nantaises », la répartition des votes d'imposition pour chacune des 12 paroisses, mais les limites des catégories ont été choisies de façon arbitraire (moins de 1 livre, 1 à 5, 5 à 20, 20 à 50, 50 à 100, plus de 100 livres), ce qui rend l'analyse statistique difficile ; les non-imposés sont exclus du calcul des moyennes paroissiales, et l'étude par profession est à peine esquissée.
6. On connaît le procédé : il consiste à substituer au chiffre réel d'une année, celui de l'année médiane pour la période considérée. Par exemple pour les baptêmes de St-Aignan-de-Grandlieu, A. Croix attribue à l'année 1508 le nombre 20, puisque, pour l'ensemble des 9 années 1504-1512, quatre données sont supérieures et quatre inférieures. Il procède de même pour l'année 1509 en retenant cette fois l'ensemble 1505-1513, etc.

Données réelles Médiane mobile de 9 ans

1504	14
1505	27
1506	17
1507	12
1508	14
1509	20
1510	26
1511	27
1512	22
1513	19

7. Cet inconvénient subsisterait avec le procédé des moyennes mobiles ; on peut reprocher en outre à ces deux procédés d'introduire des décalages chronologiques : par exemple, avec une moyenne mobile de 9 ans, une brusque pointe de mortalité en 1597 se traduit par une hausse dès 1593.
8. A. Croix ne dispose que d'états établis entre 1505 et 1520, et il est probable qu'il s'agit de feux fiscaux n'ayant plus de valeur démographique.
9. Le quotient baptêmes/mariages reflète sans doute mieux le niveau de la fécondité légitime que le taux brut de natalité.

10. J'ai naguère partagé ce point de vue (cf. mon article de la *Revue historique*, paru dans le numéro de janvier-mars 1968 : « Sur la population française au xviie et au xviiie siècle »). J'en suis complètement revenu aujourd'hui (cf. « De l'animal à l'homme : le mécanisme auto-régulateur des populations traditionnelles, *Revue de l'Institut de sociologie*, 1972, n° 2).
11. L'analyse porte sur la crise de 1582-1584 à Châteaubriant et à St-Clément-de-Nantes ; sur celle de 1590-1591 à St-Laurent et St-Nicolas-de-Nantes ; sur celle de 1596-1597 à Beslé, la Chapelle-sur-Erdre, St-Brévin, St-Mars-du-Désert et St-Michel-Chef-Chef.
12. « Il paraît difficile de trouver au xvie siècle schéma plus net d'une crise démographique d'origine frumentaire » (p. 133).
13. En règle générale, le mariage a lieu dans la paroisse de la fiancée, si bien que le déplacement du conjoint, tel qu'il apparaît dans l'acte, est purement fictif : parti la veille ou le matin, il rentre au bout de quelques heures dans la paroisse dont il est censé avoir migré. C'est pourquoi toute analyse de la mobilité fondée sur l'étude des actes de mariage risque d'amener à surestimer les migrations masculines. Toutefois, dans le pays nantais, la règle n'est pas générale : à Guénrouet, on relève bien, sur 121 « horsins », 110 hommes pour 11 femmes, mais à la Chapelle-Launay, les étrangères sont 58, et les étrangers 45.

HISTORIOGRAFIA Y NACIONALISMO *

Consideraciones sobre el concepto de la nación

Quizá el principal rasgo distintivo de la historiografía moderna sea su carácter de historiografía nacional. Como ha escrito Boyd C. Shafer: «El método habitual de los escritores de nuestra época y de los dos siglos precedentes ha consistido en escribir historias nacionales, en estudiar las instituciones nacionales, en intentar encontrar soluciones a los problemas nacionales (...). Proceden de esta manera porque la nación se ha convertido en la unidad social más importante y más accesible al estudio...»¹.

O como ha corroborado entre nosotros el profesor Murillo Ferrol: «... No sólo es la nación un concepto histórico, sino que la historia es un concepto nacional. O, para decirlo con más precisión: la conciencia histórica moderna es una conciencia histórica nacional, como también lo es—y a veces exageradamente—la historiografía que le ha servido de base»².

Ocurre, sin embargo, que esa misma historiografía ha sido incapaz de elucidar con claridad el carácter de su propio objeto. ¿Qué es la *nación*? ¿Qué es el grupo humano que ha servido de base principal para el desarrollo de la investigación historiográfica?

Pierre Vilar ha explicado muy bien esa perplejidad del pensamiento histórico—y del sociológico—ante el problema de la nación: «Un estudio crítico del uso del vocabulario—escribe P. Vilar—demuestra efectivamente la facilidad con que se puede fichar un número importante de usos discutibles o manifiestamente abusivos de las palabras «nación», «nacional», «nacionalismo», «patriotismo» o «patria»³.

* Publicado en el «Boletín Informativo de la Fundación» n.42 (octubre 1975).

¹ Boyd C. Shafer, *Nationalism* (Harcourt Brace, Nueva York 1955). Trad. francesa: *Le nationalisme. Mythe et réalité* (Payot, París 1964) p.199.

² F. Murillo Ferrol, *Estudios de sociología política* (Ed. Tecnos, Madrid, 2.ª reimpresión, 1972) p.174.

³ P. Vilar, *Catalunya dins l'Espanya moderna*. Ed. 62 (Barcelona 1964) I p.36.

El propio Vilar demuestra, con datos incontrovertibles, la enorme imprecisión con que el término de nación ha sido manejado por historiadores y sociólogos, y se ve obligado, por ello, a dedicar un gran número de páginas a explicar los fundamentos metodológicos de su monumental estudio sobre la formación del grupo nacional catalán en la España moderna¹.

Boyd C. Shafer recoge, a su vez, una gran cantidad de definiciones del término nación, espigadas entre los historiadores y juristas más significativos. Y el rasgo más significativo de todas ellas es su gran diversidad y su imprecisión².

Recentemente, Georges Haupt ha puesto claramente de relieve las vacilaciones con que se ha movido el pensamiento marxista en la elucidación teórica de la cuestión nacional³. Por su parte, Emmanuel Terray, en un sugestivo estudio, ha mostrado la discutible operatividad teórica de la famosa definición objetiva del concepto de nación realizada por Stalin⁴.

Estamos, pues, ante un serio problema teórico. Un problema que exige un gran esfuerzo de reflexión colectiva desde ángulos diversos y que, desde luego, no puede ser resuelto dentro de los límites de un ensayo como el presente.

Mi propósito no es tan ambicioso. Deseo únicamente proporcionar algunos elementos de reflexión que me han sido sugeridos por el estudio de una problemática nacional específica —la de Cataluña— y por la polémica en curso entre historiadores, economistas y sociólogos catalanes.

¹ Cf. P. VILAR, o.c., p.36-45 y, en general, todo el tomo primero.

² Cf. BOYD C. SHAFFER, o.c., p.221-227. Cf. también JEAN-RENÉ SURRATOU, *La idea nacional. De la operación a la liberación de los pueblos*. Cuadernos para el Diálogo (Madrid 1975), especialmente el capítulo I. Cf. igualmente la importante mesa redonda de la American Political Science Association, editada por K. W. Deutsch y W. J. Foltz con el título de *Nation-Building* (Atherton Press, Nueva York 1963).

³ GEORGES HAUPT, *Les marxistes face à la question nationale: Histoire du problème*, en G. Haupt, M. Lowy y Cl. Weil, *Les marxistes et la question nationale* (1848-1914) (Ed. Maspéro, París 1974) p.10-61. Cf. también H. CARRÈRE D'ENCAUSSE, *Unité prolétarienne et diversité nationale. Lénine et la théorie de l'autodétermination*. Revue Française de Science Politique XXI n.2 (abril 1971).

⁴ E. TERRAY, *L'idée de nation et les transformations du capitalisme*. Les Temps Modernes n.324-326 (agosto-septiembre 1973) p.492-508.

En efecto, en los últimos meses se ha desarrollado una importante discusión metodológica sobre la interpretación del nacionalismo catalán y, más exactamente, sobre sus orígenes y su contenido de clase. Esta polémica se ha desarrollado—y se desarrolla—con medios e instrumentos a todas luces insuficientes. Tuvo su primera plasmación en el Coloquio de Historiadores celebrado en Barcelona en mayo de 1974 y cuyos resultados fueron publicados en edición reducida⁵. Ha continuado luego en las páginas de la prensa diaria o en conferencias públicas. Pero ni se ha podido sistematizar ni ha podido encontrar, todavía, un instrumento de centralización y de difusión a la altura necesaria.

Con todas estas limitaciones, la polémica en curso ha puesto de relieve, sin embargo, la misma problematicidad del término «nación» y de sus derivados «nacional» y «nacionalismo». Y en este sentido, creo que la cuestión desborda sus límites iniciales y nos obliga a situarnos en un plano metodológico más general.

La discusión gira en torno a la operatividad de los conceptos hasta ahora utilizados («nación», «nacionalidad», «nacionalismo», «nación-Estado», «pueblo», «revolución burguesa», etc.) y en torno al contenido de clase del movimiento nacional en Cataluña. Por extensión, la polémica atañe igualmente a los restantes movimientos nacionales del Estado español.

En síntesis, el problema se podría situar así: ¿Cuál es el componente social básico en los orígenes y el desarrollo del movimiento nacional catalán? ¿Se trata de un movimiento iniciado, impulsado y dirigido por la burguesía, con una participación totalmente secundaria de las clases populares? O, por el contrario, ¿es un movimiento de carácter fundamentalmente popular, en el que la burguesía se ha insertado históricamente para instrumentalizarlo? Y tanto en un caso como en el otro, ¿cuál es el juego real de las diversas clases en presencia? ¿Cómo se ven afectadas en sus relaciones mutuas y en sus relaciones

⁵ Cf. *Col. logni d'historiadors* (Barcelona, 3-4 mayo 1974). Centro de Estudios Históricos Internacionales de la Universidad de Barcelona y Fundación Jaume Bofill (Barcelona 1974). Cf. especialmente la ponencia de Josep Termes y la discusión que la siguió (p.41-76).

con las clases sociales del resto del Estado por la consolidación del hecho nacional?

Como en toda polémica, los términos de la cuestión tienden a simplificarse. Así, por ejemplo, se ha hablado de una supuesta interpretación esquemática, que reduce la explicación del movimiento nacional catalán a una acción de la burguesía. Según los críticos, los principales exponentes de esta concepción seríamos Pierre Vilar, Josep Fontana y el firmante de estas líneas. La otra línea de la polémica podría estar representada quizá por historiadores como Josep Termes y economistas como Ernest Lluch.

Josep Termes resume su posición en estos términos: «Una nueva interpretación de este tipo, en el caso concreto de España, nos llevaría a decir (como explicaba el otro día Fontana en una conferencia) que la revolución burguesa queda realizada ya hacia 1837. En consecuencia, todo lo que vendría después de este triunfo de la revolución burguesa española de 1837, todos estos movimientos de protesta popular democrática serían lo contrario de unos intentos de la burguesía para tomar el poder: serían unos intentos de las clases populares para hacer frente, para atacar al Estado de la burguesía».

Aplicando esto al problema nacional en la segunda mitad del siglo XIX, tendríamos que estas críticas contra el Estado, que esta oposición democrática al Estado no vendría de la burguesía para llegar en concreto al poder, sino, al revés, de las clases populares, especialmente las urbanas, y subordinadamente las campesinas, para combatir un Estado de la burguesía. Naturalmente, un Estado de la burguesía con el que la burguesía industrial catalana, la burguesía de la revolución industrial, está directamente vinculada, aunque de modo subordinado*.

Y el propio Termes saca la conclusión: «...Creo que el hecho nacional es mucho más un hecho de las clases populares que de las respectivas burguesías de estos países»¹⁶.

A mi parecer, el problema está bien planteado. Pero la conclusión es exagerada, por unilateral. En todo caso, la discusión

* J. TERMES, *Problemes d'interpretació*. Ponencia, *Col. loqui d'historiadors*, en o.c., p.47.
¹⁶ Lloc, p.47.

nos obliga a revisar conceptos y datos que dábamos por sabidos y a replantear temas tan polémicos como el mismo de «revolución burguesa». Y lo que está en el fondo de la cuestión es no sólo la recta interpretación del nacionalismo como hecho histórico, sino también, y fundamentalmente, el concepto mismo de «nación».

Para entrar en el tema, yo diría que en toda cuestión nacional confluyen y se superponen intereses y aspiraciones de clase distintos. Lo que define el marco de una nacionalidad no es sólo la conciencia de una cierta comunidad histórica o de una comunidad psicológica (la unidad de destino, el proyecto de vida en común, el plebiscito cotidiano de que hablan Renan, etc.). Se trata más bien de un conjunto de factores, históricamente desarrollados, entre los cuales tres tienen, a mi parecer, una importancia decisiva:

1. La lucha por la construcción de un poder político, de un Estado. Se trata de una lucha en la que todas las clases en presencia intervienen. Puede terminar con la construcción efectiva de un Estado o no, es decir, con una victoria o una derrota. Y éstas pueden ser más o menos rotundas y estables.
2. La construcción de un espacio económico específico.
3. El desarrollo de una cultura particularizada. El elemento clave, pero no exclusivo, es la lengua. Aspectos importantes son la formación de unos valores particulares y las formas de adscripción a los mismos por parte de clases diversas.

Todos estos factores están presentes en mayor o menor grado en toda colectividad. Que acaben culminando históricamente en la forma de agrupación que hemos dado en llamar «nación» o no es algo que depende fundamentalmente de la lucha de las diversas clases, tanto contra un adversario o unos adversarios comunes como entre ellas mismas. La nación es también el ámbito de la lucha de las clases sociales.

Como ha escrito E. Terray: «No insistiremos sobre las condiciones en que se formaron los Estados-naciones en el siglo XIX, ni sobre las exigencias económicas que impulsaron esta formación: supresión de los particularismos y de los privilegios locales, formación de un mercado interior homogéneo, libre circulación de la mano de obra y de los productos, delimi-

tación de un espacio protegido en cuyo seno el capital industrial puede desarrollarse al abrigo de la competencia. Pero ¿quién fue el agente de este proceso histórico? Un bloque de clases que unía a los campesinos, a la pequeña burguesía y al proletariado naciente, bajo la dirección de la burguesía industrial y mercantil. Pues bien, desde la Revolución francesa, es precisamente este bloque de clases el que constituye la nación, no la nación como conjunto objetivo, sino la nación como fuerza histórica. La coalición de las clases que sostienen la Revolución francesa piensa su unidad en la idea de nación. Por ello, la nación, como fuerza histórica, extrae su existencia y su capacidad de iniciativa de esta coalición de clases.

Dicho de otra manera: la nación como fuerza histórica no coincide con la nación como conjunto objetivo. La primera surge de la escisión, del estallido de la segunda. Desde 1792, el rey y los nobles no forman parte ya de la nación o, más exactamente, la nación nace de su exclusión. En este sentido, no hay nación sin emigrados y sin traidores. La nación como conjunto objetivo es un conglomerado de clases; pero la nación como fuerza histórica surge cuando en el seno de ese conglomerado se forman dos campos, uno de los cuales designa al otro como «agente del extranjero». El término de nación remite, pues, a una cierta alianza de clases y caracteriza igualmente la forma de conciencia social en la que esta alianza refleja su existencia y su unidad»¹¹.

La cita es larga, pero valía la pena reproducirla porque sitúa el problema en sus justos términos. Albert Soboul ha corroborado al análisis recientemente con su estudio sobre la formación del concepto de nación en la Revolución francesa.¹²

¹¹ E. TERRAY, l.c., p.497.

¹² A. Soboul, *La Révolution française. Problème national et réalités sociales: Nation et luites de classes. Cahiers d'histoire de l'Institut N. Thorez* n.12-13 (2.º trimestre 1975) p.11-39. En este notable estudio, Soboul pone claramente de relieve la interacción de los elementos políticos, económicos, culturales y jurídicos—en medio de un intenso conflicto de clases—para la formación de los conceptos de «nación» y «patria». Es notable, por ejemplo, la vinculación que señala de ese último término con la transformación de la vieja concepción patrimonialista de la aristocracia. Tras el compromiso de ésta con la burguesía, fue la transfiguración del concepto patrimonial, basado en la propiedad im-

Estamos, pues, ante un concepto dinámico en el que el elemento fundamental es la formación o la ruptura de un determinado bloque de clases sociales. Esa formación o esa ruptura vienen determinados por una lucha, cuyo centro es el poder político institucionalizado.

Podríamos ilustrar esta tesis con una referencia sumaria al caso catalán.

La aparición y el desarrollo del movimiento nacional catalán, con sus diversas connotaciones de clases, debe enfocarse, a mi parecer, como un proceso de formación, desarrollo y ruptura de un determinado bloque de clases, directamente ligado con el problema de la formación del Estado español en el siglo XIX.

Ese Estado se construyó como un conjunto institucional burocrático y centralista, bajo la dirección de un conglomerado de fuerzas encabezado por lo que los historiadores han denominado la nueva oligarquía (es decir, la vieja nobleza latifundista, apenas tocada por la desamortización; la burguesía entrecida con esa misma desamortización; el capital regresado de América, etc.). A mediados de siglo se produjo un auge del capital especulador (esencialmente a través de la explotación del propio Estado) y del capital industrial. Fue precisamente el choque entre este auge relativo y el cierre, cada vez mayor, del espacio de maniobra política por parte del propio Estado borbónico lo que llevó a ciertos sectores de la burguesía al enfrentamiento contra el régimen y al acuerdo circunstancial con otros sectores sociales para el derrocamiento de éste en 1868.

En todo este proceso, la burguesía industrial catalana se encontró en una situación muy contradictoria. Ella era la más interesada en la consolidación de un mercado unificado y protegido. Hablaba de mercado «nacional» y de trabajo «nacional», entendiendo por «nacional» el ámbito español. Pero no ocupaba una posición dirigente en el conjunto de fuerzas que dirimiría, uno de los elementos que con mayor fuerza contribuyeron a definir el concepto de «nación» (la nación identificada con la tierra y los muertos). Es enormemente importante, al respecto, el concepto de *bloques históricos* elaborado por Gramsci y, especialmente, el concepto de *bloque histórico localmente determinado*. Cf. A. Gramsci, *Il Risorgimento* (Ed. Einaudi, Turín 1975) p.106ss.

gían el Estado centralista y centralizador, ni tenía un proyecto político distinto de éste. Durante la mayor parte del siglo XIX, el proyecto político de la burguesía catalana coincidió sustancialmente con el del Estado centralista. Preconizaba, eso sí, un Estado más democrático. Pero su proyecto político no ponía en primer término la cuestión del centralismo. Sólo algunos núcleos marginales se adscribieron al federalismo. Y, ya avanzado el siglo, se iniciaron algunas correcciones a través del regionalismo conservador.

A su vez, las clases populares se mantuvieron políticamente a la defensiva. Fue en ellas—excluidas del sistema censatario de la monarquía borbónica—donde con más fuerza persistió el sentimiento de particularidad, y tanto en el plano político como en el cultural y psicológico.

Pero ese sentimiento de particularidad no se concretó en ningún proyecto político hegemónico que hiciese de lo catalán, de la particularidad catalana, el programa principal.

Fue ciertamente entre los sectores populares—aunque no de modo exclusivo—donde se desarrolló un proyecto político que se enfrentaba directamente con el centralismo burocrático de la oligarquía. Me refiero al *federalismo*. Pero, hasta la Restauración, el federalismo fue un proyecto político global que expresaba intereses de clases diferentes, desde ciertos sectores del movimiento obrero hasta algunos sectores de la burguesía industrial, pasando por el núcleo principal de la pequeña burguesía urbana. Y en el proyecto federal, el acento principal se colocaba en la configuración abstracta de otro tipo de organización estatal, sin arraigar ese modelo en la especificidad de las diversas culturas populares. Además, no hay que olvidar que una parte importante de los sectores populares—y quizá los más combativos—tendían predominantemente hacia formas de apoliticismo.¹⁵

Un segundo proyecto descentralizador, opuesto al de la oligarquía, fue el del carlismo. Y en torno a él se agruparon impor-

¹⁵ Cf. la exhaustiva documentación reunida al respecto por el profesor J. A. González Casanova y el importante estudio con que la presenta en *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)*. Ed. Curial (Barcelona 1974).

tales sectores del campesinado septentrional. Pero ese proyecto político se presentaba en términos inviables, puesto que suponía el retorno a un Estado ya superado. Las sucesivas derrotas bélicas del carlismo acentuaron esa inviabilidad y llevaron al movimiento a un callejón sin salida. De hecho, el carlismo no tenía más salida que el federalismo. Pero si no se fundió con él fue porque el federalismo representaba un proyecto político vinculado a intereses de clases muy diferentes, urbanos y laicos.

En ese contexto, todo el proceso político que fue desde la revolución de 1868 hasta la Restauración significó una derrota tanto para las clases populares como para la burguesía industrial, aunque en otro plano y con otras consecuencias.

Derrota política de las clases populares, porque fueron incapaces de imponer sus opciones programáticas (republicanismo, federalismo).

Pero también una relativa derrota de la burguesía catalana, porque no consiguió estabilizar un poder político democrático hegemónico por ella y tuvo que aceptar una solución política—la Restauración—en la que ella tenía un papel subordinado.

La Restauración fue, pues, el resultado de esta doble derrota. Las clases populares fueron marginadas autoritariamente del sistema político. La burguesía industrial catalana tuvo que aceptar un pacto político que materializaba su incapacidad de conseguir la hegemonía en el Estado (en el Estado centralista, no se olvide).

Pero ese pacto demostró pronto su inviabilidad. La oligarquía resultó incapaz de construir los mecanismos de un Estado parlamentario eficaz y de crear bases sólidas para una acumulación acelerada de capital, en un momento de intensificación de la lucha de los grandes Estados por las colonias, de exportación de capitales y de concentración monopolista.

Esto dio lugar a un nuevo reagrupamiento de clases en el área social catalana, delimitada no sólo por una cultura histórica, sino también por una específica estructura económica. Y ese reagrupamiento fue preparado por una lucha ideológica, cuyos rasgos más salientes fueron los siguientes:

En primer lugar, la propuesta de síntesis entre las aspiraciones de la burguesía industrial y el federalismo, realizada por Almirall¹⁴. Sobre esta base, Almirall pensaba en afirmar un nuevo bloque de clases—desde las clases populares urbanas hasta la burguesía industrial—y lanzar una ofensiva política contra el Estado centralista, movilizándolo a la periferia hispánica.

En segundo lugar, Torras y Bages hizo resurgir la vieja propuesta política del catismo, pero no como un simple retorno al pasado, sino como un intento de insertarlo en el marco político de la Restauración, con una perspectiva regionalista.

En tercer lugar, una parte de la burguesía catalana, incapaz de romper con el sistema del caciquismo, intentó una corrección de éste con planteamientos de corte regionalista (fue el regionalismo conservador).

El genio político de Prat de la Riba consistió en realizar una síntesis teórica en la que entraban todos estos elementos, hasta entonces dispersos, y en haber dado a la burguesía catalana un programa político propio, así como los medios de acción necesarios para intentar realizarlo (un partido, una prensa, un ideario, etc.).

El propósito político de Prat de la Riba era luchar contra el Estado centralista y reconstruirlo sobre una nueva base federal. Con eso empalmaba con el proyecto de Almirall. Era, pues, un propósito no separatista y democrático.

Prat intentó también movilizar un bloque de clases específicamente catalán detrás de ese proyecto, es decir, dar a la burguesía una base de masas. Era, pues, la primera vez que un partido burgués salía del marco estricto del partido de notables y se planteaba una acción de masas rompiendo con el artificial bipartidismo de la Restauración.

Con este instrumento en sus manos, Prat se propuso presionar sobre los grupos centralistas, sobre el Estado, aprovechar sus contradicciones para forzar esa reconstrucción del Estado

¹⁴ Cf. J. Soré Tura, *Ideari de Valentí Almirall*. Ed. 62 (Barcelona 1974). Cf. también mi estudio *El pensamiento político y la trayectoria de Valentí Almirall*, en *Revista Jurídica de Cataluña*, número extraordinario (1970) p.341-366. Recientemente, la figura de V. Almirall ha sido exhaustivamente estudiada por J. J. Trías Vejarano en su excelente *Almirall y los orígenes del catalanismo* (Madrid, Siglo XXI, 1975).

y consolidar la hegemonía de la burguesía industrial. Y en su obra de gobierno, dentro de los límites estrictos de la experiencia de la Mancomunidad, fue consecuente con ese proyecto.

Se trataba, evidentemente, de un programa contradictorio. El límite principal fue la incapacidad de imponer su hegemonía política e ideológica al proletariado a través del catalanismo. La clase obrera de Cataluña, o bien se declaró abiertamente hostil y fue encuadrada políticamente por el anarcosindicalismo o el lerrouxismo, o bien introdujo prontamente en el movimiento nacional catalán—sin hegemonizarlo—elementos que ponían en duda la dirección de la gran burguesía. Estos últimos elementos—que empalmaban con la tradición federal, laica y republicana o que intentaban una síntesis con el socialismo—se desarrollaron al agudizarse el conflicto de clases dentro del propio movimiento nacional catalán. De ahí salió una corriente política y sindical que intentó fundir en una misma aspiración programática y organizativa el movimiento obrero y el movimiento nacional. Bajo la II República esta línea experimentó un importante desarrollo, pero su fecundidad potencial es hoy una incógnita histórica, pues fue detenida por las circunstancias de todos conocidas.

Un segundo límite fue la tensión constante—y en general inal resuelta—entre el interés de clase de la burguesía catalanista y su aspiración a encabezar un bloque de clases diversas. Episodios como el de la Semana Trágica, de 1909, mostraron la estrechez con que la burguesía afrontaba ese problema y su radical incapacidad para realizar un programa político que sólo podía avanzar consolidando ese bloque social.

Un tercer límite fue, evidentemente, el choque entre su aspiración democratizadora y transformadora del Estado, por un lado, y la necesidad de negociar constantemente con la oligarquía y de buscar incluso la protección de su aparato estatal en los conflictos de clase internos de Cataluña.

Estos límites y esas contradicciones dieron al traste con la hegemonía política de la burguesía y abrieron, en el movimiento nacional catalán, una nueva fase en la que la dirección del bloque social catalán pasó a otras manos y en la que varió la composición relativa de ese mismo bloque social.

Pero ésa es otra historia, apasionante y decisiva, cuyo análisis escapa a los límites de este breve ensayo. Por lo demás, si he recordado estos hechos no es para hacer una historia del movimiento nacional catalán, sino para ilustrar con algunos ejemplos concretos algunas proposiciones metodológicas de tipo general. Creo que con los elementos que he citado basta para intentar esa síntesis de tipo metodológico y, en consecuencia, para preparar el hilo inicial de mi reflexión.

¿Qué demuestran los hechos que acabo de recordar? Demuestran, en primer lugar, que el catalanismo no fue una creación instrumental de la burguesía—ni de ninguna otra clase social—, sino el resultado de una compleja lucha política cuyo eje principal fue la lucha por la reestructuración del Estado.

Ese combate no fue planteado artificialmente por la burguesía, pero sí que fue la burguesía la que encabezó un proyecto político que situaba en primer plano la especificidad de un bloque de clases catalán.

Tanto la obra de gobierno de la burguesía como el tipo de enfrentamiento que el bloque de clases catalán tuvo con el Estado burocrático y centralista reforzaron la especificidad de ese mismo bloque social, tanto política como cultural y económicamente, es decir, reforzaron las bases de su nacionalidad.

Pero la nacionalidad es también el ámbito de la lucha de clases. Desde el primer momento aparecieron en el movimiento nacional catalán intereses de clase diferenciados. Y estos intereses acabaron propugnando y propagando proyectos políticos distintos, aunque eso sí, enmarcados todos ellos en un mismo contexto: el enfrentamiento con un Estado centralista que se trataba de reestructurar, de democratizar.

En un plano teórico más general, creo que todo esto permite hacer una serie de proposiciones.

La primera es que el análisis del concepto de «nación» y de «nacionalidad» debe centrarse en el proceso histórico de formación, consolidación y transformación de un determinado bloque de clases sociales.

Para esa formación, esa consolidación y esa transformación es decisivo el momento de la lucha y, por consiguiente, la es-

pecificidad propia y la del adversario. Es, precisamente, el juego dialéctico de esas especificidades—la propia y la del adversario—lo que da al movimiento nacional su carácter político, lo que fija su contenido, democrático o no.

El tema del poder político del Estado es, pues, fundamental. La construcción de un Estado, la lucha por la reestructuración del Estado y la incapacidad misma para avanzar en esa construcción o esa reestructuración son elementos claves en la formación de una nación moderna. La relación de todas y cada una de las clases con el Estado es primordial para la estructuración del bloque de clases como bloque nacional.

Ahora bien, la lucha política por sí misma no explica totalmente la especificidad nacional de un determinado bloque de clases sociales. Las estructuras económicas, la adscripción a unos valores histórico-culturales, la existencia de una lengua, la especificidad de un territorio, etc., son otros tantos elementos que configuran la peculiaridad de un bloque nacional de clases. Pero estos factores se desarrollan más o menos, se consolidan o se desfiguran, según los avatares de la lucha política, es decir, de la lucha en y por el Estado.

En este sentido, el carácter de clase de un movimiento nacional no es nunca un rasgo inmutable. Creer, por ejemplo, que el origen burgués de un movimiento nacional convierte a éste en un movimiento perpetuamente burgués es un verdadero primitivismo teórico y político.

Viceversa: ignorar la mezcla de contenidos de clase que se dan en todo movimiento nacional, los resultados de la lucha constante por la hegemonía, el carácter del adversario común, las transformaciones de ese mismo adversario y los cambios en las posibles alianzas extranacionales, como si todo movimiento nacional viniese prefigurado por un pasado histórico inmutable, es una muestra de dogmatismo inoperante.

La «nación» es, pues, un hecho dinámico en el que el momento del conflicto de las clases es totalmente decisivo, tanto para su configuración como para su subsistencia.

Como ha escrito Soboul: «Nación y patria son nociones que no están definidas una vez por todas. En cada etapa del movimiento histórico se afirman, bajo una máscara que puede pa-

recer inmutable, en unas realidades sociales nuevas y continuamente móviles»¹⁸.

Son estas realidades nuevas las que el historiador debe percibir, sin diluirlas en un falso cajón de sastre cosmopolita, pero tampoco sin sacrificar unos aspectos diferenciales que parecen inmutables y no lo son. Se trata, en definitiva, de lograr la difícil síntesis entre lo permanente y diferencial, por un lado, y lo cambiante, por otro. Esta es, por lo demás, la servidumbre y la gloria de la ciencia histórica.

¹⁸ A. Sonoul, J.c., p.39. En el mismo sentido, Rafael Ribó ha escrito que «... no podemos cosificar el hecho nacional como realidad inamovible...» Cf. R. Ribó, «Aproximació metodològica al fet nacional»: *Recerques* n.4 (Ed. Ariel, Barcelona 1974) p.122.

LA BIOGRAFIA COMO GENERO HISTORIOGRAFICO

Por CARLOS SECO SERRANO
Catedrático de Historia
Contemporánea de España
de la Universidad Complutense

La historiografía catalana, en crisis

ON la lectura del *Debat sobre la tasca del historiador* que presenta el número de la revista "L'Avenç" podemos percatarnos de hasta qué punto la historiografía catalana se halla en crisis, o es un exponente más de la crisis general de los modelos culturales. En efecto, el debate — que no llega a tal — constata el desconcierto con que, en general, los historiadores profesionales del país acometen su tarea. Una buena lectura de *Introducción a la historia* de Pelai Pagès, recientemente publicada por Barcanova, hubiera centrado más eficazmente el coloquio y hubiese ahorrado innecesarios circunloquios. Porque de lo que se trata es de comprender que el historiador del presente no sólo reflexione sobre el pasado, sino que debe en todo momento interrogarse sobre la función que atribuye a su tarea en la construcción del futuro. Y es precisamente en este terreno de la proyección hacia el futuro de lo pasado, en el terreno del compromiso con el mañana, donde debería haberse debatido el papel del historiador hoy, entre nosotros.

La crisis de la historiografía catalana actual es una crisis de fe, de falta de creencias en uno u otro proyecto. La falta de horizontes genera inseguridades. Tanto como las dudas engendran crisis. Aferrarse a la especialización neurótica, entretenerse académicamente en el árbol sin alcanzar a ver el bosque, puede llegar a ser una cómoda salida individual y de gremio, pero sin zambullirse en el procesoso mar de la falta de referencias válidas para nuestro tiempo es improbable que la historiografía, como cualquier otra disciplina humanística, pueda contribuir eficazmente a fortalecer nuestro conocimiento. La cultura de la crisis, que tan lucidamente definen en sus artículos Josep Ramoneda y Jaume Llorés, debe poder contar con prontitud con la historiografía de la crisis.

Lo primero que los historiadores catalanes deberían relativizar es la coartada del pasado, teorizada por la política re-

profesionalismo, aséptico y asumido perfectamente, con todas sus consecuencias, que la tarea del historiador rozó siempre lo político. Saberse condicionado por planteamientos políticos presentes no debe alejar al buen profesional del rigor y de la honestidad, así como de la humildad de reconocerse servidor de la imposibilidad absoluta del conocimiento objetivo. La verdad histórica, siempre provisional y siempre susceptible de nueva interpretación, debe alejarnos precisamente de la tentación del dogma incontestable.

El debate sobre la tarea del historiador hoy, entre nosotros, es también el debate sobre el grado de la conciencia histórica en la colectividad catalana, sobre la necesaria revisión de las ideas fuerza y de las imágenes tradicionales y sobre la búsqueda de otras más operativas. La selección de lo memorable colectivo nunca es gratuita ni se forja espontáneamente. El historiador tiene una función importante en este terreno: como auxiliar de la selección y de la interpretación consiente de lo que ocurrió. Tanto como tienen una función social el periodista o el analista de lo presente — de la moda a la política — cuando forjan para el mañana una determinada imagen del hoy.

Refugiarse en el estudio científico del pasado sin plantearse siquiera su utilidad social es un pobre recurso conservador. Todo historiador debe bucear en el presente, interpretar su mundo, tanto como en el pasado. Ya Marc Bloch ha dejado escrito en su *Apologie pour l'histoire* que "la incompreensión del presente nace de la ignorancia del pasado. Pero no es, quizá, menos vano esforzarse por comprender el pasado si no se sabe nada del presente". Y el británico E. H. Carr tenía bien presente que "sólo el futuro puede darnos la clave de la interpretación del pasado".

Lo que ocurre no es que se haya agotado el modelo historiográfico — el diseño de la sociedad futura, teorizada por la política re-

profesionalista — creado por la Renaixença, sino precisamente el que, derivado de Vicens Vives, se convirtió y se mantiene como hegemónico a partir de los sesenta, el marxista, el materialista histórico. A partir de los sesenta la historiografía catalana se dedicó a la investigación de los orígenes de la sociedad contemporánea industrializada, con especial atención a la lucha de las clases populares, hasta entonces marginadas del discurso académico. En el sistema educativo español se continuó primando por tiempo la historiografía medieval y del Siglo de Oro y la sonada "expulsión" de su cátedra de cierto profesor de maneras caducas, paradigma del memorialista a la vieja usanza, fue más significativa de la ruptura de la concepción del mundo dominante de lo que se piensa. Era el rechazo de una manera obsoleta de considerar el papel de la historia en la movilización por el presente y por el futuro. Un futuro que ya no podía sustentarse sobre las bases de conocimiento tradicionales. Como tampoco el de nuestros días. Asistimos hoy al espectáculo de la falta de asideros, teóricos de los que confiaron en el materialismo histórico no solamente como método, sino también como concepción del mundo. En crisis la concepción del mundo, el vacío se abre a sus pies y la aplicación de un método ya académico, en el peor sentido de la palabra, se convierte en un puro ejercicio. ¿La historiografía catalana postmarxista podrá vivificar su contenido social reconociéndose huérfana de referencias, dispuesta a profundizar creativamente en la cultura de la crisis? Entre la autocomplacencia de la historiografía surgida con el romanticismo y el autosadismo en que peligra degenerar una pertinaz autocrítica sin estímulos constructivos, la historiografía catalana de la crisis debe buscar sin descanso sus últimas razones para edificar un futuro colectivo renovado.

Essays for Eric Hobsbawm

*Culture,
Ideology and Politics*

Gareth Stedman Jones
Fellow, Kings College, Cambridge

and

Raphael Samuel
Tutor in Social History and Sociology
Ruskin College, Oxford

edited by

231. c. 98. 232

15 STATE FORMATION, NATIONALISM AND POLITICAL CULTURE IN NINETEENTH-CENTURY GERMANY

Geoff Eley*

'Families barely know what holds them to this state of which they are a part, . . . They regard the exercise of authority in the collection of taxes, which serve to maintain order, as the law of the strongest, seeing no reason to yield to it other than their powerlessness to resist, and they believe in avoiding them whenever they can. There is no public spirit, because there is no common, known, visible interest.'

Anne-Robert-Jacques Turgot, cited by T. Zeldin, *France 1848-1945*, vol. II: *Intellect Taste and Anxiety*, Oxford, 1977, p. 5.

'While the period of reaction has made Germany an economic totality, while every day general law-making encroaches by means of treaties farther on the independence of the individual state, while extensions of authority by the federal diet and "internal constitutional developments" make this people every day more accustomed to a central administration, the petty, vulgar, self-centred, and greedy behaviour of the small states dispirits everybody more and more, the "hereditary" princely house becomes every day more burdensome, and the realization penetrates every cottage "that we must begin to clean up, first at home and then in Frankfurt".'

Johannes Miquel in 1857, cited by T. Hamerow, *The Social Foundations of German Unification 1858-1871*, vol. I: *Ideas and Institutions*, Princeton, N.J. 1969, p. 145.

'self-help and self-responsibility, the two pillars of German nationality.'

Max Wirth, *Die deutsche Nationalität in ihrer volkswirtschaftlichen, geistigen und politischen Entwicklung an der Hand der Geschichte beleuchtet*, Frankfurt am Main, 1859, p. 454.

Hurrah Germania! The Reich is complete, the Ultramontaness and their adherents are defeated, the black night of spiritual brutality is beginning to disperse and the dawn of German unity and freedom begins to gleam on the horizon of the Fatherland'

Wochenschrift der Fortschrittspartei in Bayern, 5, 1871, p. 57.

*Geoffrey Eley is a professor of history at the University of Ann Arbor, Michigan. Editorial board member, *Social History*.

'the masses have come of age (through elementary education, mass conscription, universal suffrage, and the cheap oil lamp), Hermann Rassow, in a letter to Admiral Alfred von Tirpitz, 12 April 1898, Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg, 2223, 94943.

The most satisfying accounts of nationalism have related it to the uneven development of European capitalism, or (in an alternative notation) to problems of modernization. Much of the impetus for this perspective comes from work on the third world, and the union of older approaches from intellectual and political history (which earlier tended to dominate the field) with a new

ent types of developmental sociology has produced some interesting results.¹ Of course, the formal ideology of nationalism has its own history, which seems to originate with the French Revolution.² But to consider the history of nationalism as a

revolution. But to explain the nature of the ideology's appeal, the changing content of nationalist ideas, and the vitality of the nationalist tradition over the subsequent century, something more than a straightforward history of ideas is clearly needed.

The European diffusion of nationalist ideology could not proceed by the intrinsic attractions of the ideas alone, and required a definite set of historical circumstances to become possible, whether we think of crude economic development as a distinctive

social structure, and a strong sense of cultural (ethnic, religious, linguistic) identity, or developed communications, improved literacy, and the spread of new levels of socio-political organization into previously isolated rural areas.

here that developmental or sociological perspectives have shown their usefulness. The incidence of 'patriotic' activity in a society, first amongst the intelligentsia and then amongst the masses,

can be convincingly related to some complex combination of the above conditions.

syndrome. In the concrete circumstances of the nineteenth century, in a world marked by the domination of French arms and English manufactures, it was the classic ideology of underdevelopment for societies seeking to overcome their political

and economic backwardness and constitute themselves as unified territorial states. Originating in the democratic ambience of the French Revolution, nationalist ideas migrated eastwards in the first half of the nineteenth century, borne initially by the

evolutionary armies, but accumulating contradiction as they went. East of the Rhine, nationalist commitments could be motivated as much by fear as veneration of Jacobin radicalism, and

When lacking the sustenance of a democratically defined popular constituency, such nationalisms might fall easy prey to romantic populism, stressing the organic community of the uncorrupted
